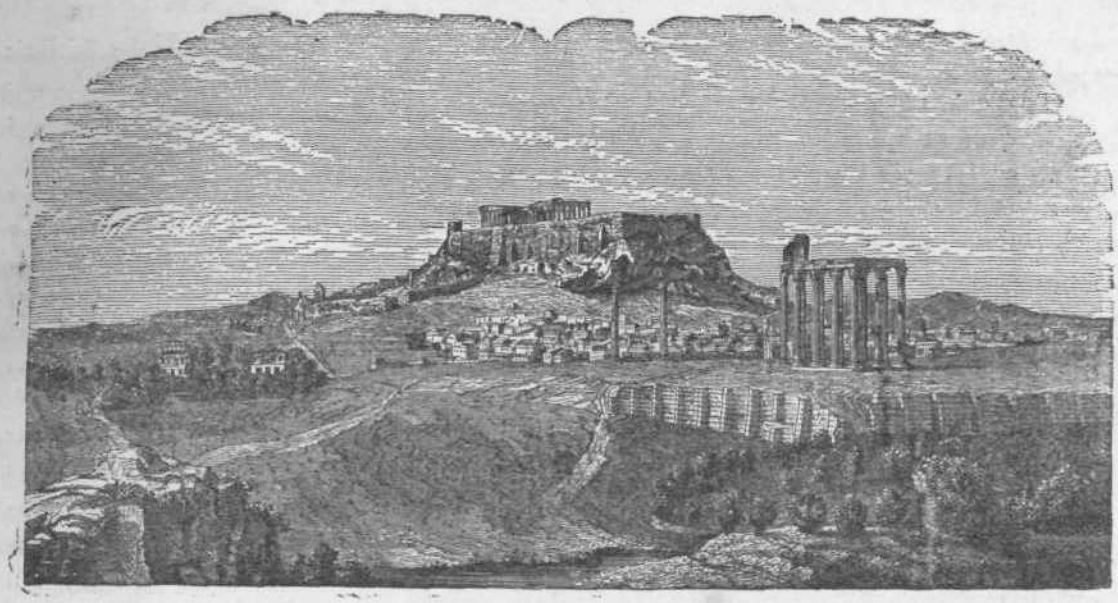

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΜΑΙΟΥ, 1867. ΤΟΜΟΣ ΙΗ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 411.

ΠΟΙΗΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ.

Τὴν 7 Μαΐου ἀνεγνώσθησαν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, εἰς ἐπήκοον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου, δύο ἐκθέσεις περὶ τῶν δύο διαγωνισμάτων, τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ φιλολογικοῦ (1). Καὶ τὴν μὲν περὶ ἐκείνου ἀνέγνω ὁ καθηγητὴς Κ. Σεμιτέλος, τὴν δὲ περὶ τούτου, ὁ καθηγητὴς Κ. Καστόρχης. Κατὰ τὴν πρώτην, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑποβληθέντων ποιημάτων ἦτο εἴπερ ποτὲ δαψιλής, περὶ τὰς δύο δεκάδας, εἰς τέσσαρα εἴδη διαιρεθεὶς, ἤτοι εἰς διηγηματικὸν, λυρικὸν, ἐπικὸν καὶ δραματικὸν, ὑποδιαιρεθέντος καὶ τούτου εἰς κωμικὸν καὶ τραγικόν. Καὶ περὶ μὲν τῶν διηγηματικῶν καὶ δραμαικῶν ὀλίγα ἐρρέθησαν ὡς ἀναξίων λόγου· μία μόνη κωμῳδία, «Ὁ Ἑλικώνειος Μῶμος,» εἵλκυσε τῶν ἀγωνοδικῶν τὴν προσοχήν· ἀλλ' ὡς ἐμπαίζουσα καὶ δικαστὰς καὶ ποιήματα ἀπερρίφθη. Ἐκ δὲ τῶν λυρικῶν ἐπηνέθησαν ἡ Κλεονίκη καὶ αἱ Χελιδόνες, καὶ ἐκ τῶν ἐπικῶν ἡ Κρητητς. Δυστυχῶς ὅμως οὐδεὶς τῶν πολυαρίθμων ἀθλητῶν «ἀνείλετο τὸν κότινον,» ἢ, ὃ καὶ ψυχαγωγότερον τῇ ὁμολογίᾳ καὶ τοῦ ποιήσαντος τὴν ἀπορριφθεῖσαν κωμῳδίαν, τὸ χιλιόδραχμον ἔπαθλον.

Μετὰ τὸν εἰσηγητὴν τῶν ποιημάτων ἀνέβη τὸ βῆμα ὁ τῶν φιλολογικῶν ἔργων, εἰπὼν ταῦτα κατώτερα μὲν τὸν ἀριθμὸν, ἀνώτερα ὅμως τὴν ἀξίαν τῶν προηγηθέντων. Ὁ Κ. Καστόρχης, μέτρον ἀγορεύσεως ἔχων κατὰ Πλάτωνα οὐχὶ τὸν λέγοντα ἀλλὰ τὸν ἀκούοντα, δὲν ἀνέγνω ὁλόκληρον τὴν παρατιθεμένην ἔκθεσιν· ἐδήλωσε δὲ ὅτι ἐκ τῶν δύο ὑποβληθέντων ποιημάτων, τοῦ ἑνὸς ἐξ Ἠπείρου καὶ τοῦ ἑτέρου ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἐπηνέθη μὲν τὸ πρῶτον, ἐκρίθη δὲ βραβείου ἄξιον τὸ δεύτερον ὡς πληρέστερον τοῦ ἄλλου. Ἀποσφραγισθέντος δὲ ὑπὸ τοῦ πρυτάνεως τοῦ ἐπιστολίου τοῦ νικήσαντος, ἐγένετο γνωστὸν τὸ ὄνομα τοῦ Κ. Κωνσταντίνου Σάθα, οὗ τινος πεῖραν ἐλάβομεν τὸ 1866 ἔτος, ἕνεκα τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου» (1).

Ἂς ἐλπίσωμεν δὲ ὅτι καθὼς ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐδαπάνησε πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Σχεδιάσματος τοῦ Κ. Παρανίκα, οὕτω θέλει δαπανήσει καί τις τῶν παρ' ἡμῖν εὐπόρων εἰς τύπωσιν τοῦ στεφθέντος ποιήματος, εὐεργετῶν τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου γένους.

(1) Γνωστὸν ὅτι ἀγωνοθέται εἰσὶ τοῦ μὲν πρώτου ὁ Κ. Ἰω. Βουτσινᾶς, τοῦ δὲ δευτέρου ὁ Κ. Θ. Π. Ῥοδοκανάκης.

(1) Ἴδε Πανδ. τόμ. Ιζ', σελ 11.

Ἰδοὺ ἡ ἔκθεσις·

Οἱ ἐπὶ τοῦ φιλολογικοῦ ἀγῶνος, ὃν ἡ φιλογενὴς ἐλευθεριότης τοῦ κυρίου Ῥοδοκανάκη πρὸ ὀκταετίας κατέστησεν, ἐνόμισαν ὅτι σύμφωνα τῇ βουλήσει τοῦ ἀγωνοθέτου καὶ πρὸς τὰς νῦν ἀπαιτήσεις τῆς ἡμετέρας φιλολογίας πράττουσιν, ἂν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς προτείνωσι τοῖς φιλομαθέσι τῶν ἡμετέρων νέων, ὧν χάριν συνέστη ὁ ἀγὼν οὗτος, τοιαῦτα ζητήματα, ἅτινα καὶ αὐτοὺς εἰς ἀμιλλαν ἤθελον διερεθίσει, καὶ εἰς ἄλλους τῶν ἡμετέρων λογίων ἀφορμὴν ἴσως δώσει νὰ ἐνδιατρίψωσιν εἰς ἐρεύνας καὶ συγγραφάς, ἀφ' ὧν καὶ αὐτοῖς τιμὴ καὶ τοῖς εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν φιλολογίαν ἰδίως ἀσχολουμένοις ὠφέλεια οὐ μικρὰ ἤθελε προέλθει. Πρὸς τὰς πρώτας δὲ ταύτας ἁμίλλας κατάλληλα ἐνόμισαν τὰ ἐκ τοῦ Ὁμηρικοῦ κύκλου.

Γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τοῦ παρόντος μάλιστα αἰῶνος ἀρχομένου πλεῖστοι τῶν ἀνὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην σοφῶν πολλὰς καὶ ποικίλας ἐρεύνας ἐποίησαν περὶ τοῦ ἀθανάτου τούτου ποιητοῦ, καὶ τὰ ἐξαγόμενα τούτων ἐν πολλαῖς πραγματείαις ἐδημοσίευσαν. Ἐντεῦθεν ἡ ἱστορία τῶν γραμμάτων παντὸς πεπαιδευμένου τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἔθνους καταλέγει οὐκ ὀλίγας τοιαύτας πραγματείας, ὧν ἑκάστη ἴδιον θέμα τῆς Ὁμηρικῆς ποιήσεως διερευνᾷ καὶ διαφωτίζει· ἡ ἡμετέρα τοὐναντίον νεωτέρα φιλολογία καὶ γλῶσσα ὀλίγα μόνον τῶν τοῖς σοφοῖς Εὐρωπαίοις περὶ τούτου γνωστῶν ἐκτήσατο μέχρι τοῦδε, καὶ ταῦτα σποραδικῶς καὶ ἀσυναρτήτως κείμενα ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασι καὶ μονογραφίαις· οὐδὲν δὲ περὶ τοῦ Ὁμήρου γενικὸν πόνημα ὑπῆρχε παρ' ἡμῖν, ἐν ᾧ ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ὁ φιλομαθὴς νέος πάνθ' ὅσα εἰσὶ τοῖς νῦν Εὐρωπαίοις σοφοῖς γνωστὰ περὶ τοῦ ποιητοῦ τούτου. Ὅπως λοιπὸν προτρέψωσι τοὺς παρ' ἡμῖν φιλομαθεῖς νέους, οἷς εἰσι γνωσταὶ εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι καὶ αἱ ἐν αὐταῖς περὶ Ὁμήρου πραγματεῖαι, νὰ μεταβιβάσωσι καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν τὰς τῶν νεωτέρων περὶ Ὁμήρου ἐρεύνας καὶ τὰς ἤδη γνωστὰς καὶ βεβαίας περὶ αὐτοῦ ἀληθείας, προέτειναν εἰς λύσιν κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας τοῦ ἀγῶνος τούτου περιόδους θέματα τοιαῦτα, ἅτινα δύνανται ν' ἀποτελέσωσι τέλειον ὅσον οἷόν τε κύκλον Ὁμηρικῶν εἰδήσεων, ἀναγκαιοτάτων πρὸς ἀκριβεστέραν γνῶσιν τοῦ ποιητοῦ τούτου.

Ἀγαθῇ τύχῃ τῆς προτροπῆς καὶ προθέσεως ταύτης ἡ ἐκπλήρωσις ἐπετεύχθη, καὶ αἱ ἐλπίδες τῶν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου δὲν ἐψεύσθησαν· ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ περιόδου συνετάχθησαν πραγματεῖαι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον σπουδαῖαι, ὧν τινες ἐκρίθησαν τοῦ βραβείου, ἄλλαι δέ τινες ἐπαίνου ἄξιαι, καί τινες μάλιστα τυπωθεῖσαι ἤδη εἰσὶν εἰς χεῖρας πολλῶν καὶ ἀναγινώσκονται μετ' ὠφελείας οὐ μικρᾶς· ἐλπὶς δὲ ὑπάρχει ὅτι καὶ ὅσαι δὲν ἐτυπώθησαν θέλουσι τυπωθῇ, ὅταν οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν εὕρωσι τὰ πρὸς τύπωσιν καὶ τὸν καιρὸν πρόσφορον (1).

Ἐκτὸς ὅμως τῶν εἰς τὸν ἀγῶνα ἀποδυθέντων νέων ἐδόθη ἀφορμὴ, ὡς νομίζομεν, ἐκ τῶν προταθέντων Ὁμηρικῶν ζητημάτων καὶ εἴς τινας τῶν ἡμετέρων λογίων νὰ ἐγκύψωσιν εἰς μελέτην τῶν περὶ Ὁμήρου, καὶ νὰ συντάξωσι περὶ αὐτοῦ πραγματείας σπουδαίας καί τινας λίαν διεξοδικὰς, ὧν τινες διὰ τύπου ἐκδοθεῖσαι, ἐποίησαν τοῖς ἡμετέροις γνωστὰς πλείστας περὶ Ὁμήρου ἀληθείας καὶ κρίσεις τῶν νεωτέρων σοφῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἀλλ' ὅπως δώσωσι μακρότερον χρόνον τοῖς θέλουσι νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν λύσιν τοῦ τετάρτου καὶ τελευταίου Ὁμηρικοῦ ζητήματος, τοῦ μυθολογικοῦ, ὅπερ ἀπαιτεῖ οὐ μόνον πολλὰς καὶ ποικίλας γνώσεις, ἀλλὰ καὶ μακρὰς ἐρεύνας, ἔκριναν οἱ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος οὐχ ἧττον ἐθνωφελὲς καὶ πρὸς τοὺς νῦν καιροὺς ἁρμόδιον, ἀφέντες ἐν τῷ μεταξὺ τὰ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας ἡμῶν, νὰ προτείνωσιν ὡς θέμα *τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας παρ' Ἕλλησιν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ 1821.*

Οὐδένα βέβαια λανθάνει ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἔρευνα τοῦ μέρους τούτου τῆς ἡμετέρας φιλολογίας καὶ ἱστορίας εἶναι ἐκ τῶν χαλεπωτάτων, διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν γενικῶν καὶ εἰδικῶν περὶ ταύτης πονημάτων καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς σοφοῖς τῆς Εὐρώπης· διότι οὗτοι, ὡς γνωστὸν, νομίζοντες ὅτι μετὰ τὴν παντελῆ τῆς Ἑλλάδος δούλωσιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Κορίνθου τὸ 146 π. Χ, παύει ὁ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος βίος, μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τελευτᾷ καὶ ἡ τῆς μέσης Ἑλλάδος ἱστορία, ἄφησαν ὅλως σχεδὸν ἀνεξέταστον τὴν ἐνταῦθα ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς παιδείας, διότι αἱ περὶ τούτων γνώσεις καὶ τὰ μέσα ἦσαν αὐτοῖς ἀπρόσιτα καὶ ὀλίγα· καθ' ὅσον, καὶ ἡ Ἑλλὰς αὐτὴ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν τῆς κοινωνίας μέσων καὶ τὴν βαρβαρότητα τῶν κατακτητῶν αὐτῆς ἦτο τρόπον τινὰ ἄγνωστος χώρα μέχρι τοῦ ιϛ'. αἰῶνος. Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου ἀρχομένου ἀπετόλμησαν κατὰ πρῶτον λόγιοί τινες περιηγηταὶ καὶ θεολόγοι τῆς Δύσεως νὰ ἐπισκέπτωνται τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ νὰ γνωρίζωσι τοὺς κατοίκους αὐτῶν. Ὅσον δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου ηὔξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπισκεπτομένων Εὐρωπαίων περιηγητῶν, τοσοῦτον ἐγίνετο γνωστοτέρα ἡ Ἑλλὰς καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς τοῖς ἐν τῇ Δύσει σοφοῖς διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραμμάτων τῶν περιηγητῶν τούτων (1). Καὶ ὅμως ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν ἢ οὐδεὶς ἢ μικρὸς λόγος γίνεται περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις καὶ περὶ τῶν τότε λογίων Ἑλλήνων. Ὀλίγα ἀληθῶς εἰσιν ὅσα περὶ τούτου γνωστοποιεῖ ἐν μέσῳ τοῦ ιϛ' αἰῶνος ὁ Κρούσιος ἐν τῇ Τουρκογραικίᾳ ἐκ τῆς πρὸς τὸν Ζυγομαλᾶν ἀλληλογραφίας του, καὶ ἔτι ὀλιγώτερά εἰσι τὰ παρ' ἄλλοις ἀπαντώμενα.

Καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων δὲ οὐδεὶς μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐτέθη τὸ ῥηθὲν θέμα, εἶχεν ἐπιληφθῇ, ὅσον ἡμῖν γνωστὸν, τοῦ θέματος τούτου σπουδαιότερον τῶν Εὐρωπαίων. Ἐγένοντο μὲν διὰ τύπου γνωσταὶ οὐκ ὀλίγαι εἰδήσεις περὶ πολλῶν ἑλληνικῶν Σχολείων, καὶ ἔτι πλείονες περὶ λογίων Ἑλλήνων ἀκμασάντων μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ ταῦτά εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διεσπαρμένα ἐν ἄλλοις ἄλλης φύσεως πονήμασι, καί τινα ἐν ὀλίγαις μονογραφίαις περὶ Σχολείων καὶ λογίων ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασιν· ἴσως ἔτι πλείονες εἰδήσεις τοιαῦται ὑπάρχουσιν ἀνέκδοτοι ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ἰταλίας, μάλιστα δὲ τῆς Νεαπόλεως, Ῥώμης, Φλωρεντίας, Παταυΐου καὶ Βενετίας, καὶ τῶν Παρισίων, διὰ τὴν κοινωνίαν τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν τούτων πρὸς τοὺς Ἕλληνας μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Καὶ τοῖς μὲν λογίοις τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἡ ἔρευνα καὶ μελέτη τῶν τῆς δουλείας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους χρόνων ἀληθῶς οὔτε θέλγητρα ἔχει οὔτε διδακτικὴ εἶναι, ὡς ἡ τῶν κλασικῶν λεγομένων χρόνων τῆς Ἑλλάδος· διότι μάλιστα οὗτοι ἐκ προλήψεως νομίζουσι κοινῶς τοὺς μὲν ὑστέρους τούτους χρόνους ὅλως ἀγόνους πνευματικῶν ἔργων καὶ ζωῆς ἐπιστημονικῆς, τὸ δ' ἔθνος διατελοῦν ἐν ἀμαθείᾳ τε καὶ ἀγνοίᾳ παντελῶς καὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας ἱστορίας καὶ δόξης. Ἡμῖν ὅμως τοῖς Ἕλλησιν ἡ ἔρευνα καὶ γνῶσις τούτων οὐ μόνον περισπούδαστον ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαιότατον εἶναι εἰς διατήρησιν τῆς συνεχείας τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας καὶ φιλολογίας μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, εἰς ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν παρόντων, καὶ μάλιστα διότι διὰ τῆς ἐρεύνης ταύτης θέλει ἀποδειχθῇ ψευδὴς ἢ τοὐλάχιστον λίαν ὑπερβολικὴ ἡ ἀνωτέρω ῥηθεῖσα τῶν ἀλλοφύλων πρόληψις. Ἐπειδὴ καὶ οἱ τῆς δουλείας ἡμῶν χρόνοι, ὅσον ἄγονοι καὶ ἂν ὑποτεθῶσιν ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους, ἀνέδειξαν ὅμως οὐκ ὀλίγους ἄνδρας, διαπρέποντας ἐν τοῖς συγχρόνοις τοὺς μὲν ἐπὶ συγγραφικῇ ἱκανότητι, ἀκριβείᾳ γνώσεων καὶ πολυμαθείᾳ σπανίᾳ, τοὺς δὲ ἐπὶ θερμοτάτῳ ζήλῳ, φιλοπατρίᾳ καὶ ἐλευθεριότητι ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους μοναδικῇ καὶ θαυμασίᾳ, ἧς ὅμοια παραδείγματα ὀλίγα ἴσως ἀπαντῶνται παρ' ἄλλοις λαοῖς. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ιέ. καὶ ιϛ'. αἰῶνος, εὐθὺς ἀφ' ὅτου ἐξέλιπεν ἡ τοῦ ἔθνους Κυβέρνησις, ἀναφαίνονται ἄνδρες οὐκ ὀλίγοι, οἵτινες πᾶσαν τὴν αὐτῶν οὐσίαν διαθέτουσιν ὑπὲρ ἱδρύσεως Σχολείων, ὅπου ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῶσι καὶ εὐδοκιμήσωσι ταῦτα, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδεύσεως ἀπόρων καὶ εὐφυῶν νέων, οἵτινες ἔμελλον ὡς διδάσκαλοι νὰ φωτίσωσι τὸ ἔθνος καὶ ὡς φιλόστοργα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τέκνα νὰ ἀγωνισθῶσι κατὰ τῶν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἀμαθείας ἐπερχομένων ἱεραποστόλων τῆς Δύσεως, καὶ νὰ σώσωσι τὸ ἔθνος ἀπὸ τῶν παγίδων τῆς ἑτεροδοξίας· Τοσοῦτος δὲ πατριωτισμὸς, καὶ τοσοῦτοι ὑπὲρ τῆς παιδείας καὶ θρησκείας τοῦ ἔθνους ἀγῶνες δίκαιον εἶναι ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ νὰ γνωσθῶσι, καὶ οἱ ἀναδεχθέντες καὶ γενναίως ὑποστάντες τούτους νὰ ἀναγραφῶσιν ἐν δημοσίοις δέλτοις καὶ τεθῶσιν εἰς μίμησιν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ὁμοεθνοῦς νεότητος.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἐνόμισαν οἱ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, ὅτι πρόβλημα τῆς φύσεως ταύτης ἔσται ἰσχυρότατον κέντρον τοῖς φιλοτίμως ἔχουσι νέοις, καὶ οἱ παρόντες καιροὶ οὐχὶ ἀπρόσφοροι πρὸς ἔρευναν τῆς τοῦ ἔθνους παιδείας ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς δουλείας τούτου μέχρις ἡμῶν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ σπουδαιότης τοῦ θέματος τούτου ἦτο τοῖς ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος καταφανὴς, ἡ μεγάλη αὐτοῦ δυσχέρεια δὲν ἔμενεν αὐτοῖς ἄγνωστος, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πολὺ ἐσκέφθησαν ἂν ἔπρεπε νὰ προτείνωσιν αὐτὸ, καὶ ἂν προσεδοκᾶτο δυνατή τις αὐτοῦ λύσις. Λαβόντες ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι οὐκ ὀλίγαι εἰδήσεις ὑπάρχουσι, καθ' ἃ καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, ἐν πολλοῖς περιοδικοῖς καὶ ἄλλοις συγγράμμασι καὶ μονογραφίαις τισὶ περὶ ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τῶν ἡμετέρων λογίων, ἀπὸ τῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἑξῆς ἀκμασάντων, καὶ ὅτι ἔτι πλείους δυνατὸν ν' ἀνευρεθῶσι δι' ἐνδελεχοῦς καὶ ἀκριβοῦς μελέτης, καὶ ὅτι πολλαὶ ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἔτι ζώντων πρεσβυτέρων διδασκάλων καὶ λογίων τοῦ ἔθνους σωζόμεναι, συλλεγεῖσαι καὶ διὰ τύπου γνωστοποιηθεῖσαι,

(1) Οἱ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος διδαχθέντες ἐκ πείρας ὅτι οἱ εἰς αὐτὸν ἀποβλέπομενοί εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ φοιτηταὶ τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Σχολῆς ἢ ἄλλοι λόγιοι μὴ εὐπορούντες μέσων εἰς ἔκδοσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν συντασσομένων διατριβῶν, ἢ δὲ διὰ συνδρομῶν ἔκδοσις τούτων εἶναι οὐ μόνον χαλεπὴ ἀλλὰ καὶ ἐπαχθὴς λίαν τοῖς φιλοτίμως ἔχουσιν, ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ δηλώσωσιν εἰς τὸν φιλογενῆ ἀγωνοθέτην τοὺς λόγους τῆς μὴ ἐκδόσεως τῶν ἐκ τοῦ ἀγωνίσματος αὐτοῦ προκαλουμένων διατριβῶν, καὶ νὰ παρακαλέσωσι νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικουρίαν τούτου τρόποις οἷς αὐτὸς οἶδεν. Ἡ παράκλησις ὅμως αὕτη δὲν ἐπήνεγκε μέχρι τοῦδε ἕνεκα τῶν καιρῶν τὸ ποθητὸν ἀποτέλεσμα.

(1) Ὅρα τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτερα τούτων ἐν τῷ ά τόμῳ ἀπὸ σελίδος 79—156 τῆς τοῦ Ἑρμάννου Κρουσίου Ἑλλάδος, ὅσα εἶχον ἐκδοθῆ ἀπὸ τοῦ 1546 μέχρι τοῦ 1825, ὅτε ἐξεδόθη ἐν Λειψίᾳ τὸ τρίτομον γεωγραφικὸν καὶ ἀρχαιολογικὸν τοῦτο σύγγραμμα τοῦ Γερμανοῦ τούτου.

ἤθελον σωθῇ ἀπὸ τῆς λήθης καὶ διαφωτίσει οὐκ ὀλίγον τὸ σκοτεινὸν τοῦτο μέρος τῆς ἡμετέρας φιλολογίας· ἐπείσθησαν τελευταῖον ὅτι τοῦ πόνου ἀνταξιον ἔσται νὰ γείνῃ ἀπόπειρα συγγραφῆς τοιαύτης ἱστορίας, ἥτις, ὅσον ἀτελὴς καὶ ἂν ὑποτεθῇ, οὐχ ἧττον ἔσται εὐπρόσδεκτος συμβολὴ εἰς τὴν συνταχθησομένην ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, καὶ ἱκανὴ νὰ ἐρεθίσῃ εἰς τὸ μέλλον πρὸς ἀκριβεστέρας καὶ τελειοτέρας ἐρεύνας τοῦ ἐθνικωτάτου τούτου ζητήματος.

Ἐκ τούτων λοιπὸν καὶ ἄλλων τοιούτων σκέψεων ὁρμηθέντες ἀνήγγειλαν πρὸ διετίας τοῖς βουλομένοις ἀγωνισθῆναι ὡς θέμα τῆς Δ′ περιόδου τοῦ φιλολογικοῦ τούτου ἀγῶνος τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τῆς ἐν Ἑλλάδι ἑλληνικῆς παιδείας ἀπὸ τῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ 1821, ὑποδείξαντες συγχρόνως καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ θέματος τούτου, ἅπερ ἡ λύσις αὐτοῦ ὤφειλε νὰ ἐξετάσῃ, ὧν ἕκαστον ἀποτελεῖ ἴδιον θέμα συμπληρωτικὸν τοῦ ὅλου. Ἐπειδὴ ἐζητήθη νὰ ἀνευρεθῶσι καὶ προσηκόντως βεβαιωθῶσι διὰ τῶν δυνατῶν μαρτυριῶν·

α) Τίνα Σχολεῖα ἑλληνικὰ ἐσώζοντο μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τίνα νέα καὶ ποῦ κατεστάθησαν· τίνα τὰ ἐν αὐτοῖς διδασκόμενα, καὶ τίς ἡ τῆς διδασκαλίας μέθοδος.

β′) Τίνες οἱ νέα Σχολεῖα συστήσαντες, οἱ εἰς βιβλίων ἔκδοσιν γενναίως συνδραμόντες, ἢ καὶ ἄλλως τὰ γράμματα προστατεύσαντες.

γ′) Τίνες οἱ κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα ἀναφανέντες ἐξοχώτεροι λόγιοι ἐν πάσῃ παιδείᾳ καὶ ποῦ ἐξεπαιδεύθησαν καὶ τίνα τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐκπονηθέντα συγγράμματα.

δ′) Τίνες αἱ δόξαι τούτων περὶ τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης.

Ἐπὶ τούτοις ἐζητήθη ἔτι νὰ ἐξετασθῶσι·

1) Πότε καὶ ποῦ κατὰ πρῶτον εἰσήχθη ἡ τυπογραφία καὶ τίνα τὰ πρῶτα τυπωθέντα βιβλία

2) Ποῦ καὶ παρὰ τίνων ἐξεδόθησαν κατὰ πρῶτον αἱ ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες, καὶ τελευταῖον

3) Πόσον ἐπενήργησαν πάντα ταῦτα εἰς τὴν ἠθικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Τὸ θέμα τοῦτο, ἐκτὸς τῆς ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ ἐγκειμένης μεγάλης δυσκολίας, διότι περιέχει στοιχεῖα οὐκ ὀλίγα, ὧν ἡ ἔρευνα συντελεῖ εἰς ἀκριβῆ διαφώτισιν τοῦ ὅλου, καθίσταται δι' αὐτὸ τοῦτο ἔτι ἐπιμονώτερον καὶ χαλεπώτερον. Ὁμολογητέον ὅμως ὅτι αἱ δυσχέρειαι αὐτοῦ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἦσαν πᾶσαι καταφανεῖς· διότι ἐκ τῶν προτέρων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γνωσθῇ ἀκριβῶς ἡ φύσις καὶ ἡ ἔκτασις αὐτοῦ, ὅπως γινώσκεται νῦν, ὅτε αἱ γενόμεναι λύσεις ὅσον ἀτελεῖς καὶ ἂν ὑποτεθῶσι, δεικνύουσιν ὅμως τό τε μέγεθος καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ. Ἀληθῶς, ὅπως πρόκειται νῦν ἡ λύσις τοῦ θέματος τούτου, ἔπρεπε ν' ἀναλυθῇ τοῦτο εἰς πλείω τοῦ ἑνὸς θέματα. Ἀλλὰ καὶ μὴ γενόμενον τοῦτο οὐδόλως ἔβλαψε. Γενομένης δὲ ἤδη τῆς πρώτης ἀποπείρας καὶ γνωστῆς οὔσης τῆς ἐκτάσεως τοῦ ὅλου θέματος, εὔκολον εἶναι νὰ ἐρευνηθῇ ἀκολούθως ἕν ἕκαστον στοιχεῖον ἰδίως καὶ μετὰ πλείονος ἀκριβείας νὰ ἐξετασθῇ αὐτό, ὅπως βλέπομεν νῦν ἐν τῇ *Χρυσαλλίδι* τῶν Ἀθηνῶν ἐξεταζόμενα διὰ πολλῶν καὶ μακρῶν τὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι τυπογραφίας ὑπ' ἀνδρὸς λογίου, τοῦ κυρίου Παύλου Λάμπρου, καὶ ὅπως πρὸ μικροῦ ἀνηρεύνησε μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ οὐ μικρᾶς φιλοπονίας ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλλόγιμος, κύριος Ματθαῖος Κ. Παρανίκας, τὴν ἱστορίαν τῶν ἁπανταχοῦ ἑλληνικῶν Σχολείων ἀπὸ τῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως, συναγαγὼν ἁπάσας τὰς περὶ τούτων γνωστὰς εἰδήσεις ἐν τῷ ἐκ 216 σελίδων πονήματι αὐτοῦ ἐπιγραφομένῳ· «Σχεδίασμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ. Χ. μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης (ΙΘ′) ἑκατονταετηρίδος· ἀναγνωσθὲν ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῷ φιλολογικῷ Συλλόγῳ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1866, ἐκδοθὲν δὲ ἐν Κωνστ. τὸ 1867·» καὶ ὅπως πρὸ τούτων ἤδη ἐποίησεν ὁ φιλόπονος κ. Παπαδόπουλος Βρετὸς, ἐκδοὺς εἰς δύο τόμους τὸν «Κατάλογον τῶν ἀπὸ πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι ἐγκαθιδρύσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι βασιλείας τυπωθέντων βιβλίων παρ' Ἑλλήνων εἰς τὴν νέαν ἢ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μὲ βιβλιογραφικὰς καὶ κριτικὰς σημειώσεις περὶ τῶν ἀξίου λόγου συγγραμμάτων,» ἐν οἷς προσέθηκεν ἐν ἀλφαβητικοῖς πίναξι καὶ συνοπτικὴν βιογραφίαν, τῶν ἐν ταῖς δυσὶ τόμοις ἀναφερομένων συγγραφέων, μεταφραστῶν καὶ ἐκδοτῶν τῶν ἐν αὐτοῖς καταγεγραμμένων βιβλίων· ἐν Ἀθήναις 1854 καὶ 1857.

Ἀλλ' εἰ καὶ τοιαύτη ἦτο ἡ φύσις τοῦ δοθέντος θέματος καὶ μικρὰ ἡ περὶ τῆς ἀκριβοῦς λύσεως αὐτοῦ ἐλπὶς, ἐπελήφθησαν ὅμως ταύτης θαῤῥαλέως δύο τῶν ἡμετέρων λογίων, συγγράψαντες δύο ἱστορικὰς πραγματείας ἱκανῶς διεξοδικὰς καὶ ἀκριβεῖς ὅσον ὁ χρόνος συνεχώρει καὶ τὰ νῦν γνωστὰ βοηθήματα ἐπέτρεπον, ἃς διὰ τῆς Πρυτανείας τοῦ Πανεπιστημίου ἐμπροθέσμως πεμφθείσας ἡμῖν ἐπιχειροῦμεν ν' ἀναλύσωμεν καὶ δείξωμεν πόσον ἑκατέρα ἐξεπλήρωσε τοὺς ὅρους τοῦ θέματος, εἰς τί πλεονάζει ἢ ἐλλείπει, καὶ ὁποτέρα αὐτῶν καὶ διατί κρίνεται τοῦ βραβείου ἀξία.

Ἐν τῇ κρίσει ὅμως τούτων δὲν δυνάμεθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερεῖς ἐξετάσεις, ὅπως δείξωμεν ἂν αἱ παρ' ἑκατέρου συγγραφέως φαινόμεναι ἱστορικαὶ ἀποδείξεις εἶναι ἀληθεῖς ἢ ὄχι, διότι τὸ τοιοῦτον ἀπαιτεῖ καὶ χρόνον μακρότερον τοῦ πρὸς κρίσιν ὡρισμένου καὶ βιβλία πολλὰ καὶ εἰδικὰς μελέτας τῆς ὑποθέσεως, ἃς οἱ κριταὶ ἐν τῷ βραχεῖ τῆς κρίσεως χρόνῳ δὲν ἠδύναντο ν' ἀναλάβωσιν. Ὅθεν ἀφίνοντες τὴν τῶν ἱστορουμένων ἐξακρίβωσιν καὶ βεβαίωσιν εἰς δευτέρας τῶν συγγραφέων μελέτας καὶ φροντίδας ὑποδεικνύομεν τὰς λοιπὰς ἀρετὰς καὶ ἐλλείψεις τῶν δύο τούτων πραγματειῶν.

Καὶ πρῶτον ἐξετάζομεν τὴν φέρουσαν τὸ ῥητόν·

«Ὃ γὰρ εἶχον τοῦτο καὶ δέδωκα,»

καὶ συμπληροῦσαν σελίδας 312 τοῦ λεγομένου 4ου μεγέθους, καὶ διῃρημένην εἰς Ζ′ κεφάλαια. Ἐν ἀρχῇ προτάσσει ὁ συγγραφεὺς προλεγόμενα ἐν οἷς ἐκθέτει τοὺς λόγους οἵτινες ἔπεισαν αὐτὸν ν' ἀποδυθῇ εἰς τὸν ἀγῶνα, καί περ γινώσκων τὸ ἀνίκανον τῶν ἰδίων γνώσεων καὶ τὸ δύσκολον τοῦ θέματος. Μετὰ τὰ προλεγόμενα καταλέγει ἁπάσας τὰς πηγὰς, ἐκδεδομένας καὶ ἀνεκδότους, ἐξ ὧν ἠρύσθη τὴν ὕλην. Εἰσὶ δ' αὗται πᾶσαι ἑλληνικαί, ἤτοι συγγράμματα παντοῖα, γεγραμμένα εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν ἀπὸ τοῦ 1578 καὶ ἑξῆς, οὐδὲν δὲ ἑτερόγλωσσον. Μετὰ τοῦτο ἕπεται τὸ τῆς πραγματείας κείμενον, διῃρημένον ὡς εἴρηται εἰς Ζ′ κεφάλαια· ἐν τῷ Α′ ἐξετάζεται ἡ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατάστασις τῆς παιδείας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐν τῷ Β′ ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει ἑλληνικῶν σχολείων· ἐν τῷ Γ′ καταλέγονται οἱ εἰς βιβλίων ἔκδοσιν γενναίως συνδραμόντες ἢ καὶ ἄλλως τὰ γράμματα προστατεύσαντες· ἐν τῷ Δ′ πότε καὶ ποῦ κατὰ πρῶτον εἰσήχθη ἡ τυπογραφία καὶ τίνα τὰ πρῶτον τυπωθέντα βιβλία εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν· ἐν τῷ Ε′ ποῦ καὶ διὰ τίνων ἐξεδόθησαν κατὰ πρῶτον ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως· ἐν τῷ ΣΤ′ ὁπόσον ἐνήργησαν τὰ γράμματα εἰς τὴν τοῦ ἔθνους ἀναγέννησιν· ἐν δὲ τῷ Ζ′ καὶ τελευταίῳ τίνες μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐχρημάτισαν ἄνδρες σοφοὶ καὶ λόγιοι, καὶ τίνες οἱ ἐξοχώτεροι αὐτῶν ἐπὶ παιδείᾳ· ποῦ οὗτοι ἐξεπαιδεύθησαν, τίνα τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐκπονηθέντα συγγράμματα, καὶ τίνες αἱ δόξαι τούτων περὶ τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης. Ἐν τέλει προστίθεται καὶ ἀλφαβητικὸς πίναξ τῶν κατὰ τόπους ἑλληνικῶν Σχολείων.

Ἐκ τῆς συνοπτικῆς ταύτης περιλήψεως τῶν ἐν τῇ πραγματείᾳ περιεχομένων γίνεται δῆλον ὅτι ὁ συγγραφεὺς ταύτης ἀπεπειράθη οὐ μόνον νὰ λύσῃ πάντας τοὺς ὅρους τοῦ τεθέντος θέματος, ὅπως πέμψῃ εἰς τὸν ἀγῶνα ἔργον ὅσον αὐτῷ δυνατὸν πλῆρες καὶ τέλειον, ἀλλὰ καὶ νὰ διατάξῃ τὴν ποικίλην ὕλην ὅσον οἷόν τε τακτικῶς, προτάσσων τὸ φύσει ἡγούμενον καὶ ἐπιτάσσων ὅ,τι ἐξ ἐκείνου ἕπεται καὶ ἐκεῖθεν τὴν ὑπόστασιν λαμβάνει· ποὺ μὲν τηρῶν τὴν τοῦ πράγματος τάξιν, ποὺ δὲ ἐξερχόμενος ταύτης, ἀκολουθεῖ τὴν κατ' αὐτὸν καταλληλοτέραν. Ἕνα ὅμως ὅρον τοῦ προγράμματος ἐξ ἀσυγγνώστου ὀλιγωρίας παρέλειψεν, ἄλλως μὲν ἐπουσιώδη τῇ ὑποθέσει τῆς πραγματείας, ἀναγκαῖον ὅμως τοῖς κριταῖς πρὸς εὐχερεστέραν ἀνάγνωσιν καὶ ἔρευναν ταύτης. Ἐκ τῆς πορείας τοῦ παρελθόντος διδαχθέντες οἱ κριταὶ ἀπῄτησαν παρὰ τῶν θελόντων νὰ κατέλθωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅπως γράφωσιν εὐαναγνώστους τὰς αὐτῶν πραγματείας· ἄλλως προανήγγειλαν ὅτι δὲν θ' ἀποδεχθῶσιν αὐτάς. Ὁ συγγραφεὺς, μὴ θελήσας νὰ τηρήσῃ τὸν ὅρον τοῦτον, δικαιολογεῖται προτείνων ὅτι ἔλλειψις χρόνου καὶ ἀντιγραφέως ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ πέμψῃ ὅπως ἔγραψε τὴν πραγματείαν του. Ἀλλὰ τὸ δεύτερον δὲν εἶναι ἀληθὲς, ἐπειδὴ μέρη τινὰ τῆς πραγματείας εἰσὶ γεγραμμένα ὑπὸ χειρὸς καλλιγραφούσης· ὥστε ἠδύνατο, ἂν ἤθελε, νὰ δώσῃ νὰ ἀντιγραφῇ τὸ ὅλον, ἵν' ἀπαλλάξῃ τοὺς κριτὰς τοῦ λίαν δυσαρέστου πόνου τῆς ἀναγνώσεως κάκιστα γεγραμμένου χειρογράφου. Οἱ κριταὶ ὅμως, καί περ ἀσθενῆ πάντες τὴν ὅρασιν ἔχοντες, συνεχώρησαν τὴν ἔλλειψιν ταύτην, ἀναδεχθέντες τὸν ἀτερπέστατον πόνον τῆς ἀναγνώσεως τοιούτου χειρογράφου, εἰκάζοντες μᾶλλον ἐνιαχοῦ τὴν ἔννοιαν ἢ ἀναγινώσκοντες, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οὗτος ἤθελεν ἀνταμειφθῇ τοὐλάχιστον ἐκ τῆς ποιότητος τῆς πραγματείας.

Ἴδωμεν ὅμως κατὰ πόσον ἡ ἐλπὶς αὐτῶν αὕτη ἐξεπληρώθη.

Αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἀποφαίνεται περὶ τῆς ποιότητος τῆς πραγματείας του ἐν ἀρχῇ τῶν προλεγομένων ὧδε· «Δι' ἀτρύτων πόνων *περαιώσας* ἤδη τὸ »ἔργον, φρονῶ ὅτι ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ; ὅτι ἔγραψα »ὅ,τι ἔδει, καὶ ὡς ἐβουλόμην; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. »Θαῤῥούντως ὅμως ἀποφαίνομαι ὅτι καὶ ἀρκοῦντα »καὶ ἐπὶ τὸ ἀκριβὲς ἀνέγραψα τὰ περὶ τῆς ἐκπαι»δευτικῆς καταστάσεως τῆς ὅλης Ἠπείρου, καὶ οὐχὶ »τοσοῦτον ἀνεπαρκῶς τὰ περὶ τῶν ὁμόρων ἑλληνι»κῶν χωρῶν βοηθηθεὶς ἐκτάκτως ἔκ τινων ἀξιολό»γων πηγῶν, αἷς ἐνέτυχον δι' ἐπιπόνου ἀνασκαφῆς, »περὶ δὲ τῶν ἄλλων χωρῶν, περὶ ὧν ποιοῦμαι λόγον »ἐν τῷ Β′ κεφαλαίῳ τῆς πραγματείας ταύτης, μετὰ »τὴν ἐξάντλησιν τῶν ὧν εἶχον ἱστορικῶν ἐφοδίων »παρένειρα καὶ παραδόσεις τινὰς πειστικὰς, καὶ ἐξ »ἀναλογίας καὶ τεκμηρίων γνωματεύσεις, ὧν τὰς »πλείστας πιστεύω, ὅτι καταδείξει ὁ χρόνος ἐπιτυ»χεῖς καὶ ἀκριβεῖς, ὅταν οἱ κατὰ τόπους φιλόπονοι »λόγιοι πατριωτικὸν καθῆκον ἐκπληροῦντες διευ»κρινίσωσι τὰ περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως »τῆς πατρίδος των, ἐκμεταλλεύοντες τὰ πάτρια μνη-

»μονεύματα, δυσεύρετα μὲν ὄντα, ἀλλ' ἐπιτευκτὰ »τῷ φιλοπόνῳ καὶ ἐπιμόνῳ ἐκμεταλλευτῇ, διότι ἑ»κάστη ἑλληνικὴ κοινότης ἐγκρύπτει εἰς τοὺς μυχοὺς »αὐτῆς πολλὰς ἢ ὀλίγας γραπτὰς ἱστορικὰς πηγάς. »Διὰ τῆς ὡς εἴρηται γενΝησομένης ἀνασκαφῆς ἀνα»καλυφθήσονται βεβαίως καὶ πλεῖστοι ἄλλοι παρὰ »τοὺς μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντας διδασκάλους καὶ »ἱδρυτὰς ἑτέρων σχολῶν, ἐξ ὀλιγωρίας τῶν μετα»γενεστέρων μείναντες ἄγνωστοι τοῖς διαβιοῦσι συμ»πολίταις καὶ ὁμογενέσι.»

Καὶ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς πραγματείας πείθεται πᾶς τις ὅτι ὁ συγγραφεὺς μετ' ἀξιεπαίνου ζήλου καὶ οὐ μικροῦ πόνου ἠρεύνησε τὰς προσιτὰς αὐτῷ πηγάς, ἀρυόμενος πᾶν ὅ,τι ἦτο πρὸς τὸν σκοπὸν κατάλληλον, πανταχοῦ δηλῶν καὶ τὴν πηγήν, ἐξ ἧς τοῦτο ἠρύσθη, ὅπως δώσῃ ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν εἰς τὴν πραγματείαν του. Ἀλλὰ λυπηρὸν ὅτι αὐταί εἰσι μόνον ἑλληνικαί, καὶ οὐχὶ πᾶσαι αἱ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ ὑπάρχουσαι· διότι ἐξέφυγον τὴν ἔρευναν αὐτοῦ μονογραφίαι τινὲς καὶ περιοδικὰ συγγράμματα καὶ ἄλλα, ἐν οἷς οὐκ ὀλίγαι περὶ Σχολείων καὶ λογίων ἀνδρῶν εἰδήσεις εἰσὶν ἀποτεταμιευμέναι, ἅτινα εἰ ἦσαν αὐτῷ γνωστά, ἤθελον χορηγήσει εἰδήσεις πλειοτέρας καὶ ἀκριβεστέρας περὶ τινων Σχολείων. Πλὴν τούτων ἔμειναν αὐτῷ ἄγνωστα καὶ πανθ' ὅσα ἐγράφησαν παρὰ τῶν ἡμετέρων καὶ ἀλλοφύλων ἐν λατινικῇ καὶ ἰταλικῇ καὶ ἄλλαις γλώσσαις, πραγματευόμενα εἴτε ἰδίως περὶ ἑλληνικῆς παιδείας καὶ Ἑλλήνων λογίων, εἴτε χορηγοῦντα μεταξὺ ἄλλων καὶ εἰδήσεις τινὰς χρησίμους πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ τεθέντος θέματος. Τούτου ἕνεκα πανθ' ὅσα ἠδύνατο ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐρανισθῇ ἐκ τοιούτων συγγραμμάτων καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν πραγματείαν του τελειοτέραν καὶ ἀκριβεστέραν ἔμειναν αὐτῷ ἄγνωστα. Διὸ πᾶσα ἡ τούτου ἐπιμέλεια καὶ φιλοπονία δὲν ἐπήνεγκον τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα· διότι ἐν τοῖς νῦν μάλιστα καιροῖς, ὅταν πρόκειται εἰς ἔρευναν φιλολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ὑπόθεσις, οὐδόλως ἀρκεῖ ἡ τῆς ἑλληνικῆς μόνον γνῶσις καὶ τῶν ἐν αὐτῇ συγγραμμάτων ἡ ἀνάγνωσις, ὅπως ἤρκει ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις· ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς μόνοις δὲν περιέχεται πᾶν ὅ,τι εἶναι ἤδη γνωστὸν καὶ χρήσιμον πρὸς τὸν θηρευόμενον σκοπόν.

Λυπηρὸν ἄρα ὅτι τοσαύτη τοῦ συγγραφέως σπουδὴ καὶ φιλοτιμία δὲν παρήγαγε τὸ θηρευόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἀποτέλεσμα. Ἂν οὗτος ἀνεγίνωσκε τὰ εἰς λατινικὴν καὶ ἰταλικὴν γλῶσσαν γεγραμμένα, βεβαίως ἤθελεν ἐκθέσει πολὺ ἀκριβέστερον τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἰδίως ἑλληνικῶν Σχολείων, ἤθελεν ἐξιστορήσει πληρέστερον τὰς βιογραφίας πολλῶν λογίων Ἑλλήνων, οἵτινες ἤκμασαν ἀπὸ τοῦ ιέ αἰῶνος καὶ ἑξῆς, καὶ ἤθελε συμπληρώσει ἔτι μᾶλλον τὴν ἀναγραφὴν τῶν λογίων τούτων, ἣν λίαν ἀξιεπαίνως ἐφελοπόνησεν ἐν τῷ Ζ' κεφαλαίῳ τῆς πραγματείας, δικαίως ἴσως *κομπάζων* ὅτι ἐκ τῶν 1050 Ἑλλήνων λογίων, ὅσοι ἀπὸ τῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῷ 1821 εἰσὶν αὐτῷ γνωστοί, περὶ τοὺς 450 ἀνεῦρε πρῶτος αὐτός (1).

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς οὐσιώδους ταύτης τοῦ πραγματικοῦ ἐλλείψεως, ἣν δὲν ἠδύνατο καὶ θέλων ἴσως ν' ἀποφύγῃ ὁ συγγραφεύς, ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις, ἣν ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ, ἂν ἤθελεν, ἀλλ' οἰκειοθελῶς τρόπον τινὰ συνεχώρησεν αὐτῷ. Αὕτη δὲ πηγὴν ἔχει τὴν μεγάλην τοῦ συγγραφέως κλίσιν καὶ πεποίθησιν εἰς εἰκοτολογίας ἐξ ἀδήλων καὶ ἀμαρτύρων διδομένων.

Ἐκ τοιούτων πηγῶν ἀρύεται τὴν ἱστορίαν τῶν κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπαρχόντων κατ' αὐτῶν Σχολείων ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἐκπληρώσῃ τὸν παρὰ τοῦ προγράμματος ἀπαιτούμενον ὅρον.

«Θετικῶς, λέγει περὶ τούτων ἐν σελ. 10, ὁποῖα »σχολεῖα καὶ ποῦ μετὰ τὴν ἅλωσιν Κωνσταντινου»πόλεως περιεσώζοντο τὸ τοιοῦτον διαφεύγει τὴν »ἐξακρίβωσιν οἱουδήποτε, δι' ἔλλειψιν ἱστορικῶν πη»γῶν, ἡμεῖς δὲ ἐκ τινων σποραδικῶν μνημείων ἔκ τε »παραδόσεων καὶ εἰκασιῶν ἀρυσθέντες ὅ,τι ἠδυνή»θημεν, προαγόμεθα ἐκθεῖναι τὰ ἑπόμενα ἀρχόμε»νοι ἐκ τῆς Ἑπτανήσου·

4) »Ὅτι ἡ Κέρκυρα ἐκέκτητο σχολεῖα ἢ γυμνά»σια πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινου»πόλεως ἐξάγομεν ἐκ τῆς θαλερᾶς μνήμης, ἣν οἱ »κάτοικοι αὐτῆς ἀείποτε διέτρεφον περὶ τοῦ πα»ρελθόντος της σεμνυνόμενοι ἐπὶ τῇ εὐγενείᾳ τῆς φυ»λετικῆς καταγωγῆς των καὶ συγχωνεύοντες κατὰ »καιρὸν τὸ ἐν αὐτῇ ἐγκαταστὰν Ἰταλικὸν στοιχεῖον.

2) »Ἐν τῇ πόλει τῆς Λευκάδος *οὐδεμία ἀμφι»βολία*, ὅτι δημοσία σχολὴ διαδιδοῦσα τὴν ἑλληνι»κὴν παιδείαν ὑπῆρχεν ὑποθαλπομένη ἐν τῇ ἐποχῇ, »καθ' ἣν ὁ τελευταῖος τῶν Δουκῶν αὐτῆς Λεονάρ»δος ὁ Τόκος (1498) ἠναγκάσθη ἐγκαταλεῖψαι αὐ»τὴν εἰς τὴν Τουρκικὴν κατοχήν.

3) »Τοιαύτην σχολὴν κατὰ τὴν εἰρημένην ἐπο»χὴν συνετήρει *βεβαίως* καὶ ἡ ἑλληνικωτάτη νῆσος »τῆς Κεφαλληνίας.

4) »Ὁμοίαν δημοσίαν σχολὴν ἀποφαινόμεθα ἀ»*διστάκτως*, ὅτι ἐκέκτητο ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν »Τούρκων καὶ τῶν Βενετῶν καὶ ἡ εὐκλεὴς νῆσος τῆς Ζακύνθου.»

Διὰ τοιούτων συλλογισμῶν ἤ, ὅπως αὐτὸς λέγει, διὰ «σποραδικῶν μνημείων καὶ παραδόσεων καὶ εἰκασιῶν» ἀποδεικνύει ἐν τοῖς ἑπομένοις, ὅτι εἰς 38 διαφόρους χώρας καὶ πόλεις ὑπῆρχον κατ' αὐτὸν Σχολεῖα περὶ τὸν χρόνον τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς ὁμοίας εἰκοτολογίας στηρίζει τὴν ὕπαρξιν Σχολείων οὐ μόνον κατὰ τὴν μεμακρυσμένην καὶ σκοτεινὴν ταύτην ἐποχήν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους πολλῶν χωρῶν καὶ πόλεων· ὡς ἐν σελ. 130 δέχεται ὅτι ὑπῆρχε Σχολεῖον ἐν Βελεστίνῳ τῆς Θεσσαλίας, λέγων· « Οὐδαμοῦ περὶ »τῆς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως τῆς κωμοπόλεως »ταύτης εὕρομέν τι μνημόνευμα, ἀλλ' ἐκ τῆς πλη»ροφορίας, ὅτι αὕτη ὑπῆρξεν ἐφάμιλλος τῆς Ῥαψά»νης καὶ Τζαριτζάνης τῷ τεχνουργῷ ἐπιτηδεύματι »καὶ ἐκ τῆς μαρτυρίας (1) (ἐν Βρετοῦ νεοελλ. φιλολ. »Β'. σελ. 327) ὅτι ὁ ἀείμνηστος αὐτῆς βλαστὸς, ὁ »Ῥήγας ΦερΡαῖος, αὐτόσε ἠρύσθη τὰς ἀρχικὰς τῆς »παιδείας του γνώσεις, ἐξάγομεν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ »ὑπῆρχε καταγώγιον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων »ἀπὸ τῆς ἀπελθούσης Ἑκατονταετηρίδος ἐνιδρυμέ»νον.» Ὡσαύτως ἀποφαίνεται καὶ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἄλλων οὐκ ὀλίγων Σχολείων, ἀναβιβάζων οὕτως ἐν σελ. 186 τὸν ἀριθμὸν τούτων, βεβαιουμένων καὶ μή, εἰς 129, ὧν 4 ἦσαν κατ' αὐτὸν ἐν Ἰταλίᾳ, 7 ἐν Ἑπτανήσῳ, 13 ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου, 8 ἐν Θρᾴκῃ, 16 ἐν Μακεδονίᾳ, 19 ἐν Ἠπείρῳ, 24 ἐν Θεσσαλίᾳ, 12 ἐν τῇ ἀνατολικῇ καὶ δυτικῇ Ἑλλάδι, 9 ἐν Πελοποννήσῳ, 5 ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ, 12 ἔξω τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Πολλῶν ἢ μᾶλλον τῶν πλείστων Σχολείων τὴν ὕπαρξιν ἐν προγενεστέροις καὶ νεωτάτοις χρόνοις μέχρι τοῦ 1821 βεβαιοῖ διὰ τούτου, ὅτι ἐκ τῶν πόλεων ἢ χωρῶν, ἔνθα ταῦτα ὑποθέτει ὑπάρχοντα, ἀνεφάνησαν λόγιοί τινες ἄνδρες. Τοῦτο εἶναι μὲν ἐνίοτε ἱκανὴ ἀπόδειξις, ὅταν μάλιστα τὸ πλῆθος τῶν λογίων πόλεώς τινος ᾖναι οὐ μικρὸν, οὐχὶ ὅμως πάντοτε, καὶ μάλιστα ὅταν οἱ μνημονευόμενοι λόγιοι ἦναι εἷς, ὡς ὁ ἐκ Βαλεστίνου Ῥήγας Φεραῖος, ἢ ὀλίγοι τινές· διότι δυνατὸν οὗτοι ἕνεκα λόγων ἀγνώστων, μικροὶ τὴν ἡλικίαν μεταβάντες εἰς ἄλλας χώρας, ὅπου ὑπῆρχον Σχολεῖα, νὰ ἐξεπαιδεύθησαν ἐν αὐτοῖς. Τοιαύτην ἀσθενῆ ἀπόδειξιν φέρει εἰς ἀναίρεσιν τῶν λόγων τοῦ μακαρίτου Κούμα, διισχυριζομένου (ἐν σελίδι 554 τοῦ ιβ' τόμου τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων) ὅτι ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπῆρχεν ἀπὸ τοῦ ις' αἰῶνος καὶ ἐρεξῆς βαθυτάτη ἀμάθεια, διότι καὶ αὐταὶ τῶν Μητροπολιτῶν τῆς χώρας ταύτης αἱ ἐπί τινος κώδηκος σωζόμεναι ὑπογραφαὶ γέμουσιν ἀνορθογραφιῶν, προσάγων εἰς ἀντίκρουσιν τοῦ διισχυρισμοῦ τούτου ἐν σελ. 136 τῆς πραγματείας οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ «τὸν κατὰ τὸ 1580 ἀκμάσαντα Μητροπολίτην Λαρίσσης »Ἱερεμίαν, καὶ τὸν κατὰ τὸ 1652 Παΐσιον, τὸν »κατὰ τὸ 1660 Δοσίθεον καὶ τὸν κατὰ τὸ 1679 »Ἰάκωβον, οἵτινες, ἐξιδιασμένοι κατὰ τὴν ἑλληνικὴν »παιδείαν χρηματίσαντες, ἀνεδείχθησαν καὶ Πατρι»άρχαι Κωνσταντινουπόλεως.» Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ συντάσσειν ἱστορίαν χρόνων προγενεστέρων ἀγνώστων καὶ σκοτεινῶν ἐν πολλοῖς, φαίνεται ἡμῖν ἥκιστα ἱστορικὸς καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἐπιστημονικός. Κατὰ τὴν ἡμετέραν δόξαν οὔτε ὁ μέγας ἀριθμὸς Σχολείων, μὴ ἱστορικῶς βεβαιουμένων, οὔτε ἡ ἐν τοῖς λογίοις κατάταξις ἀνδρῶν, μικρὰν ἢ μᾶλλον τὴν ἐν τῷ κοινῷ βίῳ ἀναγκαίαν παιδείαν ἐχόντων, ἰσχύουσι μόνα ν' ἀποδείξωσι σφαλερὰν τὴν περὶ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους πρόληψίν τινων Εὐρωπαίων, περὶ ἧς ἀνωτέρω εἴπομεν, καὶ νὰ μεταπείσωσι τοὺς ἑτεροφρονοῦντας. Ἀρκοῦσι, νομίζομεν, εἰς τοῦτο μόνον τὰ ἱστορικῶς βεβαιούμενα Σχολεῖα καὶ οἱ ὄντως πεπαιδευμένοι καὶ σοφοὶ ἄνδρες, ὧν αἱ πολλαὶ σωζόμεναι συγγραφαὶ μαρτυροῦσιν ἱκανῶς, ὅτι τὸ ἡμέτερον ἔθνος καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς μακρᾶς καὶ δεινῆς αὐτοῦ δουλείας οὐδόλως ἐπελάθετο τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ φιλομαθείας καὶ τῆς ἀρχαίας προγονικῆς σοφίας. Πᾶσα ἐν τούτῳ ὑπερβολὴ εἶναι ἐπίδειξις νεανικῆς φιλοτιμίας, καὶ ὡς τοιαύτη βλάπτει μᾶλλον ἢ ὠφελεῖ.

Ἐν σελίδι 25 ἐπιχειρεῖ νὰ εἴπῃ καί τι περὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς Σχολείοις τῆς Κερκύρας, φέρων τάδε· «Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ν. Θεοτόκη »(1756—62) οἱ διδάσκοντες ἐν Κερκύρᾳ ἐχρῶντο »τῇ *παλαιᾷ* μεθόδῳ ὡς πρὸς τὸ τῆς ἐξηγήσεως, κεί»μενον δὲ τῶν παραδόσεων εἶχον κυρίως τὴν λογι»κὴν τοῦ Κορυδαλέως, τὴν τοῦ Λασκάρεως γραμ»ματικὴν, τὴν γεωμετρίαν τοῦ Εὐκλείδου, καὶ πρὶν »ἢ ἐκτυπωθῇ ἡ τοῦ Πατοῦσα ἐγκυκλοπαιδεία ἀντέ»γραφον κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ μαθηταὶ τὰ διάφορα »τεμάχια τῶν παραδιδομένων ποιητῶν καὶ συγ»γραφέων.»

Κατωτέρω δὲ ἐν σελ. 26 λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ ἐν Παζοῖς διδασκάλου Ἰω. Μυλωνᾶ, παραπέμπει

(1) Πλὴν τούτου παρατηρεῖται πολλαχοῦ ἔλλειψις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δηλώσει τῶν γνωστῶν τῷ συγγραφεῖ πηγῶν· διότι δὲν σημειοῦ ἀκριβῶς οὔτε τὸν τόμον οὔτε τὴν σελίδα τοῦ συγγράμματος, ὅπερ φέρει εἰς βεβαίωσιν τῶν λόγων του. Ἐν σελίδι 22 λ. χ. εἰκάζων ὅτι ἐν Κερκύρᾳ ὑπῆρχον πάντοτε Σχολεῖα, φέρει εἰς ἀπόδειξιν τὴν τοῦ μακαρίτου Μουστοξύδου μαρτυρίαν, παραπέμπων τὸν ἀναγνώστην νὰ εὕρῃ ταύτην εἰς τὴν Πανδ. 18 . . φυλλ. . . εἶτα, ὡς ἀκριβῶς ὁρίσας ἐνταῦθα τὸ μέρος, ἔνθα ἡ μαρτυρία αὕτη, παραπέμπει πολλάκις εἰς τοῦτο ἐν τοῖς ἑπομένοις. Ἐν σελ. 30 φέρει εἰς μαρτυρίαν τὸ τοῦ Βρετοῦ σύγγραμμα «Νεοελλ. φιλολ.» τόμ. Β' σελ. 26 περὶ τοῦ Μακαρίου Καβαδία ὡς Σχολάρχου ἐν Λιξουρίῳ τῆς Κεφαλληνίας· καὶ ὅμως οὐδὲν ὑπάρχει ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐν σελ. 123 καὶ 269 ἄλλα περὶ αὐτοῦ.

1) Τάδε λέγει ὁ Βρετός· «Ῥήγας ὁ Φεραῖος δ ι δ α χ θ ε ὶ ς εἰς τὴν πατρίδα του Βελεστῖνον (τὸ πάλαι Φεραὶ) τ ὰ Ἑ λ λ η ν ι κ ὰ, μ ὁ λ ὶ ς δ ε κ α ε τ ὴ ς τὴν ἡλικίαν ἀνεχώρησε διὰ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐδιδάχθη τὴν Ἰταλικὴν καὶ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν κλπ.» Καθ' ἃς ἡμεῖς ἔχομεν πληροφορίας ὁ Ῥήγας δὲν ἐδιδάχθη ἐν τῇ πατρίδι του τὰ πρῶτα γράμματα, ἀλλ' ἐν Ζαγορᾷ παρὰ τῷ διδασκάλῳ Κωνσταντίνῳ Λογιωτάτῳ καὶ ἐν ἡλικίᾳ τῇ προσηκούσῃ.

ἀορίστως εἰς ἐπιστολὰς Περῥαιβοῦ· περὶ δὲ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ Κωνσταντίνου Λεοντίτση λέγει ὅτι ἦτο ὀπαδὸς τῆς *νεωτάτης* μεθόδου· ἀλλ' οὐδαμοῦ ἐν τοῖς πρόσθεν εἶπέ τι, ὡς ἔδει, περὶ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας καὶ νεωτάτης μεθόδου, ὅπως δείξῃ εἰς τί ἡ διαφορὰ ἑκάστης τούτων συνίστατο. Τοῦτο ποιεῖ πως κατὰ πρῶτον μετὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἐν Ἰωαννίνοις Σχολείων, περιγράφων ἐν σελ. 104 τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας τῶν ἐνταῦθα διδασκάλων, ἀλλὰ λίαν ἀτελῶς καὶ συντόμως, ἐν ᾧ ἐν τῷ ἁ ὅρῳ τοῦ τεθέντος ζητήματος ἐζητήθη νὰ γείνῃ ἀκριβὴς ὅσον οἷόν τε ἔρευνα περὶ τῶν ἐν τοῖς Σχολείοις διδασκομένων μαθημάτων καὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας.

Ἐν σελ. 30 λόγον ποιούμενος περὶ ἰδιωτικοῦ Σχολείου ἱδρυθέντος ἐν Χαβριάτοις τῆς Κεφαλληνίας ὑπὸ τοῦ Βικεντίου Δαμῳδοῦ, προσθέτει ὅτι οὗτος, ὡς ἄλλος Πλάτων (1), «νυκθημερὸν, οὕτως εἰπεῖν, »ἄρδευε τοῖς ἀκροαταῖς αὐτοῦ σὺν τῇ ἑλληνικῇ καὶ »λατινικῇ φιλολογίᾳ θεολογικὰς γνώσεις καὶ ἐπι»στημονικὰ μαθήματα, κατὰ τὸ νεώτατον σύστημα »μεταδιδόμενα, καὶ εἰς γλῶσσαν νεοελληνικὴν ἑρ»μηνευόμενα, ἐν ᾧ *οἱ παντα*χοῦ *τῆς Ἑλλάδος δι»δάσκαλοι ἐτέλουν τὰς παραδόσεις τῶν ἐν τῇ »ἑλληνικῇ γλώσσῃ* τὰ ἄγνωστα διὰ τῶν ἀγνώστων »διερμηνεύοντες.» Ἄδηλον ἂν ταῦτα λέγῃ ὡς ἰδίαν πεποίθησιν ἢ μαθὼν παρ' ἄλλων. Ἂν τὸ δεύτερον ἀληθὲς, τότε ἔπρεπε νὰ προσθέσῃ καὶ τὴν πηγὴν ἢ τὸν μάρτυρα τούτου· διότι τὸ λεγόμενον οὔτε μικρὸν εἶναι οὔτε πιθανὸν ὅτι πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐχρῶντο οἱ διδάσκαλοι ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτῶν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἡμῖν τοὐλάχιστον φαίνεται βέβαιον τὸ ἐναντίον (2).

Τὰ παραδείγματα ταῦτα, ληφθέντα ἐκ τῶν πρώτων σελίδων τῆς πραγματείας ταύτης, ἀρκοῦσι, νομίζομεν, νὰ δείξωσι τίνι τρόπῳ ὁ συγγραφεὺς συνέπαξε τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν Σχολείων ἐν τῷ Α' καὶ Β' κεφαλαίῳ, ἅτινά εἰσι τὸ οὐσιῶδες μέρος τῆς ὅλης πραγματείας, περιλαμβάνων καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐν ἑκάστῳ Σχολείῳ σχολαρχησάντων καὶ τὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ὁπωσδήποτε ἐκπαιδευθέντων. Ἀλλ' ὅσον ἀτελὴς καὶ ἂν ᾖναι διὰ τοὺς εἰρημένους λόγους ἡ ἱστορία τούτων ἐν γένει, ἡ τῶν τῆς Μακεδονίας ὅμως καὶ Θεσσαλίας καὶ μάλιστα τῆς Ἠπείρου εἶναι συγγεγραμμένη ἐκτενέστερον καὶ ἐπιμελέστερον τῶν ἄλλων, καθότι ὁ συγγραφεὺς, Ἠπειρώτης ὤν, ὡς ἐν τῷ προλόγῳ μαρτυρεῖ, εὐκολίας εἶχε νὰ ἀνερευνήσῃ ἀκριβέστερον ταύτην. Διότι νομίζομεν ὅτι τὸ μέρος τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον τῆς πραγματείας, εἰ καὶ οὐχὶ σπανίως ἐξ ὑπερβάλλοντος ζήλου αὐξάνει τὸ πλῆθος τῶν Σχολείων τῶν χωρῶν τούτων ἄνευ ἰσχυρῶν ἀποδείξεων. Πλὴν τούτου ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις ἐκπαιδευτηρίων φαίνεται ὅτι διέφυγον αὐτὸν εἰδήσεις τινὲς, ἃς ὡς Ἠπειρώτης, ἴσως δὲ καὶ Ἰωαννίτης, ὤφειλε νὰ γινώσκῃ. Ἐπειδὴ μνημονεύων τῶν τῆς πόλεως ταύτης Σχολῶν, λησμονεῖ ὅλως τὴν Ζωσιμαίαν. Τοῦτο δὲ

(1) Ἐν ἀγνοίᾳ τῆς φύσεως προσώπων καὶ πραγμάτων πολλάκις ὤν, παραβάλλει λίαν ἀτόπως τοὺς ἀρχαίους πρὸς τοὺς νεωτέρους, ὡς ἐνταῦθα τὸν Δαμῳδὸν πρὸς τὸν Πλάτωνα, περὶ οὗ οὐδεὶς γινώσκει, μαθὼν ἐκ τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἐδίδασκε νυχθημερόν. Ἀλλαχοῦ τοποθετεῖ παραδόξως τὴν Δίρκην ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ. Τοὺς σοφιστὰς Ἱππίαν καὶ Πρωταγόραν, οἵτινες περιήρχοντο τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος διδάσκοντες τοὺς νέους ἐπὶ χρηματισμῷ, συγκρίνει ἐν σελ. 9 παραλόγως πρὸς τοὺς μετ' αὐταπαρνήσεως μοναδικῆς διδάσκοντας τοὺς νέους τὰ ἑλληνικὰ γράμματα νεωτέρους διδασκάλους τοῦ ἔθνους.

(2) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Περὶ τῆς ἀρχαιοτέρας διδασκαλίας ἀνάγνωθι τὴν ἐν τῷ Η'. τόμῳ (σελ. 169) τῆς «Πανδώρας» πολλοῦ λόγου ἀξίαν ἔκθεσιν τοῦ Κ. Γ. Γ. Παπαδοπούλου. Ὅτι δὲ ἡ ἑρμηνεία τῶν συγγραφέων ἐγίνετο εἰς τὴν ἀρχαίαν, οὐ μόνον ἀπίθανον νομίζομεν μετὰ τοῦ εἰσηγητοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλως μάταιον. διότι τίς τῶν μαθητῶν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐννοήσῃ τὸν διδάσκοντα; Ἄλλως τε καὶ πολλὰ τῶν μετὰ ψυχαγωγίας τετραδίων σώζονται πολλαχοῦ, καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς, ἐξ ὧν φαίνεται ὅτι ἡ ἐξήγησις ἐγίνετο εἰς τὴν καθομιλουμένην. Τὸ καθ' ἡμᾶς, μίαν μόνην ἐξαίρεσιν γινώσκομεν, καὶ ταύτην ἅπαξ μόνον γενομένην ἐπὶ σκοπῷ καὶ κατ' ἐπίδειξιν· εἶναι δὲ αὕτη.

Περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος σοφός τις Ἄγγλος περιείρχετο τὴν ἀνατολὴν ἐρευνῶν εἶτι περιεσώθη ζώπυρον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ μάλιστα τῆς ποιητικῆς. Ἀκούσας δὲ διδάσκοντα εὐδοκίμως κατὰ Πάτμον Δανιὴλ τὸν Κεραμέα ἀπῆλθεν εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ, καὶ καταλύσας ἐν τῇ Μονῇ, ὅπου καὶ τὸ σχολεῖον, διήνυσε μέγα μέρος τῆς πρώτης νυκτὸς συνδιαλεγόμενος ἑλληνιστὶ μετὰ τοῦ διδασκάλου. Ἕνεκα τούτου ὁ Πάτμιος σοφὸς, εἰ καὶ ἐτήρει ἀκριβῶς τὴν συνήθειαν τῶν τότε διδασκάλων, οἵτινες καὶ μυριάκις ἂν παρέδιδον τινα συγγραφὲα ἐμελέτων αὐτὸν ἀφ' ἑσπέρας, κατεκλίθη ἀπρομελέτητος. Τὴν ἐπαύριον μετέβη εἰς τὸ σχολεῖον μετὰ τοῦ ξένου, καὶ ὅτε ἔμελλε νὰ ἐξηγήσῃ τὴν Ἰλιάδα, παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ὁρίσῃ τὴν ῥαψῳδίαν. Τούτου δὲ γενομένου, ὁ Δανιὴλ ἡρμήνευσεν αὐτὴν ἐκ στήθους δι' ἄλλων κεκαλλιεπημένων στίχων, ἐχόντων τὸ αὐτὸ μέτρον. Μετὰ δακρύων ἐνηγκαλίσθη ὁ Ἄγγλος τὸν Ἕλληνα διδάσκαλον, καὶ δοὺς ἀδρὸν μισθὸν παρεκάλεσε ν' ἀκολουθήσῃ αὐτὸν εἰς Ἀγγλίαν χάριν διδασκαλίας· ἀλλ' ἐκεῖνος μετ' ἴσης ἐπιμονῆς ἀπεκρίνατο εἰς τὰς συνεχεῖς προτροπάς· «Δι' μικραί μου γνώσεις δὲν ἀνήκουσιν εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὴν πατρίδα μου· χάριν ταύτης ἀπέκτησα αὐτὰς, καὶ πρεδσσία θὰ ἦτο ἂν χρηματισμοῦ ἕνεκα ἑστέρουν αὐτὴν τῆς ἀσθενοῦς μου συνδρομῆς». Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ἠκούσαμεν πολλάκις παρὰ τοῦ ἀειμνήστου ἡμῶν πατρὸς, οὐκ ἐκ τῶν τυχόντων λογίων τῶν πρὸ τοῦ 1821 χρόνων. Αὐτὸς διηγήθη ἡμῖν καὶ ὅσα περὶ σχολείων ἐγράψαμεν τὸν παρελθόντα Μάρτιον ἐν τῷ ιϛ'. Τόμ. σελ. 550. Ἀλλὰ περὶ τῶν τότε σχολείων καὶ συγγραφέων καὶ πονημάτων πολυτίμους εἰ καὶ συντόμους εἰδήσεις περιέχει τὸ γαλλιστὶ ἐκδοθὲν σύγγραμμα τοῦ Ἰακώβου Ῥίζου, τὸ ἐπιγραφόμενον «Cours de littérature grecque moderne», ἔκδ. δ'. 1828. Εἰσὶ δὲ τόσῳ μᾶλλον περισπουδαστοι, ὅσῳ ὁ ἀοίδιμος ἐκεῖνος καὶ ἐξαιρέτως πεπαιδευμένος καὶ φιλαλήθης συγγραφεύς ἦτο· ὑπάρξας δὲ καὶ ἐν τοῖς πράγμασιν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγίνωσκε πολλὰ ἄγνωστα τοῖς ἄλλοις. Ἀπὸ τῆς σελίδος 50 μέχρι τῆς σελίδος 57 περιγράφονται αἱ δυσκολίαι ἃς παρενέβαλλεν ἡ φιλόποπτος ἐξουσία εἰς τὴν σύστασιν σχολείων καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἃς ὅμως καταπολεμηθείσας ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τῶν Φαναριωτῶν κατενίκησεν ἐπὶ τέλους ὁ ἐκ τοῦ φιλογενεστάτου οἴκου τῶν Μουρουζῶν Δημητράκης.

εἶναι πλέον ἢ ἁμάρτημα τοῦ Ἠπειρωτικοῦ συγγραφέως. Τὰ περὶ ταύτης καθ' ἡμᾶς ἔχουσιν οὕτως·

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων τὸ 1797 κυρίευσιν τῆς Βενετίας, ἐπειδὴ ἔλειψαν τὰ ἐκεῖ κατατεθειμένα κεφάλαια, ἔλειψαν καὶ οἱ τούτων τόκοι, δι' ὧν διετηρεῖτο ἡ τοῦ Γκιούμα καὶ ἡ τοῦ Μαρούτση Σχολὴ, οἱ Ἰωαννῖται ἔγραψαν ἀναφορὰν πρὸς τοὺς Γάλλους αἰτούμενοι τὴν ἀπότισιν τῶν τόκων. Οὗτοι δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι οὔτε κεφάλαιον εὑρέθη, οὔτε κεφάλαιον δύνανται νὰ δώσωσιν οἱ καταφαγόντες τὰ κεφάλαια.

Τότε οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι, πατριωτικώτατα διακείμενοι, ἀνέλαβον τὴν διατήρησιν τῆς ἀρχαίας Σχολῆς τοῦ Γκιούμα, μετέπειτα δὲ ὁ ἐκ Γραμμένου Ζώης Καπλάνης τὴν τοῦ Μαρούτση. Μέχρι τῆς ἐν 1820—21 ὑπὸ Ἀλῆ Πασᾶ καταστροφῆς τῶν Ἰωαννίνων ἐσώζοντο ἐν Ἰωαννίνοις δύο σχολεῖα, ἅτινα ἀπὸ μὲν τῶν σχολαρχούντων ὠνομάζοντο τὸ μὲν τῶν Μπαλαναίων τὸ δὲ τοῦ Ψαλίδα, ἀπὸ δὲ τῶν γενναίων χορηγῶν τὸ μὲν Σχολεῖον Ζωσιμάδων, τὸ δὲ Σχολεῖον Καπλάνη. Ἀλλ' ἀμφότερα ἐκλείσθησαν μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως, ὅτε ὁ μὲν Ψαλίδας κὐτύχησε νὰ σωθῇ εἰς Κέρκυραν, ὁ δὲ τελευταῖος τῶν Μπαλαναίων, Ἀναστάσιος, αἰχμαλωτισθεὶς ἐπωλήθη.

Καὶ οἱ ἐνταῦθα εὑρισκόμενοι συγγενεῖς τῶν Ζωσιμάδων, ἐρωτηθέντες, ἐβεβαίωσαν τὰ ἤδη εἰρημένα. Ὁ δ' ἐν Κερκύρᾳ καθηγητὴς κύριος Φιλητᾶς, ὅστις ἄλλοτέ ποτε ἡτοίμαζε περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Τουρκίᾳ Σχολείων συγγραφὴν, παρακληθεὶς ἔγραψεν ἡμῖν περὶ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις Σχολείων τὰς εἰδήσεις ταύτας.

Σημειώσεις περὶ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις Σχολείων.

«Οἱ ἐκ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων ἐν Βενετίᾳ διατρίβοντες χάριν ἐμπορίας ἐφρόντισαν, καθὼς καὶ περὶ ἄλλων, ὡς γνωστὸν, συντεινόντων εἰς ὠφέλειαν τῆς πατρίδος των, οὕτω πρὸ πάντων καὶ περὶ συστάσεως ἐν αὐτῇ δημοσίων ἐκπαιδευτηρίων.

»Περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἐν ὑπομνήματι ἀναγινώσκεται, τῷ ὑπὸ τοῦ Ι. Βελλούδη ἐκδοθέντι ἐν Βενετίᾳ 1847, ὑπὸ ἐπιγραφὴν «Sulla colonia Greca stabilita in Venezia,» συνέστησε δημόσιον Σχολεῖον ἐν Ἰωαννίνοις τῇ πατρίδι αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ ὁ Γιούνμας ἢ Γιόλμας, ἐκτελῶν τὴν θέλησιν τοῦ θείου αὐτοῦ Λεονταρίτου, καταλιπόντος διὰ τὸ Σχολεῖον τοῦτο κεφάλαιον 25,000 βενετικῶν δουκάτων· καὶ προσέτι δεύτερον ἄλλο Σχολεῖον ὁ ἐν Βενετίᾳ ὡσαύτως βιῶν ἡγούμενος Ἐπιφάνιος τὸ 1691, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εὐηργετήθη ὑπὸ Μάνου Ἱερομνήμονος καὶ κατὰ τὸ 1732 ὑπὸ Νικολάου Καραϊωάνου. Οὕτως ὑπῆρχον δύο δημόσια Σχολεῖα ἐν Ἰωαννίνοις ἔκτοτε, τὰ ὁποῖα εἰς τὸν διὰ στίχων *ἔπαινον τῶν Ἰωαννίνων* (Ἐνετίησι 1778) Παϊσίου, ἡγουμένου κατὰ τὸ 1690 τῆς μονῆς Βησσαρίωνος, μνημονεύονται διὰ τῶν ἑξῆς·

Τὸ μέγα σπουδαστήριον εἶναι τοῦ μακαρίτου
Γκιούνμα τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ καὶ Λεονταρίτου,
τὸ ἕτερον καὶ δεύτερον εἶναι τοῦ Ἡγουμένου
Ἐπιφανίου Μοναχοῦ τοῦ ὀνομαζομένου.

»Παρὰ τούτους ἠθέλησεν ἀκόμη καὶ ὁ Λάμπρος Μαρούτσης νὰ συστήσῃ ἴδιον ἑαυτοῦ ἕτερον Σχολεῖον, ὅπως ἐν αὐτῷ διδάσκηται πρὸς τῇ ἑλληνικῇ καὶ ἡ λατινικὴ φιλολογία καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, καὶ ἐκάλεσεν ἐν αὐτῷ διδάσκαλον καὶ διευθυντὴν τὸν περίφημον Εὐγένιον Βούλγαρην, ἀρτίως ἀποτελειώσαντα τὰς ἑαυτοῦ σπουδὰς ἐν τῷ Παταβιανῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἐν Ἐνετίαις. Ὑπῆρχον λοιπὸν κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα ἀρχομένην Σχολεῖα δημόσια ἐν Ἰωαννίνοις συστηθέντα ὑπὸ τῶν ἐν Βενετίᾳ καταστημένων φιλογενῶν καὶ φιλομούσων, τῶν ἤδη εἰρημένων, τὸ τοῦ Γγιούνμα, ὅπερ καὶ πρῶτον, τὸ τοῦ Ἡγουμένου Ἐπιφανίου, καὶ τρίτον τὸ τοῦ Μαρούτση. Τίνες ἐστάθησαν διδάσκαλοι εἰς τὸ πρῶτον εἶναι περιττὸν νὰ σημειώσω, διότι γνωστοὶ εἶναι καὶ ἐκ φήμης καὶ ἐκ συγγραφῶν οἱ Βησσαρίωνες, Σουγδουρῆδες, οἱ Ἀνθρακῖται καὶ οἱ Μπαλάνοι τελευταῖον· ὅμως εἰς τὸ τοῦ Ἐπιφανίου ἀναφέρεται μόνος ὡς διδάξας ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων, καὶ εἰς τὸ τοῦ Μαρούτση, ὡς εἶπον ἤδη, ὁ πολὺς Εὐγένιος.

»Ἐν τούτοις ἀναφέρεται ὡς διδάσκων ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Τρύφων ὁ ἐκ Μεσσόβου Σύγγελος τῆς Ἐκκλησίας Ἰωαννίνων, ὅστις ἐσπούδασεν ἐν Ἰταλίᾳ τὰς ἐπιστήμας· ἀλλὰ νομίζω ὅτι εἶχεν ἰδιωτικὸν Σχολεῖον οὗτος.

»Τὸ Σχολεῖον τοῦ Γγιούνμα διετηρεῖτο διὰ τῶν ἐν τῇ Τζέκᾳ τῆς Βενετίας κατατεθειμένων ὑπὸ τῶν θεμελιωτῶν ἀφιερωμάτων μέχρι τοῦ 1797, ὅτε ταῦτα μὲ τὴν πτῶσιν τῆς ἀριστοκρατίας ἀπωλέσθησαν· μετὰ ταῦτα δὲ ἀνέλαβον τὴν συντήρησιν τοῦ Σχολείου τούτου οἱ ἀοίδιμοι Ζωσιμάδαι, ὡς ῥητῶς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῶν ὅσα εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀφιερωτικὴν τῆς Ἀλγέβρας του ἐκθέτει ὁ Ἀρχιπρεσβύτερος καὶ διδάσκαλος Ἰωαννίνων Κοσμᾶς ὁ Μπαλάνος. Τὸ σχολεῖον λοιπὸν τοῦτο ἐσυντηρεῖτο ὑπὸ τῶν Ζωσιμαδῶν μέχρι τῆς κατὰ τὸ 1820 καταστροφῆς τῆς πόλεως· δὲν γνωρίζω ποίαν τύχην ἔλαβε τὸ τοῦ Ἐπιφανίου. Τὸ τοῦ Μαρούτση ὅμως, ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτόθεν τοῦ Εὐγενίου ἕνεκα δυσαρεσκειῶν τινων, οἱ κληρονόμοι τοῦ Μαρούτση δὲν εὗρισκον ἄνδρα προσφυῆ δι' αὐτὸ καὶ ἱκανοποιοῦντα τοὺς ὅρους τῆς διαθήκης τοῦ συστήσαντος, ἔμεινεν ἀργὸν διὰ πολὺν καιρὸν μέχρι τοῦ 1795, ὅτε ἐπιτυχόντες τοιοῦτον τὸν μακαρίτην Ἀθανάσιον Ψαλίδαν, σπουδάσαντα ἐν Βιέννῃ ἐπιστήμην, καὶ εἰδή-

μονα κατὰ τὸν ὅρον τῆς διαθήκης λατινικῆς παιδείας καὶ γλώσσης, ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὴν διδασκαλικὴν καθέδραν τοῦ Σχολείου των, τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ μετὰ δύο ἔτη συναπωλέσθησαν μετὰ τῆς Ἑνετικῆς ἀριστοκρατίας τὰ κατατεθέντα ὑπὸ τῶν Μαρουτσαίων ἐπὶ συντηρήσει αὐτοῦ χρήματα, ἐσυντήρησε δι' ὀλίγον χρόνον ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων, ὅτε ὁ ἐν Ῥωσσίᾳ ἐμπορευόμενος Ζώης Καπλάνης, ὁ καὶ Πικροζώης ἄλλως λεγόμενος, ἐκ Γραμμένου κώμης τῆς περιοχῆς Ἰωαννίνων, ἠθέλησε νὰ λάβῃ αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν του, καὶ καταθέσας ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ τῆς Μόσχας ἀδρὸν ποσὸν χρημάτων εἰς συντήρησιν διδασκάλου καὶ εἰς προμήθειαν βιβλιοθήκης, ἐσύστησεν αὐτὸ ὡς ἰδικόν του, ὑποτάξας εἰς τὴν προστασίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ κυρώσας διὰ τῆς διαθήκης του ἵνα ὀνομάζηται εἰς τὸ ἑξῆς «Πατριαρχικὴ Σχολὴ Καπλάνη.

»Ταῦτα ὑπῆρξαν τὰ ἀπὸ ΙΖ' ληγούσης ἑκατονταετηρίδος δημόσια ἐν τῇ πόλει Ἰωαννίνων διαπρέψαντα Σχολεῖα μέχρι τοῦ 1820 ἔτους, ὅτε ἐπῆλθεν ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ἐν τῇ συμβάσῃ τότε συμφορᾷ τῆς πόλεως καὶ κυρίως τὸ τοῦ Γιουΰμα λεγόμενον καὶ τὸ τοῦ Μαρούτση· διότι τὸ τοῦ Ἐπιφανίου, ὡς εἰκάζεται, εἶχε λείψῃ πρὸ πολλοῦ. Τὴν σήμερον δὲ Σχολεῖον εἴτε Γυμνάσιον ὑπάρχει ἓν τὸ μόνον ἐν Ἰωαννίνοις, ἐξακολούθησις αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Γιουΰμα, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶπα, εἶχαν λάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν των ἐσχάτως οἱ Ζωσιμάδαι, καὶ τὸ ὁποῖον τὴν σήμερον ὀνομάζεται Ζωσιμαία Σχολή, ἀφοῦ ὁ ἐπιζήσας Ἀναστάσιος Ζωσιμᾶς διὰ τῆς ἀπὸ 1842 διαθήκης του ἐστερέωσε διὰ μεγαλοδώρου περιουσίας εἰς διατήρησιν τῶν διδασκάλων καὶ εἰς τὴν λοιπὴν χρήζουσαν καλὴν κατάστασιν τῶν ἐν αὐτῷ, καὶ προβαίνει τὸ κατάστημα τοῦτο καρποὺς ἀποδίδων ἀγαθοὺς, καὶ συντείνει θαυμασίως ὅσον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν διαφόρων τῶν ἐγγὺς πολλῶν χωρῶν διὰ τῶν διεσπαρμένων ἐν αὐταῖς διδασκάλων, τῶν ἐν αὐτῷ τῷ σχολείῳ διδαχθέντων καὶ διδασκομένων.»

Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ὁ κύριος Φιλητᾶς.

Ἐν τοῖς περὶ Θετταλικῶν ἐκπαιδευτηρίων μὴ ἀκριβῶς ῥηθεῖσιν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἐν Μηλιαῖς Σχολεῖον, ὅπερ οὗτος ἐν σελίδι 142 νομίζει ἀρχαῖον, εἶναι νέον, καὶ ὅτι οὐχὶ ὁ Γαζῆς καὶ Δανιὴλ Φιλιππίδης καὶ Κωνσταντᾶς περιῆλθον τὴν Εὐρώπην, ζητοῦντες συνδρομὰς ὑπὲρ τούτου, ἀλλὰ μόνον ὁ Γαζῆς, ἐφημερεύων ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ τῆς Βιέννης καὶ ἐκδίδων τὸν *Λόγιον Ἑρμῆν*, ἐξέδωκε προκήρυξιν καὶ συνήγαγεν ἱκανὰς χρηματικὰς συνδρομὰς, αἵτινες ὅμως ἐδαπανήθησαν εἰς ἀγορὰν βιβλίων καὶ ὀργάνων· μόλις δὲ περιελείφθησαν ἐκ τῶν συναχθέντων τέσσαρες ἕως πέντε χιλιάδες γρόσια, εἰς ἃς προσέθηκεν ὁ Κωνσταντᾶς ἐξ ἰδίων ἄλλας τρεῖς χιλιάδας, καὶ οὕτω συνέστη κεφάλαιον ἐξ ὀκτὼ χιλιάδων, δι' ὧν ἠγοράσθη εὐπρόσοδος ἐλαιὼν μοναστηριακὸς, οὗ τινος τὸ εἰσόδημα ἐχρησίμευεν εἰς λιτὴν διατήρησιν τῶν διδασκάλων, οὐδένα ἄλλον μισθὸν λαμβανόντων.

Ἐσφαλμένως δ' ἔτι καταλέγεται ἐν τοῖς ἐκπαιδευθεῖσιν ἐν τῷ Σχολείῳ τῶν Μηλιῶν καὶ ὁ Μιχαὴλ Σχινᾶς, διότι οὗτος ἐξεπαιδεύθη ἐν Βουκουρεστίῳ. Τὰ δ' ἐν σελ. 143 περὶ Ζαγορᾶς ἱστορούμενα, ὡς λίαν ἐλλιπῆ, δέονται συμπληρώσεως. Ὁ χρόνος τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἐνταῦθα ἑλληνικοῦ Σχολείου εἶναι ἄγνωστος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ζαγορὰ ἐκτίσθη πιθανῶς κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα καὶ ηὐξήθη κατόπιν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως τῆς Θεσσαλίας διὰ τῆς προσφυγῆς τῶν πεδινῶν αὐτῆς κατοίκων εἰς τὰ ὀρεινὰ, πιθανὸν φαίνεται, ὅτι μικρὸν μετὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἐποχὴν συνέστη ἐν αὐτῇ καὶ τὸ ἑλληνικὸν Σχολεῖον. Ἐκ τῶν ἀρχαίων διδασκάλων τούτου οὐδεὶς μνημονεύεται· ἐκ δὲ τῶν μνημονευομένων ἀρχαιότερος εἶναι ὁ ἱερομόναχος Ζαχαρίας, μετ' αὐτὸν ὁ Ῥαφαὴλ (ὃν ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς μονάσαντα ἐν Ἁγίᾳ Λαύρᾳ τοῦ Ἄθωνος καὶ ἐκεῖθεν γράψαντα ἐπιστολὴν τὸ 1772 πρὸς τὸν Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων,) μετ' αὐτὸν Κωνσταντῖνος ὁ Λογιώτατος, εἶτα ὁ Νικόλαος Κασσαβέτης (1) ὁ Ἰωάννης Χουνῆς, Ἐπιφάνιος Δημητριάδης Σκιάθιος, Ἀντώνιος Οἰκονόμος Κασσαβέτης. Τοῦ Σχολείου ἡ διατήρησις ἐξησφαλίσθη καὶ ἡ βιβλιοθήκη ἐπλουτίσθη δι' ἀφιερωμάτων διαφόρων αὐτῆς τέκνων καὶ κυριώτερον δι' Ἰωάννου τοῦ Πρίγκου (2), τῶν ἀδελφῶν Εὐσταθίου καὶ Γεωργίου Λαπατῶν, τῶν Πατριαρχῶν Προκοπίου καὶ Καλλινίκου.

Ἐπισημότεροι δὲ τῶν διδαχθέντων ἐν τῷ Σχολείῳ τούτῳ εἰσὶν οἱ ῥηθέντες δύο Πατριάρχαι, ὁ Δημητριάδος Γρηγόριος, ὁ Σκοπέλου Ματθαῖος, οἱ ἀδελφοὶ Λαπάται, Κωνσταντῖνος Μαυρίκιος, Ῥήγας ὁ Φεραῖος, Ἀντώνιος ὁ Ζαγοραῖος (3), Εὐστάθιος ὁ Βεστιάριος, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, Δανιὴλ Φιλιππίδης, Ἄνθιμος Γαζῆς, Νικόλαος, Ἀντώνιος καὶ Ἰωάννης οἱ Κασσαβέται καὶ ἄλλοι.

Μετὰ τὴν ἐν τῷ Β' κεφαλαίῳ ἐξιστόρησιν τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων, ἥτις πληροῖ 187 σελίδας, ἤτοι πλέον τοῦ ἡμίσεος τῆς ὅλης πραγματείας, ἐπιχειρεῖ ἐν τοῖς ἑπομένοις νὰ

(1) Μετέφρασε διὰ στίχων ὁμοιοκαταλήκτων εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν τὴν Πεντάτευχον· ἡ δὲ μετάφρασίς του σώζεται παρὰ τοῖς συγγενέσιν αὐτοῦ ἀνέκδοτος.

(2) Οὗτος ἐτύπωσεν ἐν Ἀμστελοδάμῳ τὸ 1767 ἰδίοις ἀναλώμασι τὴν Ὀρθόδοξον ὁμολογίαν Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως.

(3) Συγγράψας τὰ ἔρωτος ἀποτελέσματα.

ἐκπληρώσῃ καὶ τοὺς λοιποὺς τοῦ προγράμματος ὅρους. Καὶ ἐν μὲν τῷ Γ' κεφαλαίῳ ἀπὸ σελ. 187—198 ἐκθέτει τίνες ἐκ τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι συνέδραμον εἰς ἔκδοσιν βιβλίων. Ἀλλ' ἐνταῦθα οὐδὲν πλέον ποιεῖ ἢ, ἀναγνοὺς τὴν Βρετοῦ βίβλον περὶ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, σημειοῖ ἐξ αὐτῆς τὰ ὀνόματα τούτων καὶ τὰ βιβλία, ἃ οὗτοι ἰδίαις δαπάναις ἐξέδωκαν· ὥστε τὸ μέρος τοῦτο εἶναι ἁπλοῦς πίναξ τῶν ὑπὸ τοῦ Βρετοῦ μνημονευομένων ἀνδρῶν τούτων.

Ὅμοιον πίνακα προσθέτει ἀπὸ σελ. 198—202 ἐν τῷ Δ' τμήματι τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου τῶν ἀνδρῶν, ὅσοι ἰδίοις χρήμασι κατέστησαν ἢ συνετήρησαν ὑπάρχοντα ἐκπαιδευτήρια εἰς τὰς πατρίδας των ἢ ἀλλαχοῦ ἀπὸ τοῦ ιέ αἰῶνος καὶ ὕστερον. Ὀνομάζων δ' ἕνα ἕκαστον τούτων, παραπέμπει εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πραγματείαν, ὅπου ἐποιήσατο λόγον περὶ αὐτῶν. Καὶ τοιαύτη βραχεῖα μνεία τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι εὐπρόσδεκτος· ἡ πρόθεσις τοῦ προγράμματος ὅμως, ὅπερ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο ὡς ἴδιον ὅρον τοῦ ζητήματος ἔθηκεν, ἦτο ἄλλη. Ἀνεζήτει δηλαδὴ πλέον ἢ ἁπλῆν τῶν ὀνομάτων δήλωσιν.

Μέγα καὶ ἰδιάζον ἴσως χαρακτηριστικὸν τῆς ἡμετέρας φυλῆς νομίζομεν τὸ φιλόμουσον ταύτης, ὅπερ ἐμφαίνεται οὐ μόνον ἐν τῇ ἀποκτήσει τῶν γνώσεων δι' ἐπιπόνου καὶ ἐνδελεχοῦς μελέτης τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων ἐν μέσῳ πολλῶν στερήσεων καὶ προσκομμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ προθυμίᾳ καὶ ζήλῳ, ὃν δεικνύουσι πολλοὶ τῶν ἡμετέρων, πεπαιδευμένοι καὶ ἀπαίδευτοι, πρὸς ἐνίδρυσιν ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων καὶ προίκισιν πρὸς αἰώνιον, εἰ δυνατὸν, συντήρησιν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἀμφότερα ταῦτα τὰ δείγματα τῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους φιλομαθείας ζωηρότερα καὶ θαυμαστότερα φαίνονται ἐν τοῖς χρόνοις τῆς δουλείας καὶ πτωχείας τοῦ ἔθνους κατὰ τὸ διάστημα τῶν τελευταίων τούτων χρόνων, καὶ οὐ μικρὰν τιμὴν φέρουσιν εἰς αὐτὸ, καλῶς ποιῶν ὁ συγγραφεὺς ἀνέγραψεν ἐν ἰδίῳ πίνακι τοῦ πονήματός του τὰ ὀνόματα τῶν φιλομούσων τούτων ἀνδρῶν, τὸ μὲν πρὸς δήλωσιν τῆς εἰς αὐτοὺς ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης παρὰ τοῦ ἔθνους, τὸ δὲ ὅπως ἡ ἀναγραφὴ αὕτη συντελέσῃ πρὸς θέρμανσιν τῆς φιλοτιμίας καὶ διέγερσιν τοῦ πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἐθνωφελῆ ἔργα ζήλου τῶν σύγχρόνων καὶ ἐπιγιγνομένων. Ἀλλ' ἡ ἀναγραφὴ αὕτη τότε νομίζομεν δύναται ἐπιτυχέστερον καὶ τελειότερον νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὅταν κοσμηθῇ διὰ χρωμάτων οἰκείων τῇ τοιαύτῃ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἀρετῇ, ὅπως προσελκύσῃ τῶν συγχρόνων καὶ ἐπιγιγνομένων τὰ ὄμματα καὶ διεγείρῃ τὸν θαυμασμόν. Ἁπλῆ ὅμως καὶ ξηρὰ ὀνομάτων ἀναγραφὴ δὲν ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ. Ἀποδίδοντες τὴν βραχυλογίαν ταύτην εἰς τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου καὶ τὸ ἐλλιπὲς τῶν εἰδήσεων, ἃς ἠδυνήθη νὰ συλλέξῃ ἐν τούτῳ ὁ συγγραφεὺς περὶ τῶν τοιούτων ἀνδρῶν, ἐλπίζομεν ὅτι εἰς τὸ μέλλον ἢ αὐτὸς ἢ ἄλλος τις τῶν ἡμετέρων θέλει ἐκπληρώσει τὴν ἐθνικὴν ταύτην ὀφειλὴν εἰς τοὺς γενναιόφρονας καὶ φιλομούσους ἐκείνους ὁμογενεῖς, οἵτινες ἤναπτον καὶ διετήρουν καίοντας τοὺς φανοὺς τῆς παιδείας ἐν τοῖς ζοφεροῖς χρόνοις τῆς δουλείας καὶ ἀμαθείας τοῦ ἔθνους.

Ἐπιμελέστερα εἶναι συντεταγμένον τὸ Δ' κεφάλαιον τῆς πραγματείας, ὅπερ διαιρεῖ εἰς δύο τμήματα, ἀνερευνῶν ἐν αὐτοῖς ἀπὸ σελ. 203—222 *Πότε καὶ ποῦ κατὰ πρῶτον εἰσήχθη ἡ τυπογραφία καὶ τίνα πρῶτον τυπωθέντα βιβλία εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν*, λόγον ποιούμενος ἐν μὲν τῷ ἁ τμήματι περὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἑλληνικῶν τυπογραφείων, ὅσα ἦσαν Ἑλλήνων κτῆμα, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκδοθέντων βιβλίων ἀπὸ τῆς εὑρέσεως τῆς τυπογραφίας, ἐν δὲ τῷ β' περὶ τῶν ἐν ἑλληνικῇ γῇ ἐνιδρυθέντων μέχρι τοῦ 1832.

Ἐν τῷ Ε' κεφαλαίῳ πραγματεύεται συνοπτικῶς ἀπὸ σελ. 225—227 περὶ τῶν πρώτων ἑλληνικῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν συγγραμμάτων ὅσα ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦ 1821.

Ὡσαύτως συνοπτικῶς πραγματεύεται ἐν τῷ ΣΤ' κεφαλαίῳ τὸν λίαν σπουδαῖον ὅρον τοῦ ζητήματος, ἀνερευνῶν *πόσον ἐπεκτήρησαν τὰ γράμματα εἰς τὴν τοῦ ἔθνους ἀναγέννησιν*. Εὐστόχως μὲν περιγράφει ἐν τούτῳ τὴν τῶν κατακτητῶν Τούρκων ἀναισθησίαν καὶ ἀδιαφορίαν ἐν τῇ ἱδρύσει καὶ συντηρήσει ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλλήνων παίδων, ἥτις πολλαχοῦ κύριον σκοπὸν εἶχεν οὐχὶ τοσοῦτον τὴν μετάδοσιν γνώσεων, ὅσον τὴν διέγερσιν τοῦ πνεύματος διὰ τῆς ζωηρᾶς ἀπεικονίσεως τοῦ λαμπροῦ καὶ ἐνδόξου παρελθόντος τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τούτου εἰς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν θείων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας δογμάτων καὶ τὴν ἀποσόβησιν παντὸς ἑτεροδόξου κατ' αὐτῆς ὀλεθρίου μηχανήματος. Ὅσα περὶ τούτου μετὰ ψυχικῆς ζέσεως λέγει εἰσὶ καίρια καὶ ὀρθὰ, ἀλλ' ὀλίγα καὶ ἀνεπαρκῆ πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ προκειμένου καὶ σαφῆ δήλωσιν τῆς μεγάλης σημασίας, ἣν ἔσχον τὰ γράμματα ἐπὶ τῆς διανοητικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ ἔθνους, καὶ διὰ ταύτης ἐπὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἀποκαταστάσεως μετὰ μακρὸν καὶ αἱματηρὸν ἀγῶνα, πρὸς ὃν ἐνισχύετο ὑπὸ τῆς μελέτης τῶν μνημείων τῶν ἑαυτοῦ προγόνων καὶ τῆς ἐντεῦθεν πηγαζούσης πεποιθήσεως, ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ ζῇ ἐπὶ πλέον ὑπὸ ζυγὸν βαρβάρων καὶ ἀγρίων κατακτητῶν τοσοῦτον ἔνδοξον καὶ λαμπρὸν παρελθὸν ἔχον.

Μετὰ ταῦτα ἕπεται τελευταῖον τὸ Ζ' κεφάλαιον

ἀπὸ σελ. 228 μέχρι τέλους, ὅπερ διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα. Καὶ ἐν μὲν τῷ ά ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα μόνα 1048 λογίων τοῦ ἔθνους ἄνευ τινὸς προσθήκης περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς παιδείας ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν, παραπεμπομένου ἑκάστοτε τοῦ θέλοντος μαθεῖν ταῦτα εἰς τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν τοῦ Βρετοῦ, ὅπου γίνεταί πως λόγος περὶ αὐτοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὴν πραγματείαν ταύτην, ἔνθα ἐμνημόνευσέ τινος αὐτῶν ὁ συγγραφεὺς ἢ εἰς ἄλλην πραγματείαν ἀνέκδοτον, τὴν βιογραφικὴν συλλογὴν Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ, καὶ εἰς τὴν τοῦ Ζαβείρα.

Ἐκ τῆς ἀναγραφῆς ταύτης 35 μὲν λόγιοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν ιέ αἰῶνα, 91 δὲ εἰς τὸν ιϛ', 162, εἰς τὸν ιζ', 355 εἰς τὸν ιή καὶ 405 εἰς τὸν ἡμέτερον ἀπ' ἀρχῆς τούτου μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821· ἐκ τοῦ ὅλου τούτου ἀριθμοῦ περὶ τοὺς 300 ἦσαν κληρικοί.

Μετὰ τὴν ἀνακεφαλαίωσιν ταύτην προσθέτει ὁ συγγραφεὺς ἐν σελίδι 270, ὅτι ὁ τοῦ Ζαβείρα κατάλογος τῶν Ἑλλήνων λογίων, ὁ ὑπάρχων ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν Βιβλιοθήκῃ ἀνέκδοτος, περιλαμβάνει περὶ τοὺς 500 μόνον, ἀκμάσαντας ἀπὸ τοῦ ιέ αἰῶνος μεσοῦντος μέχρι τοῦ ἡμετέρου, ἐξ ὧν ἀφαιροῦνται περὶ τοὺς 20 ὡς δὶς ἀναφερόμενοι ἄλλοις ὀνόμασιν ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτοῦ· ὥστε ἐξάγει ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἀνεῦρε (1) περὶ τοὺς 150 λογίους τέως ἀγνώστους ἐκτὸς τῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, προλέγων, καὶ τοῦτο ὀρθῶς βέβαια, ὅτι δι' ἀκριβεστέρας ἐρεύνης θέλουσιν ἀνευρεθῇ ἔτι πλειότεροι.

Ἐν τῷ β' τμήματι τοῦ κεφαλαίου τούτου προσθέτει ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ σελ. 173 μέχρι τέλους κατ' ἀλφαβητικὴν σειράν, ἐπίτομον βιογραφίαν τῶν ἐξοχωτέρων σοφῶν ἀνδρῶν, «ὧν τὰ ὀνόματα μνημονεύονται καὶ εἰς τὸν προεκτεθέντα κατάλογον,» ἀρκούμενος εἰς τὴν βιογράφησιν 56 μόνων, περὶ ὧν λέγει ὀλίγα μόνον, ὅσα φαίνονται αὐτῷ ἀρκοῦντα πρὸς δήλωσιν τῆς ἐν λόγοις σημασίας αὐτῶν, τὸν δὲ θέλοντα πλείω μαθεῖν περὶ τούτων πέμπει πάλιν εἰς τὰ τοῦ Βρετοῦ, Ζαβείρα καὶ Ἀραβαντινοῦ πονήματα. Ἐν ταῖς βιογραφίαις τούτων παρεμβάλλει καί τινας λέξεις περὶ τῆς δόξης τῶν κορυφαίων λογίων, περὶ τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης, ὅπως οὕτως ἐκπληρώσῃ καὶ τὸν τελευταῖον τοῦ προγράμματος ὅρον, δι' οὗ ζητεῖται νὰ ἐξετασθῇ τὸ περὶ ταύτης φρόνημα Κοραῆ, Κοδρικᾶ, Βιλαρᾶ, Ψαλίδα, Δούκα, Κομμητᾶ καὶ ἄλλων. Ἀλλὰ ταῦτα ὡς ὀλίγα ἐν παρόδῳ λεγόμενα, οὐδόλως ἀρκοῦσι πρὸς ἀκριβῆ τοῦ ὅρου διασάφησιν.

Ἐν τέλει τοῦ ὅλου ἕπεται ἀλφαβητικὸς πίναξ τῶν πόλεων καὶ τόπων, ὅπου ὑπῆρχον λόγου ἄξια ἐκπαιδευτήρια μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως.

Τοιαύτη τῆς πραγματείας ταύτης ἥτε ἔκτασις καὶ οἰκονομία καὶ τὸ πραγματικόν. Ὑπολείπεται ἔτι νὰ εἴπωμεν ὀλίγα καὶ περὶ τοῦ λεκτικοῦ αὐτῆς.

Ἡ γλῶσσα, πλὴν τῆς κακογραφίας, περὶ ἧς ἤδη εἴρηται, καὶ «*τῆς ἐνδοίας εἰς καλλιεπεῖς φράσεις καὶ ἀνθηρὰς καὶ ἐπικόμψους λέξεις,*» ἣν σύνοιδε καὶ ὁμολογεῖ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἐν σελ. δ' τοῦ προλόγου, καὶ ἣν ἡμεῖς οὐδόλως νομίζομεν ἔλλειψιν (καθότι τοιαῦτα κοσμήματα ἴδιά εἰσι μᾶλλον ῥητορικοῦ καὶ ἐπιδεικτικοῦ λόγου ἢ πραγματείας φιλογικῆς οἵα καὶ ἡ προκειμένη) ἔχει ἄλλας ἀληθεῖς ἐλλείψεις. Τοιαύτας κρίνομεν τὸ πλῆθος τῶν ὀρθογραφικῶν ἁμαρτημάτων, ἅτινα εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης οὐ μόνον εἰς τὸ διὰ κρείττονος, καλλιγραφούσης δηλαδὴ ἀλλ' ἀμαθεστέρας χειρὸς ἀντιγεγραμμένον μέρος, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ κακῶς γεγραμμένον καὶ δυσανάγνωστον. Ἡ ἔλλειψις αὕτη ἐλέγχει, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἄλλο τι, ἀδιαφορίαν καὶ ἀκηδείαν τοῦ συγγραφέως· διότι ἠδύνατο οὗτος ὁπωσδήποτε νὰ διορθώσῃ τὰς ἀνορθογραφίας καὶ νὰ πέμψῃ τὸ πόνημα καθαρεῦον τοὐλάχιστον τοιούτων κηλίδων.

Ἄλλην ἔλλειψιν τοῦ λεκτικοῦ νομίζομεν τὰς ἀπροσφυεστάτας μεταφορικὰς σημασίας τινῶν λέξεων· ὡς ἐν τῷ προλόγῳ, ἔνθα λέγει ὅτι δι' ἐπιπόνου *ἀνασκαφῆς* εὗρε νέας πηγάς, σημαίνων οὐχὶ τὴν κυρίως ἀνασκαφήν, ἀλλὰ τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην πρὸς ἀνεύρεσιν ἀγνώστων προσώπων καὶ πραγμάτων. Ἀλλαχοῦ ὅτι *ἐξεμεταλλεύσατο* πολλοὺς λογίους ἀντὶ τοῦ ἀνεῦρεν ἢ ἀνεκάλυψεν· ἀλλαχοῦ ὅτι ἡ γῆ *ἀνεβλάστησε* τοιούτους *μυσταγωγοὺς*, ἤτοι διδασκάλους.

Ἔτι δὲ χρῆσιν λέξεων ἀνοικείων εἰς τὴν ἔννοιαν ἢ κακοζήλων· ὡς ἐν σελ. 30 «*ἡ Σχολὴ διευθυνθεῖσα μετὰ ζήλου καὶ ἀφθόνου ἐπικαρπίας.* Πανταχοῦ «*ἐκπαιδευτικὴ κατάστασις.*» Τὰς ἐνιαχοῦ ἀπαντωμένας νεοχαλκεύτους λέξεις ὡς *ἐπίκομψος*· ἐν σελ. 5 πλεῖστοι *σοφοὶ ἐξεπατριώθησαν* διὰ παντός· ἐν σελ. 6 ἔσπευδον προμνηστεῦσαι ἀρωγὴν πρὸς *ἀναζώωσιν* τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας· αὐτόθι·

Ἑλκύων τὴν συμπάθειαν εἰς *πραγματίωσιν* τῶν ἐλπίδων· ἐν σελ. 9 τῶν ἐν Ἀθήναις *φωτοδυτῶν*, οἷος ὁ Ἱππίας καὶ Πρωταγόρας. Τὴν μετὰ μίαν ἢ δύο λέξεις μετάθεσιν τοῦ ἀναφορικοῦ *ὅθεν*, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν νῦν συνήθειαν τῶν πολλῶν, οἵτινες νομίζουσι χαριέστερον νὰ μὴ προτάσσωσι τὸ μόριον τοῦτο, ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ φύσις τῶν ἀναφορικῶν.

Πρὸς τούτοις ἡμαρτημένας σημασίας ῥημάτων· ὡς ἐν σελ. 15 τὰς *διελθούσας* μετὰ τὴν ἅλωσιν ἑκατονταετηρίδας, ἀντὶ τοῦ, παρελθούσας ἢ ἁπλῶς τὰς μετὰ τὴν ἅλωσιν.

Ἀποπερατοῦντες ἐνταῦθα τὴν κρίσιν τῆς ῥηθείσης πραγματείας, ὁμολογοῦμεν ὅτι μ' ὅλας τὰς ἐλλείψεις, ὧν πολλὰς βεβαίως ἤθελε διορθώσει καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἐν δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ ἐπιθεωρήσει, ἔχει αὐτὴ οὐ μικρὰν ἀξίαν· διότι μετ' ἀξιεπαίνου ἀληθῶς ζήλου συνέταξεν αὐτὴν ἐκθέσας τὰς ἰδίας δόξας καὶ εἰκασίας περὶ πολλῶν τῆς ὑποθέσεως ζητημάτων, καὶ λίαν ἐπιμελῶς συναγαγὼν πάνθ' ὅσα ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ εἰς τὰ προσιτὰ αὐτῷ ἑλληνικὰ συγγράμματα, ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτα. Οὕτω δὲ ποιήσας, συνύφανε πραγματείαν, περιλαμβάνουσαν πάντας τοὺς ὅρους τοῦ ζητήματος, καὶ ἐπιχέουσαν οὐκ ὀλίγον φῶς εἰς τὸ σκοτεινὸν τοῦτο μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ ἡμετέρου γένους,

Πεποίθαμεν δὲ ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν θέλει βαρυθυμήσει οὔτε δυσαρεστηθῆ διὰ τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις ἡμῶν, ἀνακολογιζόμενος ὅτι, ὡς αὐτὸς ἀτρύτους κατέβαλε κόπους ἵνα καὶ τὴν ὕλην συνάξῃ καὶ τὸ εἶδος μορφώσῃ καὶ τὰς ἑαυτοῦ ἰδέας ἐκθέσῃ καὶ τὰς τῶν ἀντιδοξούντων ἀνατρέψῃ, τὰ πάντα δεύτερα ποιούμενος, καὶ μόνον ἕνα καὶ κύριον ἔχων σκοπὸν, ἵνα εἰς τὸ ἀκριβὲς καὶ τέλειον, ὅσον ἔνεστι, προσεγγίσῃ, οὕτω καὶ οἱ κριταὶ ὀφείλουσι νὰ ἐκτελέσωσιν εὐσυνειδήτως τὸ ἑαυτῶν καθῆκον, ἐκφέροντες ἐν φιλαληθείᾳ τοιαύτην κρίσιν, ὁποία δύναται νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους εἰς ἔργα καθόσον ἐνδέχεται τελειότερα.

Πεποίθαμεν ἔτι, ὅτι ὁ συγγραφεὺς θέλει φιλοτιμηθῆ καὶ τὰ παρεισφρήσαντα σφάλματα διορθώσας καὶ τὰς ἐλλείψεις ἀναπληρώσας νὰ καταστήσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ πληρέστερον καὶ τελειότερον, καὶ οὕτως ἀποτελεσθὲν νὰ ἐκδώσῃ ποτὲ διὰ τοῦ τύπου πρὸς τιμὴν τῆς εὐάνδρου καὶ φιλομούσου Ἠπείρου καὶ πρὸς κοινὴν τοῦ ἔθνους ὠφέλειαν.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὸ ἕτερον τῶν πονημάτων, τὸ φέρον ἐπὶ κεφαλίδος ἐκ τῆς λογικῆς τοῦ Εὐγενίου τὰς εἰς τὴν ὑπόθεσιν καταλληλοτάτας ταύτας ῥήσεις.

«Τοιούτους δήτινας φιλοσοφίας καρπούς, ἀθλίως καίτοι ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἐκβαρβαρωθεῖσα, ἐκ διαλειμμάτων ἡ Ἑλλὰς ὤφθη φέρουσα. Ἐφ ὧν μηδεὶς ἡμῖν τῶν ἀλλογενῶν νεμεσήσειεν ἐπικαυχωμένοις. Οὐδὲν γὰρ ὥςτινες τῶν ἀρτιπλούτων ἀγροίκως τοῖς παροῦσιν ἡμεῖς ἐπιδεικτιῶμεν, ἀλλ' ὡς ἐκ πλουτούντων ἤδη πενόμενοι, τοῖς περιλειρθεῖσιν ἐπαγαλλόμεθα, ἅμα μὲν τῆς πάλαι ἀφθονίας τὴν μνήμην φέροντες, ἅμα δὲ *καὶ τὴν πρώτην ἐπανελεύσεσθαι οὐκ ἀπελπίζοντες εὐετηρίαν, εἴποτε τοῖς καθ' ἡμᾶς εὐμενῶς ἡ πρόνοια ἐπιβλέψειεν.*» σελ. 40 § ξδ'.

Τὸ πόνημα τοῦτο πληροῖ περὶ τὰς 1200 σελίδας τοῦ λεγομένου ὀγδόου μεγέθους, ὧν 78 περιλαμβάνουσι τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν Σχολείων, 42 τὰ τῶν ἑλληνικῶν τυπογραφείων, 5 τὰ τῶν ἐφημερίδων, 96 τὰς περὶ τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης δοξασίας τῶν ἡμετέρων λογίων, αἱ δὲ ὑπόλοιποι 960 περίπου βιογραφίας πολλῶν ἑκατοντάδων λογίων, ἀκμασάντων ἀπὸ τοῦ ιδ' μέχρι τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀρχομένου. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος εἶναι τὸ οὐσιωδέστερον τῆς πραγματείας ταύτης, ὅπως τῆς ἑτέρας ἡ τῶν Σχολείων ἱστορία. Ὅθεν καλῶς ποιῶν ὁ συγγραφεὺς ἐπιγράφει αὐτὴν *Βιογραφίας τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμψάντων Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῆς ἐθνεγερσίας*, καὶ οὐχὶ ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ ἐκ μετριοφροσύνης καλεῖ «σχεδίασμα πολλὰς ἔχον ἐλλείψεις, ὅπερ βιαίως καταστρωθὲν μηδὲ κἂν ἅπαξ ἐπεθεώρησε.»

Περὶ τοῦ πονήματος τούτου καθόλου ἀποφαινόμενοι, λέγομεν ὅτι εἶναι ὕλη πολύτιμος εἰς συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ ιδ' αἰῶνος λήγοντος μέχρι τοῦ ιθ' ἀρχομένου, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐπιστημονικὴ πραγματεία. Ἐπειδὴ ἐκτὸς τῆς σελιδώσεως καὶ εἰς τμήματα διαιρέσεως τῆς ὕλης, οὐδὲν ἄλλο χαρακτηριστικὸν ἔχει καλῶς συντεταγμένου πονήματος. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τμήματα δὲν εἶναι πάντα πυμπεπληρωμένα· ὑπόσχεται ὅμως ὁ συγγραφεὺς νὰ συμπληρώσῃ αὐτὰ, προσθέτων καὶ ἄλλην ὕλην, ἣν ὡς λέγει συνήγαγεν ἤδη, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιγράψῃ καὶ πέμψῃ εἰς κρίσιν. Ὡς τοιοῦτο λοιπὸν ἐξεταζόμενον τὸ ῥηθὲν πόνημα εἶναι λόγου πολλοῦ ἄξιον, διότι ἡ περιεχομένη ἐν αὐτῷ ἄφθονος καὶ σπουδαία ὕλη, προσηκόντως ἐπεξεργασθεῖσα, οὐ μόνον τοὺς κυριωτέρους τοῦ ζητήματος ὅρους δεόντως θέλει ἐκπληρώσει, ἀλλὰ καὶ φῶς πλεῖστον διαχύσει εἰς τὸ σκοτεινὸν καὶ τοῖς πολλοῖς ὅλως ἄγνωστον χρονικὸν τοῦτο διάστημα τῆς διανοητικῆς ζωῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Ἐπειδὴ γνωστοποιεῖ ἄνδρας βαθείας καὶ ποικίλης παιδείας, πολυγράφους συγγραφεῖς, ἀκαμάτους διδασκάλους καὶ γενναίους προμάχους τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας, ἀντιτασσομένους κατὰ τῶν ἐπιβούλων τῆς ἀλλοδοξίας ἐπιδρομῶν διὰ θερμοῦ λόγου καὶ ὀξυτάτης γραφίδος.

Εἶναι βέβαια θαυμασία ἡ φιλοπονία τοῦ συναγαγόντος τοσαύτην καὶ τοιαύτην ὕλην, δι' ἣν ἐπαίνων πολλῶν ἄξιος κρίνεται· ἐπειδὴ ἀνεζήτησε ταύτην οὐ μόνον εἰς τὰ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτερόγλωσσα πολλὰ καὶ διάφορα, ὅσα

(1) Ἐν τῷ προλόγῳ σελ. ς' «Κομπάζω, λέγει, ὅτι περὶ τοὺς 150 ἐκ τῶν τῆς προτελευταίας ἐποχῆς λογίους ἐξεμεταλλευσάμην διὰ ἐπιπόνου ἀνεδιφήσεως, τοὺς πλείστους καθ' ἑλκληρίαν ἀμνημονευτους καὶ λεληθότας, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἄλλους σχεδὸν τοσούτους καὶ τοιούτους ἐκ τῶν ἀκμασάντων ἀπὸ τοῦ 1804 μέχρι τοῦ 1821.» Προσοχὴ ὅμως, καθ' ἃ καὶ πρότερον ἐγ σελ. 19 εἴπομεν, ὅπως οἱ ἀνευρισκόμενοι καὶ ἐν τοῖς λογίοις ἀναγραφόμενοι ὧσιν ἀληθῶς λόγιοι, καὶ μὴ κατατάσσωμεν εἰς τούτους καὶ τοὺς τὰ κοινὰ γράμματα μόλις εἰδότας, καὶ οὕτω γινόμεθα καταγέλαστοι τοῖς ἀλλοφύλοις ἐπὶ ματαίᾳ καὶ ἀπειροκάλῳ φιλοτιμίᾳ.

ἠδυνήθη ν' ἀνεύρῃ καὶ ἀναγνώσῃ ἐν τῷ τοῦ ἀγῶνος τούτου χρόνῳ, δηλῶν πανταχοῦ ἀκριβῶς καὶ τὴν πηγήν, ὅθεν ἔλαβε τὴν ὕλην· λυπηρὸν ὅμως, οὐχὶ ὅτι δὲν ἠδυνήθη ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ νὰ ῥυθμίσῃ καὶ διατάξῃ τὴν ὕλην ταύτην, διότι τοῦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελέσῃ καὶ ὕστερον, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι δὲν ἀπέκτησεν ἤδη, ὡς πρωτόπειρος ἴσως εἰς τοιαύτας συγγραφάς, πάσας τὰς ἰδιότητας, αἵτινές εἰσιν ἀναγκαῖαι καὶ ἀπαραίτητα προσόντα δοκίμου συγγραφέως· μάλιστα δὲ ἡ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀσθένεια αὐτοῦ γίνεται πανταχοῦ καταφανής, ὡς καὶ ἡ ἔλλειψις φιλολογικῆς ἀκριβείας. Αἱ δύο αὗται ἐλλείψεις διὰ τοῦτο ἐξαίρονται ἐνταῦθα τῶν ἄλλων, ὅσαι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ πονήματι τούτῳ, διότι εὐκολώτερον δύναται ὁ τοῦτο φιλοπονήσας ν' ἀποφύγῃ αὐτὰς ἐν τῷ μέλλοντι διὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ φιλοπονίας.

Τοιαῦτα γενικῶς εἰπόντες περὶ τοῦ πονήματος τούτου, ἐπιχειροῦμεν νῦν τὴν καθ' ἕκαστα ἐξέτασιν αὐτοῦ καὶ ἀντιπαραβάλλομεν πρὸς τὸ ἕτερον.

Πρῶτον ἐν ἀμφοτέροις παρατηρεῖται ἡ αὐτὴ σχεδὸν περὶ τὴν γλῶσσαν πλημμέλεια, ὥστε δύσκολον ν' ἀποφανθῶμεν, πότερον εἶναι κατ' αὐτὴν ὑποδεέστερον. Ὁμολογητέον ὅμως ὅτι ἐν τούτῳ δεικνύεται πλειοτέρα δεξιότης καὶ εὐκολία ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἐννοιῶν καὶ πλειοτέρα ποικιλία καὶ χάρις τοῦ λεκτικοῦ, ὅπερ ἐμφαίνει πλειοτέραν ἄσκησιν ἐν τῷ γράφειν. Ἀλλ' αἱ ἀρεταὶ αὗται ἀσχημίζονται ὑπὸ τῶν αὐτῶν γλωσσικῶν κηλίδων, ὑφ' ὧν καὶ τὸ πρῶτον πόνημα. Ἐπειδὴ ἐκτὸς τῶν ἀνορθογραφιῶν, αἵτινες εἶναι ὀλιγώτεραι τῶν ἐν τῷ ἑτέρῳ πονήματι, ἀπαντῶνται πολλαχοῦ πολυειδῆ γλωσσικὰ ἁμαρτήματα· ὡς

α') Ἐναλλαγαὶ τοῦ γένους τῶν ὀνομάτων ἢ τῆς καταλήξεως· φοβερὸι λαίλαπες ἀντὶ φοβεραί· μετὰ τῆς συμβίας ἀντὶ συμβίου.

β') Ἡμαρτημένοι ἐθνικῶν ὀνομάτων τύποι· ἐν σελ. 320 Ναύπλιος τὴν πατρίδα ἀντὶ Ναυπλιεύς.

γ') Ἡμαρτημένοι σχηματισμοὶ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἐν σελ. 983 περὶ βορείου σέλατος ἀντὶ σέλαος· 631 δεκαεξέτης ἀντὶ ἑκκαιδεκέτης· 709 τὸ δοῦν ἀφορμὴν ἀντὶ δόν· 797 ἀναξιοπάσχει ἀντὶ ἀναξιοπαθεῖ.

δ') Ῥημάτων τύποι ἐνεργητικοὶ ἀντὶ παθητικῶν καὶ μέσων καὶ τἀνάπαλιν· ἐσεβάσθη ἀντὶ τοῦ ἔτυχε σεβασμοῦ ἢ ἦτο σεβαστός· 778 δεξιωθεὶς εὐμενῶς καὶ συμβουλευθεὶς διέμεινεν ἐν Ῥωσσίᾳ ἀντὶ τοῦ, ὃν εὐμενῶς δεξιωσάμενοι καὶ συμβουλευθέντες οἱ Ῥῶσσοι· 702 φιλοτιμῶν τοὺς ἀκροωμένους· μόνον φιλοτιμούμενος εἶναι ἐν χρήσει· 2 ἐκλιπομένης ἀντὶ ἐκλιπούσης.

ε') Ἐναλλαγαὶ χρόνων· ὡς ἐν σελ. 4 στιγμαίως ἐπικρεμαμένην ἀντὶ ἐπικρεμασθεῖσαν.

ς') Ἄτοπος χρῆσις τοῦ *μήτε ἀντὶ οὔτέ*.

ζ') Κακοσύντακτα· 722 ἐκμαθὼν τὴν ἰατρικὴν *ὑπὸ* τοῦ πατρὸς ἀντὶ *παρὰ* τοῦ πατρός· 791 ἤκουσε τὰ μαθήματα *ὑπό* τινος ἀντὶ *παρά* τινος.

η') Ἐσφαλμέναι σημασίαι ὀνομάτων καὶ ῥημάτων· ὡς ἐν σελ. 409 φρενήρεις οἱ Ἰησουῖται ἀντὶ μαινόμενοι ἢ παράφρονες· 513 ἐνεδήμησεν ὁ Μελέτιος εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη δὲν ἦτο δῆμος ἢ πατρὶς τοῦ Μελετίου, ὅπως ἐνδημῇ ἐν αὐτῇ.

θ') Κακόζηλα καὶ διθυραμβικά· ὡς ἐν σελ. 1 τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπὸ τῆς θείας προνοίας μεταφυὲν ἐπὶ τῆς γῆς ἀντὶ τοῦ μετοικισθέν· 2 Ἕλληνες στρατηγοὶ ὡδήγουν τὰς σημαίας ἀντὶ τοὺς στρατούς· 52 ἠρδεύοντο οἱ βουλιμιῶντες ἀντὶ οἱ διψῶντες· 80 ἐν τῇ τέφρᾳ τοῦ ναυαγίου· 599 ἀξιῶν δικαιώματα κατοχῆς· 626 ἡ εἰρήνη ἠνάγκασε τοὺς κατακτητικοὺς σκοποὺς τῆς Αὐστρίας· 939 ὑπὸ τῆς δαφνοστεφοῦς φλογὸς τοῦ Μεσολογγίου.

ι') Ἐπὶ τούτοις καὶ τοῦ ἀναφορικοῦ ὅθεν ἄτοπος μετάθεσις μετὰ μίαν ἢ δύο λέξεις ἀπαντᾶται πανταχοῦ.

Καὶ ἐν τῇ μεταφράσει λατινικῶν ὀνομάτων δὲν εἶναι ἀκριβής· ἐν σελ. 127 Κικέρωνος Κάτων μείζων ἀντὶ Κάτων πρεσβύτερος. Ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ ἀντιγραφῇ ἑλληνικῶν στίχων καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν.

Τοιαῦτα γλωσσικὰ ἁμαρτήματα ὑπάρχουσιν ἐν πάσῃ τῇ πραγματείᾳ, τὰ ὁποῖα μὴ δυνάμενοι νὰ σημειώσωμεν πάντα, προτρέπομεν τὸν συγγραφέα ἐν δευτέρᾳ ἀναγνώσει νὰ διορθώσῃ αὐτός, μάλιστα δὲ τὰ ἐν ἀρχῇ τῆς περὶ Σχολείων διατριβῆς, ἔνθα πολλά εἰσι κατὰ λέξιν καὶ ἔννοιαν κακοσύντακτα ἢ ἀντιφατικά, καὶ ὡς τοιαῦτα ἀσχημίζουσι πολὺ τὴν πραγματείαν του ἐν ἀρχῇ μάλιστα προτασσόμενα.

Τὸ δὲ πραγματικὸν τοῦ πονήματος τούτου εἶναι πολὺ πληρέστερον καὶ τελειότερον ἢ τὸ τοῦ ἑτέρου· διότι ὁ συγγραφεὺς ἀναγνοὺς πολλὰ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ καὶ τῇ λατινικῇ καὶ γαλλικῇ καὶ ἰταλικῇ γλώσσῃ συγγράμματα, συνήγαγεν ἄφθονον ὕλην καὶ ἐξέθηκε τὴν ἱστορίαν τῶν Σχολείων καὶ μάλιστα τὰς βιογραφίας τῶν λογίων τοῦ ἔθνους πολὺ ἀκριβέστερον. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὑπερτερεῖ τὸ δεύτερον πόνημα τοῦ πρώτου κατὰ τὸ ποσόν, ἐν μέρει δὲ καὶ τὸ ποιόν, ἀνέγνωμεν ὅμως ἐν αὐτῷ καί τινα ἀνεπιτυχῶς ἢ ἡμαρτημένως εἰρημένα, τὰ ὁποῖα σημειοῦμεν ἐνταῦθα. Εἰκάζοντες ὅμως ὅτι καὶ ἄλλα ὅμοια ἁμαρτήματα ὑπάρχουσιν ἐν τῷ πονήματι, ὧν εἰς ἀνακάλυψιν ἀπῃτεῖτο περιζήτησις ἐν βιβλιοθήκαις καὶ ἀνάγνωσις πάντων τῶν συγγραμμάτων, ἐξ ὧν ὁ συγγραφεὺς ἠρύσθη τὴν ὕλην, καὶ παραβολὴ ἀκριβὴς τῶν ἐν αὐτοῖς πρὸς τὰ ἐν τῷ κρινομένῳ πονήματι, ἐπομένως χρόνος πολὺ μακρότερος τοῦ ὑπολειπομένου εἰς ἡμᾶς πρὸς κρίσιν, προτρέπομεν αὐτὸν νὰ ἀναθεωρήσῃ ἐπιμελέστερον τὰς πηγάς, καὶ διορθώσῃ οὐχὶ μόνον τὰ ὑφ' ἡμῶν σημειούμενα ἐνταῦθα ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὅ,τι τοιοῦτον ἤθελεν εὑρεθῇ διὰ τοιαύτης ἐπιμελεστέρας ἀναθεωρήσεως.

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚΗ.

Ἐξεδόθη πρό τινων ἐτῶν ἐν Γαλλίᾳ βιβλίον «Τρία ἔτη ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις» (*) ἐπιγραφόμενον, ἐν ᾧ ἐξιστοροῦνται τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἀμερικανῶν. Διαιρεῖται δὲ εἰς εἴκοσι κεφάλαια, ὧν ἕκαστον πραγματεύεται ἓν ἀντικείμενον, οὕτινος τὸ πολλάκις παράδοξον καὶ διὰ τοῦτο ἀπίστευτον ἐν Εὐρώπῃ, ἀποδεικνύεται καὶ διὰ τῆς μαρτυρίας τῶν ἐγχωρίων ἐφημερίδων, τῆς διοικήσεως ἢ καὶ αὐτῶν τῶν δικαστηρίων. Ἡ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ πονήματος τούτου τέρψις εἶναι μεγίστη· αὐξάνει δὲ τὸ ἐπαγωγὸν αὐτῆς ἡ εὐφυΐα τοῦ συγγραφέως. Νομίζοντες ὅτι θέλομεν εὐχαριστήσει τοὺς ἀναγνώστας τῆς *Πανδώρας*, θέλομεν μεταφέρει μετά τινος συντομίας εἰς τὰς στήλας αὐτῆς τὰ περιεργότερα τῶν κεφαλαίων, ἴσως δὲ καὶ πάντα, μὴ ἀναδεχόμενοι ὅμως καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μεταφέρωμεν καὶ τὴν χάριν τῆς ἀφηγήσεως.

Α'.

Ὁ ξένος ἐν Ἀμερικῇ.

Δεκατρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἡμῶν ἐξ Ἄβρης (1852) κατεπλεύσαμεν εἰς Νεοεβόρακον. Ἡ πόλις αὕτη, κειμένη ἐπὶ τῆς νήσου Μανάταν, ἀνῆκε κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς Ὁλλανδοὺς καὶ ὠνομάζετο Νέον Ἀμστελόδαμον· τὸ 1664 ὅμως, μεταβᾶσα εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δουκὸς τοῦ Ἐβοράκου, ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, μετέβαλε καὶ ὄνομα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὴν θέσιν ἔχει προσφυεστάτην εἰς ἐμπορίαν, καὶ ὡραιοτάτη καὶ πολυανθρωποτάτη εἶναι, οἱ ἐγχώριοι ὀνομάζουσιν αὐτὴν αὐτοκρατορικήν. Ὁ λιμὴν αὐτῆς εἶναι μεγαλοπρεπέστατος, καὶ ὡς ἔχων εἰκοσιπέντε μιλίων περιφέρειαν, δύναται νὰ περιλάβῃ τοὺς μεγίστους στόλους τοῦ κόσμου.

Ἐνταῦθα ἐρχόμενος κατὰ πρῶτον ὁ ξένος θαυμάζει τὴν ἀνεκδιήγητον κίνησιν τῶν πλοίων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Μία δὲ μόνη ῥιπὴ ὀφθαλμοῦ ἀρκεῖ νὰ δείξῃ εἰς αὐτὸν ὁποία ἡ ἀδάμαστος ἐνέργεια λαοῦ εἰς ἄκρον φιλοπόνου, ἐργαζομένου ἵνα ζήσῃ καὶ ζῶντος ἵνα ἐργασθῇ, τὴν ἐμπορίαν καὶ μέσον καὶ σκοπὸν ἔχοντος καὶ κερδαίνοντος χρήματα ὅπως κερδήσῃ πλείονα. Ἀλλὰ καὶ μία μόνη ὀφθαλμοῦ ῥιπὴ ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ὅτι ἔμφυτον ἔχει τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας ὁ δημοκράτης ἐκεῖνος λαός.

Πάντες, καὶ ὑπηρέται ξενοδοχείων, καὶ ἁμαξηλάται, καὶ ἡνίοχοι, φοροῦσι μαῦρον ἔνδυμα καὶ ἔχουσι τὴν ὄψιν εὐγενοῦς.

Τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι τρισμέγιστα παλάτια, πολυτελέστατα διεσκευασμένα καὶ τὸ ὑπηρετικὸν ἔχοντα συγκείμενον ἐκ συνταγμάτων Αἰθιόπων καὶ ἐκ ταγμάτων νέων, ὡραίων καὶ ζωηρῶν ἐξ Ἰρλανδίας γυναικῶν, αἵτινες περιποιοῦνται τὰ δωμάτια. Κατακλύζονται δὲ ἀδιακόπως ὑπὸ ξένων, διότι μεγίστης οὔσης τῆς εὐκολίας τῶν μεταβάσεων διά τε τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν ἀτμοπλοίων, πολυάριθμοι εἶναι καὶ οἱ ἐρχόμενοι. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ ξενοδοχεῖα τῆς Ἀμερικῆς, δὲν ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ τῆς Εὐρώπης, διότι ἔχουσι πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν εὐχαρίστησιν τῶν ξένων. Καὶ αὐτοὶ οἱ νεόνυμφοι, δίδοντες τριακοσίας πεντήκοντα δραχμὰς τὴν ἡμέραν, εὑρίσκουσι βασιλοπρεπῆ κοιτῶνα, τὸν καλούμενον *κοιτῶνα τῆς νύμφης*, ἀνάπλεων μετάξης, βελούδου, ἀργύρου καὶ χρυσοῦ. Ἕκαστον ξενοδοχεῖον ἔχει καὶ τηλέγραφον, ἀνταποκρινόμενον μετὰ πασῶν τῶν πόλεων τοῦ κράτους, καὶ φαρμακοπωλεῖον καὶ λουτρὸν καὶ ταχυδρομεῖον καὶ ἀναγνωστήριον καὶ ἀνεμοδείκτας καὶ σφαιριστήριον καὶ διαφόρων ποτῶν ἐργαστήριον καὶ πλυντῆρας ὅπου, συνεργοῦντος τοῦ ἀτμοῦ, πλύνονται, στεγνώνονται, σιδηρόνονται καὶ διπλόνονται ἐντὸς δύο ὡρῶν τὰ πανικά σου. Σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς τὰ ἀμερικανικὰ ξενοδοχεῖα δὲν κατοικοῦσι μόνον ξένοι, ἀλλὰ καὶ ἐγχώριαι οἰκογένειαι ἐμπόρων, αἵτινες ζῶσι διαρκῶς εἰς αὐτὰ κάλλιον ἢ ἂν εἶχον ἰδιαιτέραν οἰκίαν.

Ἐπειδὴ οἱ Ἀμερικανοὶ καταγίνονται ἀπὸ πρωΐας εἰς ὑποθέσεις, τὸ πρόγευμα ἑτοιμάζεται τὴν ἑβδόμην ὥραν· ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ἑνδεκάτης εὑρίσκεται νὰ προγευθῇ. Ἐνίοτε γυναῖκες, ἐρχόμεναι εἰς Νεοεβόρακον μετὰ τῶν συζύγων, τῶν ἀδελφῶν ἢ τῶν μνηστήρων, ἢ καὶ μόναι ἵνα ἐπισκεφθῶσιν αὐτὸ, καταβαίνουσι τὴν ἑβδόμην ὥραν εἰς τὸ πρόγευμα ἐστολισμέναι καὶ ἀνοικτοὺς ἔχουσι τοὺς βραχίονας. Τὸ ἄριστον γίνεται ἐντὸς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸ γεῦμα τὴν πέμπτην ὥραν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ περὶ τούτου εἶναι ἄξια περιεργείας φέρε εἴπωμεν ὀλίγα. Αἱ τράπεζαι, παρεσκευασμέναι πρὸ πολλοῦ, εἶναι ἀπέραντοι. Μυκηθμοὶ σινικοῦ ὀργάνου ἀντηχοῦντες τρομεροὶ καθ' ἅπαν τὸ ξενοδοχεῖον καλοῦσι τοὺς μέλλοντας νὰ γευθῶσιν. Ὅταν δὲ καθήσωσι πάντες, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὑπηρετῶν, γέρων καὶ ἄσχημος Αἰθίοψ, νεύει διὰ τῆς ἄκρας τοῦ κιτρίνου αὐτοῦ ὀφθαλμοῦ πρὸς τὸ σύνταγμα τῶν ἄλλων Αἰθιόπων, οἵτινες

(*) Trois ans aux Etats-Unis, étude de mœurs et coutumes américaines, par Oscar Cometant.

ἵστανται ἀκίνητοι ὄπισθεν τῶν καθημένων. Καὶ ἀμέσως, ὡς ἂν ὠθοῦντο ὑπὸ ἀοράτου μηχανῆς, προχωροῦσι συγχρόνως καὶ ἀποκαλύπτουσι τὰ πρῶτα φαγητά.

Τὸ γεῦμα καὶ εἰς Νεοεβόρακον καὶ εἰς πάσας τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Ἀμερικῆς σύγκειται τοὐλάχιστον ἐκ πεντήκοντα φαγητῶν παντὸς εἴδους. Δυστυχῶς ἡ μαγειρικὴ ἀπέχει πολὺ τῆς γαλλικῆς, καὶ τὰ χόρτα βράζονται πολλάκις ἐντὸς ἁπλοῦ ὕδατος, ἄνευ λίπους ἢ βουτύρου ἢ καὶ ἅλατος. Ὁ οἶνος, ἀπαγορευθεὶς ὑπὸ τῶν ἑταιριῶν τῆς ἐγκρατείας, δὲν φαιδρύνει τὰς ἀμερικανικὰς τραπέζας· σπανίως μόνον ἀθετεῖται ὁ κανὼν, προσφερομένου καμπανίτου περὶ τὸ τέλος τοῦ γεύματος. Οἱ ἐγκρατέστατοι ὅμως οὗτοι Ἀμερικανοὶ, μεταβαίνοντες ἀπὸ τῆς τραπέζης εἰς τὰ ἴδια δωμάτια, σπεύδουσι νὰ προσφέρωσιν ἱεροκρυφίως θυσίαν εὐπρόσδεκτον πρὸς τὸν θεὸν Βάκχον, ῥοφοῦντες καὶ οἶνον καὶ σίκερα. Φθάνει νὰ μὴ σκανδαλίζῃς τὸν πλησίον σου εἰς τὴν Ἀμερικὴν, καὶ πράττε ὅ,τι θέλεις κατ' ἰδίαν.

Μετὰ τὸ γεῦμα ἂν θέλῃς ἀπέρχεσαι εἰς τὸν περίπατον, εἰς τὸ θέατρον ἢ εἰς ἄλλην τινὰ διασκέδασιν· ἂν πάλιν δὲν θέλῃς μένεις εἰς τὴν ἀπέραντον αἴθουσαν τοῦ ξενοδοχείου, ἥτις κατακλύζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ κομψοτάτων γυναικῶν, ὧν αἱ μὲν παίζουσι κύμβαλον ἢ τραγῳδοῦσιν, αἱ δὲ ἀναγινώσκουσιν ἢ καταγίνονται εἰς ἐρωτικὰς διαπραγματεύσεις, ἀδιαφοροῦσαι ἂν βλέπωσιν ἢ ἀκούουσιν οἱ ἄλλοι αὐτάς. Ἀλλὰ τίς προσέχει; ἕκαστος πράττει ἀνεξέλεγκτος, διότι εἰς τὴν Ἀμερικὴν οὐδεὶς παρατηρεῖ ἢ ἐπικρίνει τὸν ἄλλον. Καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οὐχὶ οἱ νόμοι, ἀλλ' ὁ τρόπος τοῦ ζῆν μαρτυρεῖ ἂν λαός τις εἶναι ἀληθῶς ἐλεύθερος ἢ ἄξιος ἐλευθερίας.

Ἀπίστευτος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν μετοικούντων εἰς τὴν Ἀμερικήν. Κατὰ τὰς δημοσιευομένας ἐτησίως εἰδήσεις 150,000 ἄποικοι ἔρχονται κατ' ἔτος εἰς τὴν φιλόξενον ἐκείνην γῆν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀμερικανοὶ ὑπολογίζουσι τὰ πάντα ὡς ἔμποροι, ὁρίζουσι καὶ τὴν ἀξίαν ἑκάστου ἀποίκου πρὸς 1500 τάλληρα ἤτοι ἐννέα χιλιάδας δραχμῶν. Ἄρα κατ' ἔτος εἰσάγονται ἀνθρωπεμπορεύματα 205 ἑκατομμυρίων ταλλήρων, ἤτοι ἑνὸς δισεκατομμυρίου καὶ πεντήκοντα ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Γνωστὸν ὅτι ἡ ἔκτασις τῆς Ἀμερικῆς εἶναι ἀχανής· ἕνεκα τούτου ἡ συγκοινωνία διάτε ἀτμοπλοίων καὶ σιδηροδρόμων εἶναι καὶ εὐκολωτάτη καὶ εὐθηνή· τὸ πλῆθος καὶ τούτων καὶ ἐκείνων εἶναι ἀπερίγραπτον. Οἱ Ἀμερικανοὶ, τῶν ὁποίων τὸ κυριώτατον σύμβολον εἶναι τὸ Time is money, ἤτοι *ὁ χρόνος εἶναι νόμισμα*, ἐπιχειροῦσι καὶ τὰ δυσκολώτατα καὶ τὰ δαπανηρότατα ὅπως καταναλίσκωσιν ὅσον ἔνεστιν ὀλιγώτερον χρόνον. Ἐάν ποτε ἀνακαλυφθῇ τακτικὴ ἐναέριος πορεία, θὰ προτιμήσωσι βεβαίως ὡς ταχυτέραν αὐτὴν, θὰ ἀνεγείρωσιν ἐμπορικὰ καταστήματα εἰς τὴν σελήνην καὶ θὰ κατατάξωσι καὶ αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἄλλων πολιτειῶν τοῦ κράτους αὐτῶν.

(*Ἕπεται συνέχεια.*)

ΣΚΗΝΑΙ
ΤΗΣ
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗΣ ΕΡΗΜΟΥ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 409.)

Ἡ Joven-Baldomera, ὡραία γολέττα, νεωστὶ χρωματισθεῖσα, καθαρὰ καὶ κομψὴ, ἐσαλεύετο χαριέντως εἰς τὴν ἄγκυράν της, ὅτε περὶ τὴν τρίτην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἐπεβιβάσθη ὁ σὶρ Ἐρρῖκος. Ὁ Δὸν Γαετάνος τὸν ὑπεδέχθη εἰς τὸ κατάστρωμα καὶ ἐτοποθέτησε τὴν μικρὰν ἀποσκευήν του εἰς τὸν μόνον θάλαμον τοῦ πλοίου. Πλησίον δὲ τοῦ μεγάλου ἱστοῦ ἔστησαν μικρὸν μαγειρεῖον, ὅπου ἐντὸς καθαρωτάτης χαλκίνης χύτρας ἐκόχλαζεν ἡ carbonada, μίγμα κρέατος βοὸς καὶ προβάτου, βρασμένον μὲ ὀρύζιον, χρυσόμηλα καὶ ἀρώματα. Τετάρτια κρέατος ἀποξηρανθέντος εἰς τὸν ἀέρα ἐκρέμαντο εἰς τὴν πρώραν· πρὸς δὲ τὴν πρύμναν ὁ Δὸν Γαετάνος ἔδειξεν εἰς τὸν σὶρ Ἐρρῖκον ἑρμάριον, ὅπου ὑπῆρχον ἀγγεῖα οἴνου, πορτογάλλια, ζυμαρικὰ τῆς Γενούης, σταφὶς, καρύδια, ὡραῖα λαχανικὰ, μῆλα, πεπερίδες κόκκιναι ὡς κοράλιον, χρυσόμηλα, ἐλαῖαι καὶ χίλια εἴδη ἀρωματικῶν χόρτων, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται οἱ μεσημβρινοὶ λαοὶ εἰς τὰ φαγητά. Ὁ καιρὸς ἦτο εὔδιος· ὁ Ῥίος δὲ λὰ Πλάτα ἀπέραντος ὡς θάλασσα συνεχέετο μὲ τὸν ὁρίζοντα. Ὁ Δὸν Γαετάνος ἀνέμενε τὸν ἄνεμον, ὅστις συνήθως πνέει πρὸς τὸ ἑσπέρας κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἵν' ἀποπλεύσῃ καὶ προσπαθήσῃ νὰ φθάσῃ εἰς μίαν ἐκ τῶν τεσσάρων ἐκβολῶν τοῦ Parana. Περὶ τὴν πέμπτην ὥραν ὁ ἄνεμος ἔπνευσε τῳόντι, ἀλλὰ τόσον σφοδρὸς, ὥστε ὁ πλοίαρχος ἔκρινε φρονιμώτερον νὰ μὴ ἀναχωρήσωσιν. Ὁ ποταμὸς ἐξογκούμενος ὑπὸ νοτειοδυτικοῦ ἀνέμου μετεβάλλετο εἰς μέγιστα κύματα, μανιωδῶς ἐκρηγνύμενα κατὰ νησιδίων, ἅτινα διεκρίνοντο μακρὰν πρὸς τὸν ὁρίζοντα. Αἱ ἄγκυραι τῆς γολέττας παρεσύροντο, καὶ αὐτὴ ἐκυμαίνετο ὑπὸ τῆς θυέλλης ὡς φύλλον δένδρου. Ἂν καὶ ὁ ἥλιος δὲν εἶχε δύσει ἀκόμη, βαθύτατον ὅμως σκότος ἐκάλυπτε τὸν ποταμόν· ἓν μόνον μέρος τοῦ οὐρανοῦ μεῖναν καθαρὸν διέχεεν ἀμυδρὸν φῶς, ἕνεκα τοῦ ὁποίου τὰ ἀντικείμενα ἐφαίνοντο ἐπίσης ἀμυδρά.

Αἱ ἄκραι τοῦ οὐρανοῦ ὡμοίαζον πρὸς τεῖχος σιδηροῦν, τὸ ὁποῖον εἶχε σχίσει εἰς διάφορα μέρη κεκρυμμένη κάμινος ὅπως ἀναπηδήσωσι ῥύακες φλογῶν. Ὁ ἦχος τοῦ ἀνέμου, ἡ ἀδιάκοπος βοὴ τῶν βροντῶν, ὁ ὑπόκωφος φλοῖσβος τῶν κυμάτων, ἀπετέλουν ἀγρίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ ἁρμονίαν, ὁποίαν μόνη ἡ φύσις δύναται νὰ συνθέσῃ. Ἐνίοτε ἐφαίνοντο μεταξὺ τῶν κυμάτων καὶ τοῦ οὐρανοῦ λευκά τινα σημεῖα, ποτὲ μὲν ἀνυψούμενα, ποτὲ δὲ γινόμενα ἄφαντα· ἦσαν δὲ πλοιάρια τὰ ὁποῖα καταληφθέντα ὑπὸ τῆς τρικυμίας ἐπροσπάθουν, ὡς ἐξηγριωμένα πτηνὰ, νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν λιμένα ἢ νὰ καταφύγωσιν εἴς τινα κόλπον μεταξὺ τῶν νήσων. Ὁ πλοίαρχος δείξας αὐτὰ εἰς τὸν σὶρ Ἐρρῖκον εἶπεν·

— Ὅταν ὁ καιρὸς ἦναι τοιοῦτος καὶ πνέῃ νοτειοδυτικὸς ἄνεμος, εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ εὑρίσκεταί τις πλησίον τῆς παραλίας· προτιμότερον νὰ μένῃ εἰς τὸ πέλαγος. Ἔχομεν τρεῖς καλὰς ἀγκύρας· ἂν καὶ παρασύρονται ὀλίγον νομίζω ὅτι δὲν κινδυνεύομεν.

Αἴφνης ὁ ἄνεμος ἐκόπασε. Τὰ κύματα ἀνέβραζον χωρὶς νὰ ὑψώνονται καὶ συνεταράσσοντο ἀπὸ ἀόρατον δύναμιν· ἀστραπὴ μεγάλη ὡς ὁ ποταμὸς ἐρώτισε τὴν σκηνὴν μὲ φῶς κυανοῦν, τρομεροὶ τριγμοὶ ἠκούσθησαν, καὶ κεραυνὸς ὅμοιος μὲ καταρράκτην φλογῶν κρημνιζόμενον ἐκ τοῦ θόλου τοῦ οὐρανοῦ κατέπεσεν εἰς πέντε ἢ ἓξ μέρη ἐνταυτῷ· καὶ ἀμέσως σχεδὸν ἄνεμος σφοδρότατος ἐδίωξε μακρὰν τὰ νέφη ὡς μανιώδης· τὸ κυανοῦν τοῦ οὐρανοῦ ἀνεφάνη καθαρὸν καὶ λαμπρὸν, εἰδὲ καὶ δὲν ἔλαμψεν οὐράνιον τόξον, ὁ ὁρίζων, αἱ νῆσοι καὶ ἡ γολέττα παρουσιάσθησαν εἰς τὰς ὄψεις ἔχοντα διάφορα χρώματα. Ἡ μαγικὴ αὕτη μεταβολὴ, σύνηθες φαινόμενον εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἐξέπληξε τὸν σὶρ Ἐρρῖκον.

Μετὰ μίαν ὥραν ἡ Joven-Baldomera ἀνείλκυσε τὰς ἀγκύρας καὶ ἀναπετάσασα τὰ ἱστία διέσχιζε χαριέντως τὰ γαληνιάσαντα κύματα. Τὴν νύκτα, κοπάσαντος τοῦ ἀνέμου, ἐστάθησαν πλησίον νήσου εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παρανὰ δὲ λὰ Πάλμα. Ἡ σελήνη ἐφάνη αἰθρία μεταμορφώσασα τὸν ἀπέραντον ποταμὸν εἰς ἀργυροῦν κάτοπρον, ὅπου ἀνανεκλᾶτο ἡ λάμψις τοῦ στερεώματος. Οἱ ναῦται ἐκοιμῶντο ἐπὶ τοῦ καταστρώματος περιτιλυγμένοι μὲ μανδύας. Ὁ σὶρ Ἐρρῖκος καὶ ὁ Δὸν Γαετάνος ἐμβάντες εἰς λέμβον παρέπλεον τὰς ὄχθας ὡραίου ποταμοῦ διασχίζοντος τὴν νῆσον. Ἡ σιωπὴ ἦτο μεγαλοπρεπὴς, δὲν ἠκούετο εἰμὴ ὁ ῥυθμὸς τῶν κωπῶν, αἵτινες ἔσχιζον τὸ λαμπρὸν καὶ διαυγὲς ὕδωρ. Ὁ σὶρ Ἐρρῖκος, ὅστις ἠγάπα περιπαθῶς τὰ ἄνθη, ἰδών τινα ὡραιότατα ἐπλησίασε τὴν λέμβον πρὸς αὐτὰ ὅπως συλλέξῃ ἄφθονα. — Ἔχεις ῥιβόλβερ; τὸν ἠρώτησεν ὁ Γαετάνος.

— Ναί· διατί μ' ἐρωτᾷς; μήπως φοβῆσαι τοὺς πειρατὰς τοῦ ποταμοῦ; εἶπε μειδιῶν ὁ σὶρ Ἐρρῖκος.

— Δὲν φοβοῦμαι τοὺς πειρατὰς ἀλλὰ τὰς τίγρεις, αἵτινες ἐνεδρεύουσαι μεταξὺ τῶν θάμνων ὅταν μάλιστα ὁ καιρὸς εἶναι καθαρὸς ὡς ἀπόψε, περιμένουν τὰς μεγάλας χρυσοφρύας τοῦ Παρανὰ, τὰς ὁποίας ἑλκύει τὸ φῶς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος, πρὸς τὰ κυματιζόμενα χόρτα τῆς ὄχθης, ὅπου ἀποθέτουν τὰ αὐγά των.

Μόλις ἐσιώπησεν ὁ Δὸν Γαετάνος καὶ μέγα σῶμα μελανὸν, πηδῆσαν ὡς σκιὰ ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τῶν δύο συνοδοιπόρων, ἔσεισε τρομερὰ τὸ πλοιάριον καὶ ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμὸν πλησίον αὐτῶν.—Πυροβόλησε, ἀνέκραξεν ὁ Γαετάνος.

Ὁ Σὶρ Ἐρρῖκος ἐσημάδευσεν ἐπιτηδείως καὶ ἀταράχως· βρυχηθμὸς τραχὺς καὶ στρηνὴς ἠκούσθη· τὸ ζῶον πληγωθὲν εἰς τὸν πνεύμονα ἔβαφε τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ αἵματός του, καὶ περιεστρέφετο κατασπαραττόμενον ἀπὸ σπασμοὺς ἀγωνίας. Καὶ ποτὲ μὲν ἐφαίνετο ἐπιπλέον τὸ εὐρὺ καὶ λευκὸν στῆθός του, ποτὲ δὲ ἐκυμάτιζον αἱ κίτριναι τρίχες του ἔχουσαι ποῦ καὶ ποῦ μαῦρα στίγματα. Οἱ ὀφθαλμοί του, οἵτινες πρὸ ὀλίγου ἔλαμπον ὡς δύο φλογεροὶ ἄνθρακες, ἐσβέννυντο βαθμηδόν.—Γρήγορα, γρήγορα! Ἂς προσπαθήσωμεν νὰ τὸ κρατήσωμεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, διὰ νὰ μὴ βυθισθῇ, εἶπεν ὁ Γαετάνος· λαβὼν δὲ βρόχον τὸν ἔρριψε μὲ μεγίστην ἐπιτηδειότητα εἰς τὸ ἐκπνέον θηρίον, καὶ πλησιάσας εἰς τὴν ὄχθην ἐπήδησεν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἔσυρεν αὐτό.—Δύο ἄνθρωποι, εἶπε, δὲν ἀρκοῦν νὰ σηκώσουν τὸ βαρύτατον τοῦτο ζῶον· ἡ λέμβος θὰ ἐβυθίζετο ἂν τὸ ἀνεσύραμεν εἰς αὐτήν. Ἂς τὸ φέρωμεν εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ αὔριον πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου θὰ στείλω μερικοὺς ἐκ τῶν ναυτῶν μου νὰ ἀφαιρέσουν τὸ δέρμα του.

Τὸ συμβὰν τοῦτο ἐτάραξεν ἐπὶ μικρὸν τὴν σιωπὴν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης νυκτὸς, ὑπερευχαρίστησε τὸν σὶρ Ἐρρῖκον, καὶ τῷ ἐφάνη ὅτι τὸ ταξείδιόν του εἰς τὴν χώραν ἐκείνην ἤρχισεν ὑπὸ αἰσίους οἰωνούς. Ὁ διάπλους ἐγένετο λίαν εὐχάριστος. Ὅτε ὁ ἄνεμος ἦτο οὔριος ἐδράττοντο τῆς εὐκαιρίας ὅπως πλέωσιν· ὅτε δὲ ἔρθανον πλησίον μικρᾶς τινος καὶ τερπνῆς νήσου, ἔρριπτον τὴν ἄγκυραν ἀναμένοντες καιρὸν εὐνοϊκὸν ὅπως ἀνοίξωσι τὰ ἱστία. Ὁ περιηγητὴς ἐθαύμαζεν ἀκατάπαυστως τὸν μέγιστον ἐκεῖνον ποταμὸν, ὅστις ἐκυλίετο ὡς θάλασσα ἄνευ ἀκτῆς καὶ ἀνεμιγνύετο μὲ τὸν ὁρίζοντα. Αἱ νῆσοι, πλησίον τῶν ὁποίων ἠγκυροβόλουν, παρεῖχον τῷ σὶρ Ἐρρίκῳ εὐκαιρίας καὶ περιπάτου καὶ ἁλιείας καὶ κυνηγίου. Ἐπειδὴ δὲ ὑπερηγάπα τὰς συλλογὰς, ἐντὸς ὀλίγου τὸ κατάστρωμα τῆς γολέττας μετεβλήθη εἰς μουσεῖον. Ζῶα τεταριχευμένα, πτηνὰ καρφωμένα, χρυσαλλίδες καὶ κάνθαροι ἐμπηγμένοι εἰς τὸν ἱστὸν, τοιαῦτα κα

ἄλλα ἔβλεπέ τις ἐρχόμενος εἰς τὸ πλοῖον. Ὁ Δὸν Γαετάνος ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ δέσῃ μετὰ προσοχῆς πάντα ταῦτα, καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Βούενος Ἄερος, νὰ τὰ παραδώσῃ εἰς τὸν πρόξενον ὅστις ἔμελλε νὰ τὰ στείλῃ εἰς Ἀγγλίαν.

Δεκαπέντε ἡμέραι παρῆλθον τοιουτοτρόπως. Τέλος ἡ γολέτα ἔρριψε τὴν ἄγκυραν ἀπέναντι τοῦ Rosario, ἥτις εἶναι ἡ κυριωτέρα ἀγορὰ καὶ πόλις τῆς ἐπαρχίας τοῦ Σάντα-Φέ. Ἐκεῖ ὁ σὶρ Ἐρρῖκος ἀπεχαιρέτισε τὸν Δὸν Γαετάνον καὶ τὸ πλήρωμά του. Ὁ πρόξενος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξήγησε τὰς περὶ ταξειδίου ἰδέας του καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀγρίαν ζωὴν τοῦ campo ἢ τῆς ἀργεντινῆς ἐρήμου, τῷ ἔδωκε συστατικὸν γράμμα πρὸς τὸν Δὸν Ἐστεβὰν Γονζαλὲς δὲ Σάντα Ρόζα, οὗτινος τὴν φιλοξενίαν εἶχεν ἀκούσει πολλάκις φημιζομένην, καὶ ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς τις τῶν πλουσιωτέρων κτηματιῶν τοῦ τόπου.

Β΄.

Ἡ ἔπαυλις τοῦ Σάντα Ρόζα ἥτις ἀνήκει εἰς τὸν δὸν Ἐστεβὰν Γονζαλὲς, ἐφημίζετο, καὶ δικαίως, ὡς ἡ ὡραιοτάτη τοῦ campo. Κτισθεῖσα ὅτε ἀκόμη ὑπῆρχον ἀντιβασιλεῖς, διεκρίνετο διὰ τὴν στερεότητα καὶ τὸ μέγεθός της. Τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ οἰκοδομήματος ἦτο κατὰ τὸν ἀνατολικὸν ῥυθμὸν, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀνδαλούζιοι ἐμιμήθησαν ἀπὸ τοὺς Μαύρους καὶ μετέφεραν ἀμετάβλητον εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Σάντα-Φέ. Τὰ δωμάτια τῆς οἰκίας ἔκειντο περὶ τετράγωνον αὐλὴν, εἰς τὸ κέντρον τῆς ὁποίας ὑπῆρχε δεξαμενὴ καὶ φρέαρ ὑπὲρ αὐτὴν, στολισμένον μὲ ἀψῖδα ἐκ κατειργασμένου σιδήρου. Λαμπρότατος ἐξώστης σκεπασμένος μὲ δράναν ἔδιδεν εὐχάριστον σκιὰν εἰς τὸ πλατὺ πεζοδρόμιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν αἱ θύραι τῶν κυριωτέρων δωματίων. Εἰς ἑκάστην γωνίαν τῆς αὐλῆς εὑρίσκετο ἀπέραντος ἀμφορεὺς ἐκ κοκκίνης γῆς, ὀνομαζόμενος tinacone καὶ χρησιμεύων εἰς τὸ νὰ ψυχραίνῃ τὸ ὕδωρ κατὰ τοὺς μεγάλους καύσωνας τοῦ καλοκαιρίου. Μετὰ τὴν αὐλὴν ταύτην ἦσαν καὶ δύο ἄλλαι· σωροὶ δὲ πορτοκαλεῶν καὶ φοινίκων, λεμονεῶν καὶ δαφνῶν ἐστόλιζον τὸ κέντρον καὶ τὰ πλάγια· εἰς δὲ τὸ βάθος ἔκειντο τὰ παραρτήματα τῆς οἰκίας, ἤτοι μαγειρεῖα, δωμάτια τῶν ὑπηρετῶν κτλ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἔπαυλις τοῦ Σάντα Ρόζα ἦτο μεμονωμένη εἶχε κτισθῆ εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται ν' ἀντισταθῇ εἰς ἔφοδον. Τὰ σπάνια παράθυρά της εἶχον δυνατωτάτας σιδηρᾶς κιγκλίδας, οἱ δὲ τοῖχοι τῶν αὐλῶν ἦσαν ὑψηλοὶ, παχεῖς καὶ στερεώτατοι.

Ἐπὶ τῆς πύλης ἔκειτο μοναχικὸν δωμάτιον καλούμενον altillo, σχήματος τετραγώνου, χρησιμεῦον ἀντὶ ἐξώστου, ὅθεν τὸ βλέμμα ἔφθανεν εἰς μακροτάτην ἀπόστασιν. Ἡ στέγη τοῦ altillo ἐσχημάτιζε δῶμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔβαλλον πυροβόλον ἐν καιρῷ ταραχῶν· ἦτο δὲ πράγματι σωλὴν παλαιὸς θερμάστρας, τοποθετημένος μεταξὺ δύο τροχῶν ἁμάξης· καὶ ὅμως ἡ ἀκίνδυνος αὕτη μηχανὴ ἐφαίνετο μακρόθεν τρομερὰ ἡ δὲ ἀπειλητικὴ αὐτῆς ὄψις εἶχεν ἀπομακρύνει πολλάκις τοὺς κλέπτας, οἵτινες δὲν εἶχον πολλὴν ὄρεξιν νὰ δοκιμάσωσι τὸ πῦρ τῆς θερμάστρος ἐκείνης. Ἄλλως τε καὶ ὁ Δὸν Ἐστεβὰν εἶχε τὴν ἀξίωσιν ὅτι εἶναι ἄνθρωπος προφυλακτικός. Ἐν τῷ δωματίῳ του ἐδείκνυεν ὑπερηφάνως ἀρχαίας τινὰς ἱσπανικὰς καραβίνας, ἐχούσας κοντάκια ἐξ ἐβένου μετ' ἀργυρῶν ποικιλμάτων, τὰς ὁποίας οἱ πρόγονοί του εἶχον φέρει ἐξ Ἀνδαλουσίας· ἦσαν δὲ πράγματι βαρεῖαι καὶ δύσχρηστοι μηχαναὶ, πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον καλαί.

Εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς δευτέρας αὐλῆς ὑπῆρχε μικρὰ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Ρόζας, ἐντὸς τῆς ὁποίας φραγκισκανὸς ἐξαπόστολος ἐλειτούργει ἅπαξ κατὰ μῆνα. Ἦτο δὲ ἀρχαῖον κτίριον ἐκ πλίνθων μαυρισθὲν ἐκ τῆς πολυκαιρίας. Ἐπάνω τοῦ πυλῶνος, μεταξὺ δύο παραστάδων, ἔκειτο ἐπιστύλιον καὶ ἐπ' αὐτοῦ, ἐντὸς κοιλώματος, τὸ ἄγαλμα τῆς Ἁγίας Ρόζας, προστάτιδος τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς, τὸ ὁποῖον κατασκευασθὲν ἐν Περουβίᾳ ἦτο ξύλινον, χρωματισμένον καὶ περίχρυσον· τὸ στέμμα αὐτοῦ ἦτο ἐκ ῥόδων, ἄτινα, βλαστάνοντα ἀδιακόπως εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἀνενεοῦντο καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ὑπὲρ δὲ τὸ ἄγαλμα ἀνυψοῦτο μικρὸν κωδωνοστάσιον. Πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν μέρος, ἡ ἔπαυλις ἐπεριεκυκλοῦτο ἀπὸ πολλὰς κυκλοτερεῖς περιοχὰς, περιφρασσομένας ἀπὸ πασσάλους, εἰς τὰς ὁποίας εἰσῆγον τὸ ἑσπέρας τὰ τιμιώτερα ζῶα, οἷον ἵππους, βόας ἁμαξηλάτας, καὶ γαλακτοφόρους δαμάλεις μετὰ τῶν μικρῶν αὐτῶν. Ἐντὸς δὲ μικροτέρας περιοχῆς εἰσῆγον τὰς αἶγας καὶ τὰ πρόβατα καὶ ἐντὸς ἄλλης τὰς ἡμιόνους. Ἐκεῖ πλησίον, εἰς δωμάτια κατεσκευασμένα ἐκ πλίνθων ξηρῶν καὶ ἀχύρων, κατέλυον οἱ ἀπειράριθμοι ὑπηρέται τοῦ κτήματος, εἰς δὲ τὸ παρακείμενον ὡραιότερον οἴκημα κατῴκει ὁ Δημήτριος, ἀρχηγὸς τῶν κτηνοτρόφων, οἵτινες καὶ αὐτοὶ εἶχον ὑπὸ τὰς διαταγάς των ἄλλους, τοὺς λεγομένους péons ἢ ἐφίππους καὶ ἐνόπλους βοσκοὺς, ὁμοίους πρὸς τοὺς ποιμένας τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Διηγοῦνται οἱ ἐγχώριοι παραδόξους ἱστορίας περὶ τῆς ἐπαύλεως τοῦ Σάντα Ρόζα· ὁ Δὸν Ἐστεβὰν τὴν εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ δύο θείους του ἀγάμους καὶ ἡλικιωμένους, οἵτινες εἶχον ἐξορισθῆ ἕνεκα τῶν ἐπὶ Ρόζα πολιτικῶν ταραχῶν. Μετὰ δεκαετῆ καὶ ἐπέκεινα διαμονὴν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κορριεντὲς, ἐνῷ ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν οἰκίαν των, ἀπέθανον καὶ οἱ δύο, ὁ μὲν ἀπὸ ἀποπληξίαν, ὁ δὲ ἀπὸ

ὀξεῖαν ἀσθένειαν. Ἔκτοτε ὁ Δὸν Ἐστεβὰν, υἱὸς τῆς ἀδελφῆς των, ἔμεινε μόνος κληρονόμος. Ἡ μήτηρ του διηγεῖτο ὅτι οἱ δύο θεῖοι, ἔχοντες μεγάλην περιουσίαν καὶ πολλὴν ποσότητα χρυσίου καὶ ἀργύρου, ἔθαψαν αὐτὴν ὅτε ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναχωρήσωσιν. Ἔθαψαν δ' ἐνταυτῷ καὶ πολύτιμα ἀργυρᾶ σκεύη καὶ ἀδάμαντας, χωρὶς νὰ ἐμπιστευθῶσι τὸ μυστικὸν εἰς οὐδένα· διὸ καὶ παρέλαβον αὐτὸ εἰς τὸν τάφον. Ὁ Δὸν Ἐστεβὰν διέταξεν ἀπείρους ἀνασκαφὰς, αἵτινες ὅμως ὑπῆρξαν ἀνωφελεῖς. Ἡ ἱστορία τῶν κεκρυμμένων θησαυρῶν τοῦ Σάντα Ρόζα πολλάκις ἐνησχόλει τὴν φαντασίαν τῶν ἐγχωρίων. Ποσάκις ποιμὴν ἠγρύπνησεν ὅλην τὴν νύκτα σκάπτων τὴν γῆν εἰς μεμονωμένα μέρη, τρεφόμενος μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἀνεύρῃ τὰ περισπούδαστα αὐτὰ πλούτη, καὶ πόσαι γυναῖκες ἔδωκαν λειτουργίας πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν! Παρατηρητέον δὲ ὅτι οἱ πτωχοὶ, οἱ νομάδες, οἱ φανταστικόποι καὶ οἱ ὀκνηροὶ, πάντοτε σχεδὸν ἐπασχολοῦνται μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ εὕρωσι θησαυροὺς, ὅπερ βεβαίως εἶναι τρόπος εὔκολος πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου, τὸν ὁποῖον οἱ ἐνεργητικοὶ καὶ ἐργατικοὶ ἄνθρωποι ἀποκτῶσι δι' ἐφευρέσεων καὶ διὰ κόπου. Ὁ Δὸν Ἐστεβὰν, πλούσιος ὢν καὶ αὐξάνων τὴν περιουσίαν του καθ' ἑκάστην, εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν ἰδέαν τῆς ἀνακαλύψεως τῆς κληρονομίας τῶν θείων του. Εἶχεν ἀπαγορεύσει μάλιστα εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ νὰ ὁμιλῶσι περὶ τούτου. Συχνὰ ὅμως οἱ μικροὶ ποιμένες, οἵτινες ἔπαιζον χαρτία χωρὶς νὰ ἔχωσιν οὔτε ὀβολὸν ἀνέκραζον· « Ἂς εἴχαμεν τοὺς θησαυροὺς τοῦ Σάντα Ρόζα.» Ἡμέραν τινὰ γυνή τις ἐξ Ἰνδίας ὀνομαζομένη Κάρμεν, ὑπηρετοῦσα εἰς τὴν ἔπαυλιν, ἀκούσασα τὴν ἐπιφώνησιν ταύτην ἠρώτησε τί σημαίνει. Καὶ ἀκροασθεῖσα μετὰ μεγίστης προσοχῆς τὴν διήγησιν, ἐκτύπησε τὸ μέτωπόν της ὡς ἂν ἤθελε νὰ ἐντυπώσῃ διὰ παντὸς εἰς αὐτὸ ὅ,τι ἤκουσεν. Ἰδοὺ κατὰ ποῖον τρόπον ἡ γυνὴ αὕτη εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Δὸν Ἐστεβάν.

Δεκαπέντε ἔτη πρὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἄρχεται ἡ παροῦσα ἱστορία, μεγάλη ἀνησυχία ἐπεκράτει εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Σάντα Ρόζα. Ἡ δόνα Ἰσαβέλλα Βαλβιδία, σύζυγος τοῦ Δὸν Ἐστεβὰν Γονζαλὲς ἐπρόκειτο νὰ γείνῃ μήτηρ. Ἡ γραῖα Εὐσέβεια, τροφὸς αὐτῆς μείνασα ἔκτοτε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της, ἔκαμεν ὅλα τὰ συνήθη ἰατρικὰ τοῦ τόπου της ὅπως ἀνακουφίσῃ τὴν νέαν κυρίαν της. Ἀπέσπασεν ἀπὸ ἑκάστην γωνίαν τῆς ἀχυρίνης ὀροφῆς μιᾶς τινος καλύβης τέσσαρα δράγματα ἀχύρου, ἴσα πρὸς τὰ τέσσαρα κύρια σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος, καὶ τὰ ἔκαψε σφραγισθεῖσα διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ. Ἔβαλεν εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς ἀσθενοῦς πῖλον βοσκοῦ, βαπτισθέντος ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, θεωροῦσα τὸν τρόπον τοῦτον ἀλάνθαστον ὅπως βοηθήσῃ ὁ ἅγιος οὗτος κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν τὴν δόναν Ἰσαβέλλαν. Πρὸς τούτοις ἀφαιρέσασα ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τοῦ ἁγίου Ῥαιμόνδου, φέροντος ἔνδυμα μοναχοῦ, τὸ σχοινίον τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, ἐπεριτείλιξεν αὐτὸ εἰς τὴν μέσην τῆς δόνας Ἰσαβέλλας καὶ καλέσασα τέσσαρας Αἰθιοπίδας τὰς διέταξε νὰ τὴν περιτιλύζωσιν ἐντὸς μεγάλης σινδόνης καὶ νὰ τὴν κινῶσι σφοδρῶς. Χάρις δὲ εἰς τὰς συνταγὰς ταύτας καὶ εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς φύσεως, ἐγεννήθησαν δύο ὡραῖαι κοράσια. Ἡ Εὐσέβεια ἐτρύπησεν εὐθὺς τὰ ὠτία των, κατὰ τὸ ἔθιμον, διὰ βελόνης ἐχούσης κόκκινον μετάξιον καὶ ἐκρέμασε χρυσοῦς κρίκους. Κοιτὶς σκεπασμένη μὲ περίλευκα δέρματα προβάτων εἶχεν ἑτοιμασθῆ διὰ τὰ νεογνά. Πρὶν δὲ κατακλίνῃ αὐτὰ στραφεῖσα πρὸς τὴν δόναν Ἰσαβέλλαν κατεταράχθη ἰδοῦσα τὴν ὠχρότητα τοῦ ὡραίου προσώπου της· ὅμως χωρὶς νὰ δείξῃ ὅτι ἐφοβήθη τὴν ἐπλησίασε καὶ τὴν ἠρώτησε ποῖα ὀνόματα ἔπρεπε νὰ δώσῃ εἰς τὰς δύο μικράς· ἐκείνη δὲ μόλις ἀπήντησε μετὰ κόπου· «Εὐσπλαγχνία καὶ Λύπη.» Μετὰ ταῦτα δὲ, ἀφοῦ εἶδε τὴν Εὐσέβειαν ἀλείφουσαν τὸ μέτωπον τῶν παιδίων μὲ ἁγίασμα καὶ βαπτίζουσαν αὐτὰ εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐλειποθύμησε. Καὶ ἡ μὲν Εὐσέβεια ἔτρεξεν ἀμέσως καὶ ἐνηγκαλίσθη αὐτήν· ἡ δὲ νέα λεχὼ κλίνασα τὴν κεφαλὴν ὡς τρυφερὸν ἄνθος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πνέει σφοδρὸς ἄνεμος, ἐξέπνευσεν. «Ἀπέθανεν, ἀπέθανεν,» ἀνέκραξεν ἡ Εὐσέβεια καὶ παραδοθεῖσα εἰς λύπην μετὰ τῆς σφοδρότητος ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὰς μιγάδας φυλὰς, ἐθρηνολόγει καὶ ἐκόπτετο. Αἱ τέσσαρες Αἰθιοπίδες καθήμεναι κατὰ γῆς ἐβρυχῶντο θλιβερῶς. «Ἀπέθανεν, ἐπανελάμβανεν ἡ Εὐσέβεια, καὶ ποῦ τροφὸς διὰ τὰ πλάσματα ταῦτα;

—Αἴφνης ἠκούσθη ποδοβολητὸς πολλῶν ἵππων καὶ ἡ Εὐσέβεια ἀνορθωθεῖσα ἀνέκραξεν· «Εἶναι ὁ δὸν Ἐστεβὰν, ἀναγνωρίζω τὸ χρεμέτισμα τοῦ Κοραζόν.» Τὴν αὐτὴν σχεδὸν στιγμὴν νέος τις, τὴν φυσιογνωμίαν ἔχων εὐγενῆ καὶ σοβαρὰν, καὶ φέρων ἔνδυμα κομψὸν καὶ ὡραῖον εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα. Ἐννοήσας δὲ ἀμέσως τὰ διατρέξαντα ἀπεκάλυψε τὴν κεφαλὴν, ἐγονυπέτησε πλησίον τῆς νεκρᾶς, κατησπάσθη τὰς παγωμένας χεῖράς της καὶ μετὰ ταῦτα ἀνεγερθεὶς καὶ βαπτίσας τοὺς δακτύλους του εἰς τὸ ἁγίασμα ἐχάραξε σταυρὸν εἰς τὸ σῶμα αὐτῆς. Ἡ λύπη του ἦτο τρομερὰ, ἀλλὰ σιωπηλὴ καὶ καρτερική, ἡ δὲ Εὐσέβεια δὲν ἐτόλμα πλέον νὰ ὁμιλήσῃ. Μίαν μόνην στιγμὴν ἰδοῦσα τὸν Δὸν Ἐστεβὰν ἀνυψώσαντα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔδειξε πρὸς αὐτὸν τὴν κλίνην καὶ εἶπε·—Κοιμῶνται.—Εἶναι δύο! ἀνέκραξεν ὁ Ἐστεβὰν, καὶ πλησιάσας παρετήρησε μετὰ πολλῆς ἀγάπης τὰς δύο μικρὰς καὶ ξανθὰς κεφαλάς, ἀναπαυομένας εἰς τὸ αὐτὸ προσκέφαλον.

— Ἐβαπτίσθησαν; ἠρώτησε.

— Ναὶ, κύριε, ὠνομάσθησαν Εὐσπλαγχνία καὶ Λύπη.

— Εὐσπλαχνία καὶ Λύπη, ἐπανέλαβε, καὶ ἐγονυπέτησεν ἐκ νέου πλησίον τῆς νεκρᾶς.

Αἱ Αἰθιοπίδες τὴν εἶχον ἐνδύσει κατάλευκα καὶ στολίσει τὸ τελευταῖον μὲ καμελίας καὶ ἰάσμους. Μεταξὺ δὲ τῶν κινουμένων ἀκτίνων τῶν λαμπάδων, τὸ νέον καὶ γαλήνιον μέτωπον τῆς δόνας Ἰσαβέλλας, ἐφαίνετο ὡς μέτωπον ἀγγέλου κοιμωμένου. Ἐντοσούτῳ αἱ δύο μικραὶ ἤρχισαν νὰ κλαίωσι.

— Παναγία μου Παρθένε! ἀνέκραξεν ἡ Εὐσέβεια, τὰ παιδία κλαίουν καὶ δὲν ἔχομεν ποία νὰ τὰ δώσῃ γάλα.

Ὁ δὸν Ἐστεβὰν ἐκτύπησε τὸ μέτωπόν του καὶ εἶπε·

— Γνωρίζω μίαν καὶ ὑπάγω νὰ τὴν εὕρω.

Καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθεν ὁδηγῶν γυναῖκα Ἰνδὸν πελωρίαν τὸ ἀνάστημα, μελανωπὸν τὴν ὄψιν καὶ καταλεύκους ἔχουσαν τοὺς ὀδόντας· ἡ κόμη της ἔπιπτεν εὐθεῖα ὡς χαίτη, αἱ δὲ χεῖρες καὶ οἱ πόδες της ἦσαν μικροί· καὶ ἂν δὲν εἶχε τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου τραχεῖαν καὶ ἀγρίαν, οἱ χαρακτῆρές της δὲν θὰ ἦσαν ἄσχημοι. Ἀντὶ ἐσθῆτος ἔφερε περὶ αὐτὴν μάλλινον σκέπασμα, περὶ δὲ τὸν τράχηλον πλατὺ πανίον ἐν εἴδει σάκκου ἐστραμμένου πρὸς τὴν ράχην, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκοιμᾶτο βρέφος ἓξ ἢ ὀκτὼ μηνῶν. Ἕτερον δὲ παιδίον δύο ἢ τριῶν ἐτῶν ἐκράτει τὸ φόρεμά της. Ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον ἐστάθη περιεργάσθη τὸ μὲ ψιάθας ἐστρωμένον ἔδαφος, τὴν ἀπὸ γεγλυμένας δοκοὺς βασταζομένην ὀροφὴν, τὰ ἀρχαῖα θρανία, τὰς θρησκευτικὰς εἰκόνας τῆς παλαιᾶς ἱσπανικῆς σχολῆς· καὶ ὅτε ἔρριψε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ λείψανον τῆς δόνας Ἰσαβέλλας τὸ πρόσωπόν της ὅλον κατεταράχθη.

— Πλησίασε, Κάρμεν, εἶπεν ὁ δὸν Ἐστεβάν.

Ἡ Ἰνδὸς ἐπροχώρησεν ὀλίγον καὶ γονυπετήσασα εὐσεβῶς, ὅπως τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου συνειθίζουσι νὰ πράττωσι πρὸς τοὺς νεκροὺς, ἐψιθύρισεν ἀκατανοήτους τινὰς λέξεις μὲ τόνον φωνῆς ὁμοιάζοντα πρὸς πένθιμον ᾆσμα. Ὅτε δὲ ἀνηγέρθη καὶ εἶδε τὰς δύο μικρὰς τὰς ὁποίας ἡ Εὐσέβεια ἔφερε πρὸς αὐτὴν, ἡ τραχεῖα φυσιογνωμία της ἔγεινεν ἱλαρωτέρα καὶ γλυκὺ μειδίαμα ἐχάραξε τὰ χείλη της.

— Ἀγγελούδιά μου! ἀνέκραξεν ἱσπανιστί. Πόσον εἶναι ὡραῖα! νὰ τὰ δώσω γάλα;

Ἡ Εὐσέβεια ἀπέθετο τὰς δύο μικρὰς εἰς τὰ γόνατά της, αἵτινες ἀφοῦ ἐβύζασαν μετεφέρθησαν πάλιν εἰς τὴν κοιτίδα.

Ἐντοσούτῳ τὰ δύο παιδία τῆς Κάρμεν, καὶ τὰ δύο ὡραῖα ἄρρενα, παρετήρουν ἔκθαμβα περὶ αὐτά. Ὁ Δὸν Ἐστεβὰν βυθισμένος εἰς λύπην δὲν τὰ εἶχε παρατηρήσει, ἐνῷ ἡ Εὐσέβεια τὰ ἔβλεπε μὲ τὴν καταφρόνησιν, τὴν ὁποίαν οἱ μιγάδες ἔχουσι πρὸς τοὺς Ἰνδούς. Ἐπειδὴ ὅμως ἦτον ἀγαθὴ, ἐπροσπάθησε νὰ λάβῃ γενναιότητα ὅπως ἀφήσῃ τὸν κοιτῶνα, ἔνθα ἀνεπαύετο ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἠγάπα ὡς θυγατέρα της, καὶ ἔνευσε πρὸς τὴν Κάρμεν νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ. Φθάσασα δὲ εἰς τὰ παραρτήματα τῆς ἐπαύλεως εἰσήγαγε τὴν τροφὸν εἰς μικρὰν καλύβην ἐκ χώματος καὶ ἀχύρου, ἔδωκεν εἰς αὐτὴν μὲν ἵππου εἰς τὰ τέκνα της δὲ ἀρνίων δέρματα ἀντὶ κλίνης, καθὼς καὶ τεμάχια κρέατος καὶ ἀραβόσιτον βρασμένον μὲ γάλα. Μετὰ δεύτερα ἐπανελθοῦσα ἐκεῖ ὅπου τὴν ἐκάλει ἡ καρδία της εὗρε τὸν δὸν Ἐστεβὰν πλησίον εἰς τὰ δύο βρέφη.

— Πόσον εὐγνωμονῶ, κύριε, εἶπεν, εἰς τὸν Θεὸν ὅτι μᾶς ἔστειλε τὴν γυναῖκα ἐκείνην διὰ νὰ θρέψῃ τὰ παιδία μας.

— Τῷ ὄντι, Εὐσέβεια. Ἤμην εἰς Σάντα Φὲ ὅταν ἔφεραν τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ὁ στρατηγὸς Echague, μὲ τὸν ὁποῖον ἔχω πολὺν σχέσιν, μ' ἐχάρισεν ἐκείνην τὴν γυναῖκα μὲ τὰ παιδιά της.

— Εὖγε! ἀξιόλογον δῶρον σᾶς ἔκαμεν, ἂν καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν τὸ πρόσωπόν της μὲ προξενεῖ φόβον.

— Ἀδιάφορον, Εὐσέβεια, πρέπει νὰ τὴν μεταχειρισθῆς μὲ καλοσύνην διὰ νὰ τρέφῃ εὐχαρίστως τὰς μικράς. Κατὰ τὰ φαινόμενα δὲν εἶναι περισσότερον τῶν εἴκοσι χρόνων· εἶναι ὑγιὴς, εὔρωστη, καὶ ἂν τὴν περιποιηθῆς θὰ μᾶς ἀγαπήσῃ καὶ δὲν θὰ θελήσῃ πλέον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἔρημον. Ὁ σύζυγός της ἐφονεύθη εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον.

Αἱ πληροφορίαι αὐταὶ δὲν ἐξήλειψαν τὰς ἐμφύτους προλήψεις τὰς ὁποίας εἶχε καθ' ὅλων τῶν Ἰνδῶν ἡ Εὐσέβεια καὶ ἰδίως κατὰ τῆς Κάρμεν· ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν τέκνων τῆς δόνας Ἰσαβέλλας ἀπεφάσισε νὰ καταπνίξῃ τὴν ἀποστροφήν της.

«Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει,» εἶπεν ὁ θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Τὰ λόγια ταῦτα ἐγένοντο τὴν ἐπαύριον πράγματα διὰ τὴν δόναν Ἰσαβέλλαν. Τὴν νύκτα κατεσκευάσθη φέρετρον κεκαλυμμένον ἔξωθεν μὲν μὲ μαῦρον βελοῦδον, ἔσωθεν δὲ μὲ λευκὸν μεταξωτὸν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου βαλόντες τὴν νεκρὰν ἔθαψαν αὐτήν· ἐπὶ δὲ τοῦ προσκαίρου σταυροῦ τὸν ὁποῖον ἐνέπηξαν ἐπὶ τοῦ τάφου ἕως οὗ ἑτοιμασθῇ μνῆμα, ἐχαράχθησαν ταῦτα· «Δόνα Ἰσαβέλλα Βαλβίδια δὲ Γονζαλὲς, δέκα ἑπτὰ ἐτῶν»

Καθὼς τὸ εἶχεν ὑποσχεθῆ πρὸς τὸν Δὸν Ἐστεβὰν ἡ Εὐσέβεια, ἐφέρετο εὐμενῶς πρὸς τὴν Κάρμεν, ἥτις ἦτο πάντοτε ὑπερήφανος, ἀγρία, σιωπηλὴ, μὴ ἔχουσα γλυκύτητα φωνῆς καὶ βλέμματος εἰμὴ μόνον διὰ τὰς δύο μικρὰς κόρας, αἵτινες, χάρις εἰς τὸ ἀξιόλογον ἐκεῖνο κλίμα αὔξανον ταχέως. Ὁ Γονζαλὲς εἶχε βαπτίσει καὶ τὴν Κάρμεν καθὼς καὶ τὰ δύο της παιδία, τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὸν Ἐμμανουὴλ· παιδία ἀληθῶς ὡραιότατα. Ἡ Ἰνδὸς ἐφαίνετο ὅτι δὲν εἶχε πλέον οὐδεμίαν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἔρημον· ἐνίοτε ὅμως ἀπόντος τοῦ δὸν Ἐστεβὰν ἐγίνετο καὶ αὐτὴ ἄφαντος. Τὴν πρώτην φορὰν ἡ Εὐσέβεια, μὴ βλέπουσα αὐτὴν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἔστειλεν εἰς ἀναζήτησίν της ὅλους τοὺς ὑπηρέτας· ἀλλ' ἂν καὶ ἠρεύνησαν ἐπιμελῶς ὅλα τὰ μέρη εἰς τὰ ὁποῖα ἦτο δυνατὸν νὰ κρυφθῇ, ἐπέστρεψαν μετὰ δύο ἡμέρας ἄπρακτοι. Ὁ Ἰωσὴφ καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ ἐξετασθέντες οὐδὲν ἐφανέρωσαν. Οὔτε περιποιήσεις οὔτε ἀπειλαὶ κατώρθωσαν νὰ νικήσωσι τὴν ἀπάθειαν τῶν παίδων, τὰ ὁποῖα ἢ δὲν ἤξευρον ἢ ἦσαν ἀποφασισμένα νὰ σιωπῶσι. Τὴν τρίτην ἡμέραν διαβαίνων τις πλησίον τῆς καλύβης τῆς Κάρμεν τὴν εἶδε κοιμωμένην ἡσύχως ἐπὶ τῆς ψιάθου καὶ εἰδοποίησε τὴν Εὐσέβειαν, ἥτις ἂν καὶ ἐξέτασεν αὐτὴν αὐστηρῶς οὐδὲν ἔμαθε. Παρετηρήθη δὲ ὅτι ὡραῖος καὶ ταχὺς ἵππος εἶχε γίνει ἄφαντος τὴν ἡμέραν καθ' ἣν καὶ ἡ Κάρμεν. Τὰ ἐνδύματα καὶ αἱ χεῖρες αὐτῆς ἦσαν κατεσχισμένα, καὶ ἐφαίνετο ὅτι εἶχε διέλθει μεταξὺ βάτων καὶ στενῶν· ὅσον ὅμως καὶ ἂν τὴν ἐξέτασαν δὲν ἠθέλησε ν' ἀπομακρυνθῇ. Ἐπειδὴ δὲ εἶδον ὅτι μετὰ τὰς πολλάκις ἐπαναληφθείσας ταύτας ἀπουσίας ἐπανήρχετο τακτικῶς εἰς τὴν ἔπαυλιν, ἔπαυσαν πᾶσαν ἔρευναν.

Ὁ δὲ Δὸν Ἐστεβὰν, ὅστις εἶχε τὰς γενναίας ἕξεις τῶν ἀρχαίων Ἱσπανῶν, ἐκλομεταχειρίζετο καὶ τὴν Ἰνδὸν καὶ τὰ τέκνα της, τὰ ὁποῖα ἐφρόντισε νὰ φοιτῶσι καὶ εἰς τὸ παρακείμενον σχολεῖον, ὅπου ἔμαθον ἐντὸς ὀλίγου ὅσα ἤξευρεν ὁ διδάσκαλος, ἤτοι ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ λογαριασμούς. Ἦσαν δὲ πάντοτε ἐνδεδυμένα καθαρῶς καὶ κομψῶς, ἐφαίνοντο εὐγνώμονα, μάλιστα ὁ Ἰωσὴφ, καὶ συνώδευον τὸν Δὸν Ἐστεβὰν παντοῦ. Ἐξ ἐναντίας ἡ Κάρμεν ἦτο μελαγχολικὴ καὶ ὑπερήφανος, καὶ ἐφαίνετο ἀποδοκιμάζουσα ἐν σιωπῇ τὴν πρὸς τὸν κύριόν της ἀγάπην καὶ τὸ σέβας τῶν τέκνων της. Ἡ δὲ Εὐσέβεια, ἥτις οὐδέποτε ἠγάπησε τὰ τέκνα τοῦ Ἰνδοῦ, δὲν ἔκρυπτε τὸ μῖσός της κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν. Ὁ μόνος δεσμὸς, ὅστις ὁπωσοῦν συνέδεε τὰ διάφορα ταῦτα στοιχεῖα ἦτο ἡ Εὐσπλαγχνία καὶ ἡ Λύπη. Καὶ ἡ μὲν Εὐσέβεια ὑπερηγάπα αὐτὰς καὶ ἐθεώρει ὡς ὄντα ἀνωτέρας φύσεως, ἡ δὲ Κάρμεν ψυχρὰ πάντοτε καὶ σιωπηλὴ, ὡς τίγρις τρέφουσα ἀρνία. Τὸ ἐνδόμυχον τοῦτο μῖσος ἐννοοῦσα ἡ Εὐσέβεια ἐπέβλεπεν αὐστηρῶς τὰ γινόμενα. Ὁ δὲ Δὸν Ἐστεβὰν δὲν ἐταράττετο ἀπὸ τὴν γυναικείαν ταύτην ἀπέχθειαν, πεποίθησιν ἔχων ὅτι ὑπὸ τὴν ἀνησυχίαν τῆς Εὐσεβείας ἐκρύπτετο πίστις καὶ ἀφοσίωσις.

(*Ἕπεται συνέχεια.*)

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Ο ΝΑΥΑΓΟΣ.

ΤΩι ΚΥΡΙΩι Θ. Θ.

Πολλάκις ἐνῷ ζέφυρος τερπνὸς καὶ μοσχοβόλος
Καταφιλεῖ τοῦ κύματος ἠρέμα τὸν ἀφρὸν,
Κ' ἐνῷ αὐγάζει τ' οὐρανοῦ ὁ σαπφειρώδης θόλος
Ὅπου τροχάζει τῆς νυκτὸς τὸ ἄστρον τὸ λαμπρὸν,

Ἐπὶ τοῦ στερεώματος κ' ἐπὶ τοῦ πόντου ῥίπτει
Ὁ πλέων τότε ναύκληρος βλέμμα ἐκστατικὸν,
Καὶ ἀπατήτους νοερῶς κόσμους ἀνακαλύπτει
Ὅπου τρυφᾷ μ' ἰδανικὰ πλάσματα συνοικῶν.

Τὸ τῆς χαρᾶς του μέγεθος ὑπερτερεῖ ἀκόμα
Καὶ τῆς θαλάσσης τ' ἄδυτα νῶτα καὶ ἀχανῆ,
Εἶναι δ' ἡ λάμπουσα ἐλπὶς εἰς τὸ στιλπνόν του ὄμμα
Τῆς λαμπηδόνος τ' οὐρανοῦ οὐχ ἧττον φαεινή.

Συχνὰ πλὴν, φεῦ!, ὁ ζέφυρος γένεται λάβρος κλύδων
Καὶ τοῦ ναυβάτου κυλινδεῖ τὸ πλοῖον μὲ ὀργὴν,
Ὁ δ' ἔμπλεως πρώην χρυσῶν ὀνείρων τε κ' ἐλπίδων
Πάραυτα πίπτει ναυαγὸς εἰς ἀπευκταίαν γῆν.

Ἡ θάλασσα ἡ πρὸ μικροῦ ὡς μάγισσα φιλοῦσα
Μὲ τὸν λευκόντης τὸν ἀφρὸν τοῦ πλοίου τὰς πλευρὰς,
Ἐξαίφνης, πρὸς τὸ βάρος του ὡσεὶ ἀγανακτοῦσα,
Μ' ὀργίλον κῦμα τὸ ὠθεῖ ἐπὶ ἀκτῆς ξηρᾶς.

Ὁ πρώην φέγγων οὐρανὸς ἐξοργισθεὶς ἐπίσης
Καλύπτει τοὺς ἀστέρας του μὲ νέφη σκοτεινά.
Κατὰ τοῦ ναύτου ἅπασα συνωμοτεῖ ἡ φύσις·
Ἀντέχει πλὴν ὁ ἄνθρωπος εἰς ἄπειρα δεινά.

Μόνος εἰς ἔρημον ἀκτὴν γυμνὸς καὶ πεινα λέος
Τοῦ Φοίβου τὴν ἐμφάνισιν στενάζ' ἐπιθυμῶν,
Καὶ εἰς τὰ ὦτά του ἠχεῖ μακρόθεν φρικαλέος
Ὁ βρυχηθμὸς τοῦ λέοντος δεσπότου τῶν δρυμῶν.

Κατὰ στιγμὰς τὸν φόβον του ὁ τάλας ἀποσείων
Μὲ παρελθούσας ἡδονὰς τὴν μνήμην του πληροῖ,
Κ' ἡ φαντασία του Θεὸς, ἢ ἄλλος Δευκαλίων,
Τὸν κόσμον ὃν ἀπώλεσε πλάττει ἐν ἀκαρεῖ.

« Πῶς, ἔλεγε, δὲν ἔζησα ἐν τῇ φιλτάτῃ χώρᾳ
Ὅπου μὲ περιέπτυσσεν ἀγκάλη μητρική,
Ὅπου μὲ ἔτρεφε μ' ἁγνὰ καὶ μοσχοβόλα δῶρα
Ὁ ἔρως ὃν μοὶ ἔχυνε νεότης μαγική! »

« Ὦ! διατί ἐζήτησα τὴν δόξαν καὶ τὴν φήμην
Ἐπὶ ἀστάτου κύματος καὶ ἐπὶ ξένης γῆς.! . »
Πλὴν τὸ παρὸν ἀμείλικτον τοῦ τυραννεῖ τὴν μνήμην
Κ' εἰς τὴν ψυχήν του σείεται ὡς μαύρη καταιγίς.

—

Εὑρίσκει πλὴν ἀπανταχοῦ ὁ νοῦς παρηγορίαν
Πρὸς τὰ μεγάλα τέκνα του ὁ Πλάστης δαψιλὴς
Φαινόμενος προικοδοτεῖ αὐτὰ μὲ καρτερίαν,
Ἥτις ἐστὶν ἐχέγγυον ἐνδόξου ἐντολῆς.

—

Ἀνάγκη βιαζόμενος ὁ ναυαγὸς φροντίζει
Περὶ τῶν τῆς ὑπάρξεως. Ἡ φύσις χορηγεῖ
Καρποὺς ἀφθόνους πρὸς τροφὴν, ἡ φύσις τὸν στολίζει
Μὲ φύλλα δένδρων εὔοσμα, ὡς μητρικὴ στοργή.

—

Παρὰ τὰ χείλη ῥύακος ἔνθα βλαστάνουν ῥόδα
Καὶ κελαδεῖ ἡ ἀηδὼν μ' ἐρωτικὴν φωνὴν,
Παρὰ λοφίσκου δροσεροῦ τὸν ἀνθισμένον πόδα,
Ἄντρα θερμὰ τῷ χορηγοῦν φιλόξενον εὐνήν.

—

Αὐτὴ δὲν εἶναι μὲν ἡ γῆ ἣν ὠνειρεύθη πρώην,
Ἀλλ' εἶν' ἐπίσης ἄγνωστος, ὡραία, θαλερὰ,
Τοὺς κόλπους της στολίσασα μὲ ἄνθη καὶ μὲ χλόην
Κατοίκους μόνον προσδοκᾷ, ὡς νύμφη ἀνθηρά.

—

Αὐγὴν τινα περίλυπος μ' ἀργὸν βαδίζων βῆμα
Πρὸς τὴν ἀκτὴν πορεύεται τὰ λείψανα ζητῶν
Τοῦ πλοίου ὧν εἶχε φεισθῆ τὸ ἀδηφάγον κῦμα.
Τὰ βλέπει, καὶ ἀκίνητος δακρύει ἐπ' αὐτῶν.

—

Αἴφνης φωνὴ ἀνθρώπινος τὰς ἀκοάς του κρούει.
Κυττάζει πρὸς τὴν θάλασσαν.... ἀνέλπιστος χαρά·
Ὁλκὰς ἐκεῖ προσέπλεεν, ὡς κύκνος ὅταν λούῃ
Τὸν χιονώδη του λαιμὸν εἰς ὕδατ' ἀργυρᾶ.

—

Τρέχ' ἐπὶ βράχου ὑψηλοῦ καὶ πανσθενεὶ κραυγάζει·
« Ἄνδρες, βοήθειαν ζητεῖ ἀρχαῖος ναυαγός!»
Εἰς τὴν ἀκτὴν ταχύπτερον τὸ πλοῖον πλησιάζει
Καὶ χεὶρ ἀνθρώπου τείνεται τῷ ξένῳ ἀρωγός.

—

Τὸ πάτριον δὲ ἔδαφος ἐπανιδὼν ὁ τάλας
Εἰς τοὺς οἰκείους ἱστορεῖ τοῦ πλοῦ του τὰ δεινά·
Οὗτοι δ' ἐκχέουσι σπονδὰς εἰς τοὺς Θεοὺς μεγάλας
Καὶ ἐξυμνοῦν τὸν βίον του μὲ ᾄσματα κλεινά.

—

Σὺ δ'ὅστις πρὸ μικροῦ ἡμῖν μ'ἐναρμονίους στίχους
Τὸ ἴνδαλμά της ἔψαλλες ὡς αὔρα μαγική,
Ὦ! μὴ μισήσῃς, ποιητά, τῆς λύρας σου τοὺς ἤχους
Οὓς συνοδεύουν πάντοτε παλμοὶ ἐρωτικοί.

—

Τὸ ἄστρον ὃ ἐλάτρευες ἂν τώρα τρεμοσβύνῃ,
Μὴ ἔχασαν τὴν χάριν των κ' οἱ στίχοι σου αὐτοί;
Ὁ πόνος θὰ λησμονηθῇ, ἡ δόξα δὲ θὰ μείνῃ·
Πλὴν τίς ποτε ἀπήλαυσεν αὐτὴν ἀδακρυτί;

—

Ὡς κύκνος ἐναέριος ἕζης εἰς τὸν αἰθέρα
Τρεφόμενος μὲ ἔρωτα καὶ μ' αὔρας τῆς αὐγῆς,
Ἡ δὲ μολπήσου ἄγνωστος, πλὴν δρόσου γλυκυτέρα,
ἠχεῖ ἀγγέλων μουσικὴ ἀντήχ' ἐπὶ τῆς γῆς.

—

Ἂν αἴφνης δαίμων βάσκανος καὶ θύελλ' ἀπαισία
Ἐπὶ τῆς γῆς μας σ' ἔρριψαν ἔνδοξον ναυαγὸν,
Μὴ καταροῦ τὴν τύχην σου. Βουλὴ σκληρὰ πλὴν θείᾳ
Νὰ ἔχ' ἡ δόξα συνεχῶς τὴν λύπην ὁδηγόν (1).

Ἐν Κύπρῳ τὴν 13/25 Μαΐου 1867.

ΓΟΥΣΤΑΒΟΣ ΛΑΦΦΩΝ.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ.

Ἔτι δύο ἄνδρες ἐπίσημοι ἀπέθανον ἐπ' ἐσχάτων· ὁ Ἀθανάσιος Μιαούλης πρώην γερουσιαστὴς καὶ ὑπουργὸς, καὶ ὁ Γαβριὴλ Κατακάζης, Ἕλλην τὸ γένος, ἀλλὰ τῆς Ῥωσίας λειτουργὸς, πάλαι μὲν πρέσβυς τῆς δυνάμεως ταύτης ἐν Ἑλλάδι, τελευταῖον δὲ γερουσιαστής. Ὁ Κατακάζης καὶ μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἐτήρησε ζωηρὰ τὰ ἑλληνικὰ αἰσθήματα, εἰς ἱερέα Ἕλληνα ἐξομολογηθεὶς, καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν παραγγείλας νὰ ψαλῇ ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία. Ἦν δὲ ἀνὴρ εὐφυέστατος καὶ δεξιὸς τὸν νοῦν, καὶ εἶχε τοὺς τρόπους γενναίους καὶ μεγαλοπρεπεῖς. Ὡς μανθάνομεν δὲ ἀφῆκεν υἱὸν κληρονομήσαντα ὅλην τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΔΥΟ ΣΠΟΥΔΑΙΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ. Α'. Ὁ ἰατρὸς Ἰουδέης περιγράφει νέον παράσιτον ζῶον, ὅπερ εὗρε περὶ τὸν λαιμὸν, τὸ στέρνον καὶ εἰς τὴν κόμην τῶν γυναικῶν. Τὸ παράσιτον τοῦτο ζῶον ὁμοιάζει κατά τε τὴν ὄψιν καὶ τὸ μέγεθος πρὸς μικρὰν μέλαιναν κηλίδα ἰσομεγέθη βελόνης ἀκῆ. Εἰς γυμνὸν ὀφθαλμὸν φαίνονται ἐπὶ τοῦ τραχέος σώματός του μικραὶ μέλαιναι γραμμαὶ, αἵτινες συγχέονται πρὸς ἀλλήλας ἕνεκα τῆς σμικρότητος τοῦ ζωϋφίου. Ἐξεταζόμενον δὲ διὰ μικροσκοπίου, δεικνύοντος τ' ἀντικείμενα 140κις μείζονα, ἐμφαίνει τὰ ἑξῆς στοιχεῖα· Κεφαλὴν ἔχουσαν κεραίας δύο, κοιλίαν, καὶ τέσσαρας συζυγίας σκελῶν, ὧν ἕκαστον σύγκειται ἐκ τεσσάρων διαρθρώσεων, καὶ εἶναι κατὰ τὰ ἄκρα ὡπλισμένον δ' ὀνύχων. Τὸ σῶμα τοῦ ζωϋφίου καὶ τὰ μέλη εἰσὶ τριχωτὰ, αἱ δὲ τρεῖς μέλαιναι γραμμαὶ δὲν εἶναι ἐπιπόλαιαι, ἀλλὰ βαθεῖαι καὶ ἐξήρτηνται ἐκ τῶν ἐν τῇ κοιλίᾳ ὀργάνων. Εἶναι σφόδρα ζωηρὸν τὸ παράσιτον τοῦτο ὄν, κινεῖται ὁρμητικῶς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ τρώγει τὰ μέρη ὅθεν διέρχεται, ἀφίνον ὄπισθέν του ὀλίγην καὶ λεπτοτάτην μαύρην κόνιν. Αἰρόμενον τοῦ σώματος, ἐφ' ὃ βόσκει, ἀποθνήσκει παραχρῆμα. Ὁ ἰατρὸς Ἰουδέης παρατηρεῖ ὅτι εὗρε τὸν φίλον τοῦτον τῶν γυναικείων σαρκῶν εἰς κυρίας φορούσας ξένα μαλλία, περιθέτους κόμας. Προσθέτουσιν ὅτι δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς τοιαύτας κόμας, ἀλλὰ δὲν λέγουσι καὶ διὰ τί εὑρίσκεται εἰς γυναῖκας φερούσας αὐτάς. Τὸ ἔντομον τοῦτο φαίνεται εἶναι τὸ λεγόμενον πάλαι *κρότων*, εἶδος δηλαδὴ μικροῦ κυνοραίστου=τσιμπουράκι. Ὅπως δήποτε εἶναι καλὸν νὰ μάθωσιν αἱ φέρουσαι περιθέτους κόμας καὶ πηνικίσματα ὅτι γίνονται ζωοδότιδες τοῖς ἐν τῇ δέρῃ καὶ τοῖς στέρνοις αὐτῶν ἐντρυφῶσι κυνοραίσταις. Δὲν εἶναι δὲ παράξενον νὰ ζηλεύσωσι τὴν τύχην τῶν τοιούτων τσιμπουράκων καὶ ὁμώνυμοι αὐτοῖς ἄνθρωποι.

Β'. Τὰ μικρὰ ὦτα θεωροῦνται καὶ εἶναι ἐκ τῶν γυναικείων καὶ τῶν ἀνδρείων καλλονῶν. Ἦτο δὲ ἕως τώρα δυσθεράπευτος ἀσχημία τὰ μεγάλα, διὰ τοῦτο αἱ τοιαῦτα ἔχουσαι κυρίαι τὰ ἐκάλυπτον ἐν ἕρσει προκομίου. Ἤδη δὲ φιλάνθρωπός τις καὶ εὐφυὴς ἀνὴρ ἐπενόησε κατασκευὴν ὤτων περιθέτων ἐξ ἰνδικοῦ κόμμιος, χρώματος οἷον τὸ τῶν κυριῶν. Ταῦτα δὲ τὰ τεχνικὰ ὦτα τίθενται πρὸ τῶν φυσικῶν ἀποκρυπτομένων ὑπὸ τὴν κόμην· οὕτως αἱ κυρίαι δύνανται εἰς τὸ ἑξῆς οὐ μόνον καρδίαν, ἀλλὰ καὶ ὦτα ψεύτικα νὰ ἔχωσιν ἀντὶ τῶν γνησίων, ὅταν τύχῃ νὰ ὦσι μεγάλα. (*Ἐφημ. Φιλομαθῶν.*)

ΜΕΛΙΣΣΑΙ. Ἀριστείδης, βασιλεύς τις τῆς Ἀρκαδίας, πρῶτος ἀνθρώπων ἐδίδαξε τοὺς Ἕλληνας τὴν τέχνην τοῦ συνάγειν καὶ ἀνατρέφειν τὰς μελίσσας, καὶ ὠφελεῖσθαι ἀπὸ τοῦ μέλιτος αὐτῶν.

ΒΕΡΥΚΟΚΚΕΑ. Κατάγεται ἐκ τῆς Ἀρμενίας.

ΑΝΑΚΑΡΔΙΟΝ. Τὸ δένδρον τοῦτο φύεται μὲν ἐν τῇ Ἰνδικῇ, ἐγνώσθη δὲ ἐν τῇ Εὐρώπῃ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τελευταίου αἰῶνος. Γαλλιστὶ λέγεται acajou, μεθερμηνεύεται δὲ συνήθως μαόνιον.

ΒΕΛΟΝΗ. Ἡ ἐφεύρεσις ταύτης ὀφείλεται εἰς Ἑλληνίδα τινά· τέως δὲ εἰς τὸ ῥάπτειν μετεχειρίζοντο ὀστᾶ ὀξέα, ἀκάνθας ἰχθύων καὶ ἄλλα παρόμοια.

ΧΑΛΚΟΣ. Πρὸ τῆς τοῦ σιδήρου ἀνακαλύψεως, οἱ ἄνθρωποι πολλάκις τοῦτο τὸ μέταλλον μετεχειρίζοντο, κατασκευάζοντες ἐξ αὐτοῦ ἀγγεῖα, ὅπλα, ἀξίνας, μαχαίρας, δρέπανα καὶ πρὸ πάντων κάτοπτρα.

ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ. Ἡ τῶν γραμμάτων ἢ τῶν ἀλφαβητικῶν χαρακτήρων ἐφεύρεσις ἀποδίδεται ὁμοφώνως τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ Αἰγυπτίοις.

ΕΝΑΥΣΜΑ, ΥΣΚΑ. Ἡ θρυαλλὶς αὕτη γίνεται μὲν ἔκ τινος εἴδους μύκητος, ἔχει δὲ τὴν ἀγαθὴν ἰδιότητα τοῦ ἱστάναι τὰς αἱμορραγίας· ἀνεκαλύφθη δὲ τῷ 1750.

ΑΓΚΥΡΑΙ ΠΛΟΙΩΝ. Μίδας, βασιλεὺς τῆς Φρυγίας, νομίζεται ἐφευρέτης τούτων. Τέως δὲ μετεχειρίζοντο, πρὸς στάσιν τῶν πλοίων, λίθους εὐμεγέθεις, καλάθους ἢ σάκκους πλήρεις ἄμμου, προσδεδεμένους διὰ σχοινίων καὶ ῥιπτομένους εἰς τὴν θάλασσαν

ΤΟΞΟΝ. Ἡ χρῆσις τοῦ ὅπλου τούτου ἀνατρέχει εἰς ἀπωτάτην ἀρχαιότητα. Οἱ Πέρσαι ἔμαθον παρὰ τῶν Μήδων τὴν χρῆσιν τοῦ τόξου καὶ ἀκοντίου· οἱ δὲ ἀρχαῖοι τῷ Διὶ ἢ Ἀπόλλωνι ἀπένεμον τὴν ἐφεύρεσιν.

ΑΡΔΩΣΙΑ. Ἡ μεταλλικὴ καὶ ὑπεράφθονος αὕτη οὐσία, ἧς ἡ χρῆσις ἔγεινε σήμερον πάγκοινος, ἦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἄγνωστος. Αἱ πρῶται δὲ ἀρδωσίαι λέγονται ἐφευρεθεῖσαι ἐν ταῖς Ἄρδεσιν, ὄρεσιν Ἰρλανδικοῖς (Ἰβερνίας).

ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΣΤΙΛΒΕΙΝ ΤΗΝ ΜΕΤΑΞΑΝ. Ὀκτάυϊός τις Μέης εἶχεν ἀπολέσει, εἰς ἐμπορίαν, πολλῶν ἑκατομμυρίων περιουσίαν. Περιπατῶν δέ ποτε παρὰ τὰς ὄχθας τῆς Τεβέριδος διελογίζετο τίνι τρόπῳ νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν δυστυχίαν του, ὑπ' ἀθυμίας δὲ ἔτριβεν ἐν τοῖς ὁδοῦσι νήματα μετάξης· ἐκ τοῦ ἁπλοῦ τούτου γενομένου, δοθείσης τῇ μετάξῃ ἀσυνήθους στιλπνότητος, ὁ Ὀκταύϊος Μέης συνέλαβεν εὐθέως τὴν κατασκευὴν καὶ ἐφαρμογὴν τοῦ μηχανήματος, ὅπερ ἔδωκε τῇ μετάξῃ τὴν λαμπρότητα καὶ στιλπνότητα, ἣν βλέπομεν ἐν αὐτῇ σήμερον.

ΑΣΠΑΡΑΓΟΣ (σπαράγγι). Τὸ μικρὸν τοῦτο, κατ' ἀρχὰς μὲν τρυφερὸν ἔπειτα δὲ ἀκανθῶδες, φυτὸν ἠνέχθη ἡμῖν ἐκ τῆς Ἀσίας· φύεται δὲ καὶ εὐδοκιμεῖ εἰς ἀμμώδεις γαίας, ἐκαλλιεργήθη δὲ τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ περὶ τὸ ἔτος 1608.

ΛΟΥΤΡΑ. Οἱ Ἀσιανοὶ πρῶτοι ἔκτισαν οἰκοδομὰς πρὸς χρῆσιν τῶν λουτρῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐμιμήθησαν ἐκείνους, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι εἰσήγαγον τὴν χρῆσιν τῶν λουτρῶν καὶ εἰς τοὺς Γαλάτας.

ΠΛΑΣΤΙΓΓΕΣ. Ἡ ἐφεύρεσις τῶν πλαστίγγων (ζυγαριῶν) εἶνε τόσον ἀρχαία, ὥστε ὑπῆρχον καὶ ἐπὶ Ἀβραὰμ 2000 π. Χ.

ΕΞΩΣΤΑΙ. Μένιός τις πρῶτος, ἀνὴρ Ῥωμαῖος, συνέλαβε τὴν ἰδέαν καὶ ἐποιήσατο ἐν Ῥώμῃ ἐξώστας ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

ΤΡΑΠΕΖΑ. Banques. Τὸ ὄνομα τοῦτο παράγεται ἐκ τῆς Ἰταλικῆς λέξεως banco, σημαινούσης τράπεζαν. Ἀρχαιόθεν ὑπῆρχε συνεστημένη τράπεζα

(1) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ὁ ποιήσας τὸ ἀνωτέρω ᾄσμα εἶναι Γάλλος, ἑλληνοπρεπῆ ἔχων τὸν κάλαμον ὡς ἑλληνικὴν ἔχει καὶ τὴν ψυχήν.

ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῶν ἐμπορικῶν τῆς Ἰταλίας πόλεων πρὸς ἀνταλλαγὴν νομισμάτων, καὶ ἕκαστος ἔμπορος εἶχε τὴν ἑαυτοῦ· καὶ ὅταν αἱ ὑποθέσεις του ἀνετρέποντο ἡ τράπεζά του συνετρίβετο (banco rotto) καὶ ἐντεῦθεν ἡ παραγωγὴ τῆς γαλλικῆς λέξεως banque-route.

ΒΑΡΟΜΕΤΡΟΝ. Τοῦτο τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει εἰς τὸ σημειοῦν τὰς διαφόρους μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις τοῦ καιροῦ, ἐφευρέθη κατὰ τὸν ιζ' αἰῶνα ὑπὸ Τορρικέλλη.

ΠΛΟΙΑ ΕΚ ΜΕΤΑΛΛΟΥ. Αὕτη εἶναι νεωτάτη ἐφεύρεσις· τὸ πρῶτον μετάλλινον πλοῖον, ὅπερ ἐφάνη ἐν τῷ Σηκουάνᾳ εἶνε ὁ Ἀαρὼν Μαιβύτ· ἤδη οἱ Ἄγγλοι εἶχον κάμει τὴν δοκιμὴν τοῦ τοιούτου πλοίου διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν ἀδελφῶν Λάνδερ εἰς Ἀφρικήν.

ΒΑΙΟΝΕΤΑ, ΛΟΓΧΗ. Τοῦτο τὸ ὅπλον, οὗ ὁ ἐφευρέτης μένει ἄγνωστος, ἐφευρέθη ἐν Βαϊόννῃ, καθὼς δηλοῦται ἐκ τοῦ ὀνόματός του.

ΒΟΥΤΥΡΟΝ. Οἱ Ἕλληνες ἔκαμνον χρῆσιν αὐτοῦ· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ὀφείλουσι τὴν γνῶσιν αὐτοῦ τοῖς Γερμανοῖς. Πρωτοτύπως δὲ μετεχειρίζοντο αὐτὸ ὡς τοπικὸν κατάπλασμα ἐπὶ τῶν πληγῶν.

ΖΥΘΟΣ. Τὸ ποτὸν τοῦτο εἶνε τὸ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς πλείστοις κατοίκοις τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου. Ἐφευρέτης αὐτοῦ ἐνομίζετο ὁ Ὄσιρις· ὡς οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ οἱ Γαλάται ἐγίνωσκον δύο εἴδη ζύθου· τὸ ἓν τούτων ἐκαλεῖτο σερβοάζ· τοῦτο τὸ ποτὸν ἐγινώσκετο ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Ἱσπανῶν.

ΒΟΜΒΑ. Ὁ κρότος, ὃν ἀποτελεῖ ἡ βόμβα, ἐκπυρσοκροτοῦσα, ἔδωκεν εἰς τὸ ὅπλον τοῦτο τὸ ὄνομα. Πρώην φορὰν μετεχειρίσθησαν αὐτὴν ἐν Γαλλίᾳ τὸ 1521, ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Μεζιέρης.

ΑΣΠΙΣ. Ἓν τῶν ἀρχαιοτάτων ἀμυντικῶν ὅπλων, οὗ τὴν ἐφεύρεσιν ἀντιποιοῦνται οἱ Αἰγύπτιοι.

ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ. Ἡ χρῆσις αὐτῶν ἀναβαίνει εἰς τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα. Αἱ σφραγῖδες τῶν παλαιῶν κοινῶς ἐχαράσσοντο εἰς τὴν σφενδόνην τῶν δακτυλιδίων, τὰ ὁποῖα ἐφόρουν ἐν τοῖς δακτύλοις.

ΓΝΩΜΩΝ Η ΗΛΙΑΚΟΝ ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ. Ἡ ἐφεύρεσις αὐτοῦ ἀνατρέχει εἰς τοὺς Χαλδαίους. Πρώτην δὲ φορὰν παρετηρήθη ἐν Ῥώμᾳ 262 ἔτη π. Χ.

ΚΑΝΝΑΒΙΟΝ. Τὸ καννάβιον ἠνέχθη ἐκ τῆς Περσίας, ὅθεν καὶ εἰς Αἴγυπτον· ὁ δὲ Πυθαγόρας θεωρεῖ αὐτὸ ὡς προϊὸν τῆς δευτέρας χώρας.

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ. Ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἐξ Ἀραβίας, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα σίφρες ἢ τσίφρες. Περὶ τὸ 550 μετηνέχθη ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ χρῆσις αὐτῶν.

Ι. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ.

ΜΑΘΗΜΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΟΛΑΚΑΣ. Ἡμέραν τινὰ, τέσσαρες ἀξιωματικοὶ ἐγευμάτιζον παρὰ τῷ γενναίῳ συνταγματάρχῃ Ἐδμόνδῳ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις, ὅτε ὁμόπατρίς τις αὐτοῦ (Σκῶτος) εἰσελθὼν τῷ εἶπε τὰ ἑξῆς· « Μυλόρδε! ὁ εὐγενὴς πατήρ σας καὶ πάντες οἱ ἱππόται καὶ εὐγενεῖς υἱοὶ καὶ ἀδελφοί του χαίρουσιν ἄκραν ὑγείαν.» Ὁ συνταγματάρχης ὑψώσας τοὺς ὤμους ἐμειδίασεν· ἀποταθεὶς δὲ πρὸς τοὺς συνδαιτυμόνας εἶπε· Κύριοι, μὴ πιστεύσετε μήτε λέξιν ἐξ ὅσων ἠκούσατε· διότι ὁ πατήρ μου εἶναι πτωχὸς ἀρτοποιὸς ἐν Ἐδιμβούργῳ, ὅστις μετὰ πολλοῦ κόπου διατρέφεται μόλις ἐκ τῆς ἐργασίας του· οὐδεὶς εὐγενὴς ὑπάρχει ἐν τῇ οἰκογενείᾳ μου. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἠθέλησε νὰ μὲ κολακεύσῃ, καὶ νὰ σᾶς κάμῃ νὰ νομίσετε ὅτι ἐγεννήθην ἐντὸς μεγάρων· οὐχὶ, συστρατιῶται μου, ἐγεννήθην ἐντὸς ἐργαστηρίου, καὶ δὲν ἐρυθριῶ διὰ τοῦτο.

ΧΑΡΜΟΣΥΝΟΣ ΕΙΔΗΣΙΣ.

Ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἠρραβωνίσθη τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Μεγαλειοτάτου Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας, θυγατέρα δὲ τοῦ μεγάλου Δουκὸς Κωνσταντίνου· μετὰ τρεῖς δὲ μῆνας, ὡς λέγεται, τελεῖται καὶ ὁ γάμος. Καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις οἱ λαοὶ ἤκουσαν μετ' ἀγαλλιάσεως τὴν εἴδησιν ταύτην.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Φυλλάδιον 407.

Σελ.	στήλ.	στίχ.	ἀντὶ	ἀνάγνωθι
544	ά	22	ποιμενοστάσια	ποιμνιοστάσια
»	β'	50	Παρατήρησα	Παρατήρησε
545	ά	51	ἡμῶν	ὑμῶν
»	β'	20	Βαῦκη	Βαῦκις
»	»	21	ὑλικίαν	ἡλικίαν
»	»	44	ἐπευφημῶν	ἐπευφημοῦν
546	»	15	ἄστρον μου	ὄνειρόν μου
551	ά	17	πατριωτικῆς	πατρικῆς

Φυλλάδιον 410.

26	ά	13	νοήματα	νήματα
11	»	30	ἐκτελεῖται	ἐκτελεῖται ἡ
27	ά	21	δι' ὅ,τι	ἴσως
»	β'	20	ὡς αὐτὸς,	ὡς αὐτὸν
30	»	39	τὸ δὲ ν' ἄρχῃ	ἡ δὲ ν' ἄρχῃ